

Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1
Yıl/Year:2023

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ (UNIKA TOPLUM VE BİLİM) DERGİSİ

Journal of Karabuk University Faculty of Economics and Administrative Sciences (UNIKA Society & Science)

İÇİNDEKİLER/CONTENS

Bekir KORKMAZ

Batı Karadeniz İllerindeki (Karabük, Bartın ve Zonguldak) Muhasebe Meslek Mensuplarının
Muhasebe Hata ve Hilelerine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma

*A Study on Perceptions of Professional Accountants in the Western Black Sea Provinces
(Karabük, Bartın and Zonguldak) Towards Errors and Frauds in Accounting*

1-15

Nematollah AGHABALAEI FANID ve Zülal AYKUT

Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Somut Norm Denetimi

Concrete Constitutionality Review in Line with Constitutional Court Decisions

16-30

Oğuzhan ZENGİN, Abdulkadir ILGAZ ve Hilal DOĞAN GÜNEY

Examination of the Relationship between Eating Addiction, Appetite Status and Smartphone
Addiction

Yeme Bağımlılığı, İştah Durumu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

31-42

Mustafa Gökhan İBEÇOĞLU

Finans Sektöründe İnovasyon

Innovation in The Finance Industry

43-52

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ (UNIKA TOPLUM VE BİLİM) DERGİSİ
Journal of Karabuk University Faculty of Economics and Administrative Sciences (UNIKA Society & Science)

Hakemli Dergidir
Blind Peer Reviewed Journal

İmtiyaz Sahibi (Grant Holder)
Prof. Dr. Refik POLAT

Onursal Editör (Honorary Editor)
Prof. Dr. Abdullah KARAKAYA

Editör (Editor)
Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN

Editör Yardımcısı (Associated Editor)
Dr. Öğr. Üyesi Bora BALUN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü (Managing Editor)
Arş. Gör. Dr. Sefa ERKUŞ

Alan Editörleri (Field Editors)
Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN, Sosyal Hizmet (Social Work)
Doç. Dr. Latif PINAR, Uluslararası İlişkiler (International Relations)
Doç. Dr. Yasin TAŞPINAR, Yönetim Bilişim Sistemleri (Management Information Systems)
Dr. Öğr. Üyesi Bora BALUN (Labour Economics and Industrial Relations)
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERGÜL, İktisat (Economics)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Murat TUNÇBİLEK, İşletme (Business)
Dr. Öğr. Üyesi Utku AYBUDAK, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Political Science and Public Administration)

Yayın Kurulu (Editorial Board Members)
Prof. Dr. Tarık TUNCAY (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Francesco CASALE (Università degli Studi di Camerino)
Doç. Dr. Yener ŞİŞMAN (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ramile DADAŞOVA (Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi)
Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Cemil Serhat AKIN (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Aamir JAMAL (University of Calgary)
Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Yakup KAYA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Latif PINAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yaser SNOUBAR (Qatar University)
Dr. Öğr. Üyesi Mohammad Sharif KARİMİ (Razi University)
Dr. Öğr. Üyesi Bora BALUN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Natalia GOLUBIAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)

CİLT/Volume: 3 SAYI/Number: 1 YIL/Year: 2023

YAYIN TÜRÜ/TYPE OF PUBLICATION

Yerel/Sürekli Yayın (Periodical)

YAYIN DİLİ/LANGUAGE

Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.
The publication language of the journal is Turkish and English.

YAYINLANMA BİÇİMİ/PERIOD of PUBLICATION

Yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed, open-access journal published twice a year.

YAYIN TARİHİ/PUBLICATION DATE

23.06.2023

İNDEKSLER (INDEXED)

UNIKA Toplum ve Bilim Dergisi aşağıdaki ulusal ve uluslararası indekslerce taranmaktadır.
UNIKA Society & Science has been indexed by the following national and international database.

- ResearchBib Academic Resource Index
- İdealonline
- I2OR
- CiteFactor
- Asos İndeks
- Scientific Indexing Services (SIS)
- Directory of Research Journals Indexing

YAYIN YÖNETİM YERİ/ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION

Karabük Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Karabük-TÜRKİYE
Tel: +90 444 0 478

İLETİŞİM ADRESİ/CONTACT ADDRESS

Karabük Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kat: 4, Oda No: 403
Karabük-TÜRKİYE
Tel: +90 444 0 478 / +90 370 418 65 08
<https://unikad.org/index.jsp>
E-Posta: unikad@karabuk.edu.tr

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Statements and opinions expressed in papers published in this journal are the responsibility of the authors alone.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Batı Karadeniz İllerindeki (Karabük, Bartın ve Zonguldak) Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hata ve Hilelerine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma A Study on Perceptions of Professional Accountants in the Western Black Sea Provinces (Karabük, Bartın and Zonguldak) Towards Errors and Frauds in Accounting Bekir KORKMAZ.....	1-15
Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Somut Norm Denetimi Concrete Constitutionality Review in Line with Constitutional Court Decisions Nematollah AGHABALAEI FANID ve Zülal AYKUT.....	16-30
Examination of The Relationship between Eating Addiction, Appetite Status and Smartphone Addiction Yeme Bağımlılığı, İştah Durumu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Oğuzhan ZENGİN, Abdulkadir ILGAZ ve Hilal DOĞAN GÜNEY.....	31-42
Finans Sektöründe İnovasyon Innovation in the Finance Industry Mustafa Gökhan İBEÇOĞLU.....	43-52

Cilt/Volume:3
Sayı/Issue:1
Yıl/Year:2023
ISSN: 2791-755X

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ (UNIKA TOPLUM VE BİLİM) DERGİSİ

Journal of Karabuk University Faculty of Economics and Administrative Sciences (UNIKA Society & Science)

EDİTÖRDEN

Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNIKA Toplum ve Bilim) Dergisi, Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde çevrimiçi olarak yılda iki kez yayımlanan çok disiplinli ve disiplinlerarası hakemli, uluslararası ve akademik bir dergidir. UNIKA Toplum ve Bilim Dergisinin temel amacı iktisadi ve idari bilimlerin temel alanlarını konu alan akademik çalışmaları yayınlamaktır.

Dergimizin beşinci sayısında, Dr. Öğr. Üyesi Bekir KORKMAZ, “Batı Karadeniz İllerindeki (Karabük, Bartın ve Zonguldak) Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hata ve Hilelerine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma” isimli makalesinde muhasebe meslek mensuplarının muhasebedeki hata ve hilelere neden olan etkenlere ilişkin düşüncelerini incelemiştir. Dr. Öğr. Üyesi Nematollah AGHABALAEI FANID ve Zülal AYKUT “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Somut Norm Denetimi” başlıklı makalelerinde günümüz yargı alanı kapsamındaki mahkemelerin somut norm denetimi yolunu işleterek Anayasa Mahkemesine başvurusu sonucunda verilen kararların analizi ve adli yargı ile idari yargıya yönelik verilen kararların karşılaştırılması amaçlanmıştır. Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN, Öğr. Gör. Abdulkadir ILGAZ ve Hilal DOĞAN GÜNEY “Examination of the Relationship Between Eating Addiction, Appetite Status and Smartphone Addiction” başlıklı makalelerinde, yeme bağımlılığı ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu ilişkinin bireylerin beden kitle indeksi, fiziksel aktivite düzeyi, beslenme biçimleri, sigara içme alışkanlığı, alkol tüketimi ve sağlık durumu ile ilişkili olup olmadığı araştırılmıştır. Mustafa Gökhan İBEÇOĞLU “Finans Sektöründe İnovasyon” başlıklı makalesinde, inovasyonun özellikle finans sektörü açısından ne anlam ifade ettiği, inovasyonun finans sektörüne sağladığı faydalar, bu faydaların finansal performansa ve dolayısıyla müşteri memnuniyeti ile satışlara olan etkileri, sağladığı rekabet avantajları ile olumlu ve olumsuz yönleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Dergimizin beşinci sayısında danışma kurulu, yayın kurulu ve hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren kıymetli hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarını bizlerle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız. Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyarız. Bilimsel bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılarımızı sunarız.

BATI KARADENİZ İLLERİNDEKİ (KARABÜK, BARTIN VE ZONGULDAK) MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBE HATA VE HİLELERİNE YÖNELİK ALGILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bekir KORKMAZ*

Öz

Muhasebe, hayatı etkileyen ekonomik ve sosyal unsurlardan biri olduğundan ve herkesi ilgilendirdiğinden muhasebede yapılan hata ve hileler tüm toplumu ve toplumsal kurumları, işletmeleri etkileyebilmektedir. Dolayısıyla muhasebedeki hata ve hilelere neden olan yanlışlıkların neler olduğunun bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Bu önemden hareketle; çalışmada Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensuplarının muhasebedeki hata ve hilelere neden olan etkenlere ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Veri toplama aracı olarak çevrimiçi anket tekniği kullanılmıştır. Toplam 177 kişinin katıldığı çalışmaya veriler kolayda örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. Yapılan analizlerde; Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensubu kişilerin muhasebedeki hata ve hilelere neden olan yanlışlıklara yüksek düzeyde katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinden araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve unvanlarına göre muhasebedeki hata ve hilelerin kaynaklandığı nedenlere katılma düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe hataları, Muhasebe hileleri, Muhasebe meslek mensupları.

A STUDY ON PERCEPTIONS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANTS IN THE WESTERN BLACK SEA PROVINCES (KARABÜK, BARTIN AND ZONGULDAK) TOWARDS ERRORS AND FRAUDS IN ACCOUNTING

Abstract

Since accounting is one of the economic and social elements that affect life and concerns everyone, mistakes and frauds made in accounting can affect the entire society, social institutions and businesses. Therefore, it is of great importance to know what are the mistakes that cause errors and frauds in accounting. Based on this importance; In this study, it is aimed to determine the opinions of professional accountants in Karabük, Bartın and Zonguldak about the factors that cause errors and frauds in accounting. Online survey technique was used as data collection tool. In the study, in which a total of 177 people participated, the data were collected by convenience sampling method. In the analyzes made; It has been determined that professional accountants in Karabük, Bartın and Zonguldak provinces have a high level of participation in the mistakes that cause errors and frauds in accounting. In addition, in the study, a significant difference was found between the levels of participation in the causes of errors and frauds in accounting according to gender, age, education level and title of the accounting professionals participating in the research from the provinces of Karabük, Bartın and Zonguldak.

Key Words: Accounting errors, Accounting frauds, Professional accountants.

1. Giriş

Toplumların gelişmesi, insanoğlunun ihtiyacının artması, teknolojinin ilerlemesi, ticaretin küreselleşmesi, rekabettin artması işletmelerin faaliyet alanlarını genişletmekte, işlemlerini karmaşıklaştırmaktadır. İşletmeler rekabette var olabilmek, teknolojiyi kullanarak avantaj sağlayabilmek için maliyetlerini azaltmak, verimliliklerini artırmayı hedeflemektedirler (Kılılı ve Kutlu, 2021: 2). Bu nedenle işletmelerdeki gelir gider dengesini ayarlamak, mali tabloları hazırlamak, analiz etmek geleceğe yönelik planlarını uygulamak için muhasebeye gereksinim duymaktadırlar. Günümüzde muhasebe bir bilgi sistemi olarak, işletmelerin temel fonksiyonlarından birini oluşturmakta olup muhasebe fonksiyonunun olmadan ticari faaliyetlerin yürütülmesi ve kontrolü imkânsız olarak değerlendirilmektedir. İşletmelerin mali durumları için gerekli olan muhasebe sistemi olumlu pek çok özelliğinin yanı sıra pek çok hata ve hileyle de karşı karşıya kalabilmektedir. Meslek mensuplarının dikkatsizliği ve iş yoğunluğunun da etkilenmesiyle istenmeyen durumların yaşanması kaçınılmaz olmaktadır (Akdoğan ve Süklüm, 2019: 220). Başka bir deyişle işletme bilgilerinin kullanıcılara iletilmesinde bilgilerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin önem kazandığı günümüzde işletmelerin sürekliliğine ve güven kaybına neden olan bazı olaylarda mali tablolarda bilinçli yapılan düzenlemeler, belge olmadan ya da usulsüz belgelendirme gibi hileler görülebilmektedir (Akdoğan ve Süklüm, 2019: 220).

*Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Karabük, bekirkorkmaz@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9510-8636

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Korkmaz, B. (2023). Batı Karadeniz İllerindeki (Karabük, Bartın ve Zonguldak) Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hata ve Hilelerine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma. *UNIKA Toplum ve Bilim Dergisi*, 3(1), 1-15.

Muhasebe, işletmelerde varlık ve kaynakların oluşturulması, kullanılması, bunlardaki değişmelerin belirlenmesi, işletmenin mali durumu hakkındaki bilgilerin üretilip kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi, raporlaması ve sonuçlarının yorumlanarak ilgililere sunulmasını sağlayan bilgi sistemi olarak kabul edilmektedir (Sevilengül, 2016: 1). Muhasebe, hayatı etkileyen ekonomik ve sosyal bir unsur olduğundan ve herkesi ilgilendirdiğinden muhasebede yapılan yanlışlıklar tüm toplumu etkileyebilmektedir. Hata ve hilelerin hangi amaç ve metotlarla yapıldığını en iyi şekilde bilen ve gözlemleyen kişiler ise hiç kuşkusuz muhasebe meslek mensuplarıdır. Çünkü mali tabloların hazırlanıp sunulması görevi muhasebe meslek mensuplarına verilmiştir (Yürekli ve Gönen, 2019: 78; Yurt ve Temelli, 2022: 136). İşletme faaliyetleri ile ilgili bilgiyi üretilip kullanıcılara sunan bir bilgi sistemi olan muhasebenin sunduğu bilgilerin kaliteli olması gerekmektedir. Üretilen bilgilerin gerçeğe uygun, anlaşılır, tarafsız olması ve zamanında sunulması oldukça önemlidir. Ancak bazı durumlarda bilerek veya bilmeyerek bazı uygun olmayan davranışlar görülebilmektedir (Akdoğan ve Süklüm, 2019: 220). Bu durum muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesi ya da tespit edilmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Muhasebe işlemlerinin yürütülmesi aşamasında yapılan hata ve hileler muhasebe bilgilerinin kalitesini düşürmekte ve ilgili tarafları olumsuz etkilenmektedir. Muhasebe hataları istenmeden yapılan yanlışlıklar, muhasebe hileleri ise bilerek ve istenerek yapılan yanlışlıklardır. Dolayısı ile kasıtlı olarak yapılan yanlışlıklar hile, kasıt unsuru yoksa da hata olarak değerlendirilmektedir (Küçük ve Uzay, 2009: 240).

Muhasebe meslek mensuplarının mesleğin itibarını, değerini ve saygınlığını korumak için hata ve hile konularında biraz daha dikkatli olmaları konusunda önemli bir rol üstlenmeleri gerektiği yaygın bir inanış haline gelmiş bulunmaktadır (Gül ve Demir, 2022: 664). Bu durum da meslek mensuplarına göre muhasebedeki hata ve hilelere neden olan işlemlerin neler olduklarının araştırılmasını önemli kılmaktadır. Nitekim literatürde muhasebe işlemlerinde görülen hata ve hilelere yönelik muhasebe meslek mensuplarının algı ve tutumlarını belirlemek amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar ilgili literatür incelemesi yapılmış, meslek mensupları ve çalışanların algılarını; hataya nelerin sebep olduğunu, hileye karışanların karakteristik özelliklerinin neler olduğu konuları araştırılmıştır (Baird ve Zelin, 2008; Dönmez ve Karausta, 2011; Doğan ve Nazlı, 2015; Özçelik vd., 2017; Doğan vd., 2018; Ömürbek ve Durgunböcü, 2018; Tayman ve Tekşen, 2019; Kılılı ve Kutlu, 2021; Yurt ve Temelli, 2022), söz konusu çalışmalarda vergi mevzuatı ve uygulamadaki karışıklıkların meslek mensuplarına göre hata yapmalarının temel nedeninin olduğu, yapılan hataların başında dikkatsizliğin geldiği; bilgi eksikliği, matematiksel hatalar, tecrübe yetersizliği ve mükelleflerin tutumları hataların artmasındaki sebepler olduğu, hile yapmak için psikolojik ve sosyal birçok sebep bulunduğu, risk almayı seven, çabuk sinirlenen, meraklı olan ve daha fazla isteyenlerin hile yapmaya yatkın oldukları, belgesiz işlemlerin de hile yapmayı arttırdığını, muhasebe hata ve hileleri konusunda daha bilinçli ve titiz olunması gerektiği, yapılan iş konusunda yeterli bilgiye, tecrübeye ve dikkate sahip olunması, mali tabloların şeffaflaştırılması ve vergi vermenin vatandaşlık görevi olduğu bilinci yerleştirildiğinde muhasebe mesleğinin daha da iyi anlaşılabilceğini belirtmişlerdir. Müşterilerin bilanço süsleme istekleri, vergi ödemelerinin azaltılması için gider artırımı talepleri hileye iten etkenlerinden bazılarıdır. Ayrıca kadınların erkeklere göre hileli durum ve rapor etme eğilimlerinin daha fazla olduğu ve hassas davrandıkları belirlenmiştir. Hata ve hile konusunda çalışanlar eğitilir ve bilgilendirilirse hata ve hilenin azaltılabileceği, denetim firmalarının sıkı denetimlerin sonucunda hata ve hilelerin de önemli ölçüde engellenebileceği belirtilmiştir.

Yukarıda yapılan çalışmalar genel olarak belli bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ancak farklı örneklem üzerinde ve karşılaştırmalı olarak yapılan çalışmalar olmaması nedeniyle Batı Karadeniz (Karabük, Bartın ve Zonguldak) bölgesindeki illerde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının muhasebedeki hangi işlemlerin hata ve hilelere neden olduğunu düşündükleri karşılaştırmalı olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, öncelikle muhasebede yapılan hata ve hile kavramları teorik olarak açıklanmış daha sonra Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde faaliyet

gösteren muhasebe meslek mensuplarına yönelik bir anket düzenlenmiş ve elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Hata Kavramı

Muhasebe mesleğinin ifası sırasında bazı ilke ve kuralların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu ilke ve kurallar muhasebe standartları olarak adlandırılmaktadır. Bazen bu ilke ve kurallara aykırı işlemler gerçekleştirilebilmektedir. Bu işlemlerin tespiti ve önlenmesi de büyük önem arz etmektedir. Hata kavramı Türk Dil Kurumuna göre (TDK): “İstemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılğı” olarak tarif edilmektedir. Muhasebede hata kavramı ise, işletme çalışanlarının bilinçsizce muhasebe işlemlerinin kayıtlara geçirilmesi sırasında istemeden yaptıkları yanlışlıklar olarak tanımlanmaktadır (Ömürbek ve Durgunböcü, 2018: 252). Muhasebe hataları, genel olarak, muhasebe ilkelerine ve kurallarına uyulmadığında ortaya çıkan düzensizlikleri ifade etmektedir. Hata kavramını hile kavramından ayıran en belirgin özellik kasıt unsuru içerip içermediğidir. Örnek olarak bir finansal tablo hazırlandığında herhangi bir rakamın yanlış yazılmış olması kasıt unsuru içermiyorsa hata olarak kabul edilmektedir. Ancak aynı işlemde rakamın yanlış yazılmasında kasıt unsuru varsa ve yatırımcılar bu nedenle yanıltılıyorsa bu durum hile olarak adlandırılır (Çatıkkaş ve Çalış, 2010: 147). Muhasebe alanında yapılan hatalar genellikle insan faktörün bağlı olarak çalışanlar tarafından unutma, dalgınlık, bilgisizlik ve ihmalkârlık gibi nedenlerle muhasebe işlem, kayıt ve hesaplarında kasıt olmadan yaptıkları gerçeğe aykırı olarak yapılmaktadır. Muhasebe hatalarında kasıt unsuru yoktur. Muhasebede yapılan hatalar genellikle matematiksel hatalar, kayıt ve nakil hataları, unutma ve tekrar kaydetme, muhasebe hataları ve değerlendirme hataları olarak sınıflandırılmaktadır (Kaval, 2008: 77; Demir, 2015: 18).

2.2. Hile Kavramı

Hile kavramı, “Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika, çıkar sağlamak için bir şeye değersiz bir şey katma” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2023). Muhasebede hile ise; işletmede çalışan birinin, gayri ahlaki bir biçimde işletmenin varlık ve kaynaklarını bilerek ve isteyerek ele geçirmesi, kullanması ve bunun sonunda da haksız bir kazanç ve menfaat sağlamasıdır (Bozkurt, 2016: 132). Muhasebe mesleğinin ifasında karşılaşılan ve etik olmayan en önemli davranışların başında hile gelmektedir (Öztürk ve Hüryurt, 2020: 55). Hilelerin tanımından yola çıkarak hile eyleminin en belirgin özellikleri şu şekilde sayılabilir (Okutmuş ve Uyar, 2014: 37; Aslanzade, 2017: 63). Hile eylemi bilerek ve istenerek yapıldığı için daima kasıt unsuru vardır. Hileye başvuran kişi kendine veya bir yakınına çıkar sağlamaktadır. Her türlü hilede zarar gören işletmedir. Hile ana unsurlar itibari ile gizli yapılan bir faaliyettir ve genellikle kurban aldatılmaktadır. Günümüzde muhasebe hilesi daha çok teknolojinin ilerlemesi sonucu yaşanan teknik nedenlerden (Saban, 2006: 61) ve suiistimallerden dolayı yaşanabilmektedir. Sertifikalı Hile Denetçileri Derneğine (ACFE) göre suiistimler üç kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar; varlıkların kötüye kullanımı, yolsuzluk ve mali tablo suiistimalidir (AFCE, 2023).

2.2.1. Varlıkların Kötüye Kullanımı

Varlıkları üstüne alma, varlıkları işletmenin amaçları dışında kullanarak kendine çıkar sağlama, varlıkları çalma eylemi varlıkların kötüye kullanılması olarak tanımlanabilir (Singleton vd., 2006: 112). Zimmete para geçirme, gerçeğe aykırı faturalama, işletmenin varlıklarının çalınması veya kişisel amaçlarla kullanılması, bordrolarda hile yapma varlıkların kötüye kullanılmasına örnek olarak verilebilir (Doğan ve Kayakıran, 2017: 170; Wells, 2008: 45).

2.2.2. Yolsuzluk

Yolsuzluk, çalışanların görevlerini ifa ederken işletme varlıklarını kendisi için ya da başkalarının çıkarına kullanılmasıdır. Bu tür olaylar işletme kaynaklarını olumsuz etkileyerek

işletmelerin zarar etmesine sebep olmakta, işletmeye olan güveni sarsmakta hatta işletmeyi iflasa sürükleyebilmektedir (Özeroğlu, 2014: 185). Ahlaki olmayan davranışlar ise usulsüzlük, rüşvet ve hırsızlık gibi eylemleri içeren ve yanlış olarak adlandırılan davranışlardır (Dasgupta ve Kesharwani, 2010: 59).

2.2.3. Hileli Finansal Raporlama

Finansal tabloların hazırlanması, sunulması ve gerçeğe uygunluğunun sağlanması işletme üst yönetimin sorumluluğunda olduğundan, bilgi kullanıcılarını aldatmak amacıyla bilerek yapılan gerçeğe aykırı beyanlara yönetim hilesi veya hileli finansal raporlama olarak adlandırılmaktadır. Bazen işletme sahip veya yöneticileri, görev ve sorumluluklarının dışına çıkarak, finansal tablolarda önemli yanlışlıklara neden olabilmektedir. Hileli finansal raporlamayı bağımsız denetçilerin ortaya çıkarması zor olduğundan işletmeye ve topluma daha fazla zarar verdiği aşıkardır (Kaya ve Uzay, 2018: 721-723).

Hileli finansal raporlama, mali tablolarda yanlışlık yapılması, tutarların olması gerekenden farklı gösterilmesi, açıklamalara yer verilmemesi ya da eksik yer verilmesi, değerlendirme, sınıflandırma işlemlerinin muhasebe ilke ve standartlarına uygun olarak yapılmaması neticesinde finansal tablo kullanıcılarının yanıltılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Dönmez ve Çavuşoğlu, 2015: 37). Hileli finansal raporlamanın görülmesinde, işletmelerin profesyonelleşememesi ve kurumsal yönetim politikalarının yetersiz kalması gösterilebilir (Çıtak, 2009: 104).

3. Yöntem

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

İşletmelerin mali durumları için gerekli olan muhasebe sistemi olumlu pek çok özelliğinin yanı sıra birçok hata ve hilenin yaşanabildiği alanların başında gelmektedir. Muhasebede yaşanan bu hata ve hileler muhasebe alanına olan güveni azalttığı gibi meslek mensuplarının da saygınlığını ve itibarını zedeleyebilmektedir. Bu durum muhasebe meslek mensuplarının, muhasebede yaşanan hangi işlemleri hata ve hile olarak değerlendirdiklerinin bilinmesini önemli kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının muhasebedeki hata ve hilelerine yönelik algı ve düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe mensubu kişilerin muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algıları hangi düzeydedir?
- Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe mensubu kişilerin cinsiyetlerine göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algıları farklılık göstermekte midir?
- Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe mensubu kişilerin yaşlarına göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algıları farklılık göstermekte midir?
- Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe mensubu kişilerin eğitim durumlarına göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algıları farklılık göstermekte midir?
- Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe mensubu kişilerin mesleki deneyimlerine göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algıları farklılık göstermekte midir?
- Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe mensubu kişilerin unvanlarına göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algıları farklılık göstermekte midir?

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe meslek mensuplarıdır. Araştırma Şubat-Nisan 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı tarihte Karabük'te 124, Bartın'da 62 ve Zonguldak'ta 225 olmak üzere toplam 411 muhasebe meslek mensubunun serbest olarak çalıştığı Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Yeminli Mali

Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB, 2023) internet sayfasından öğrenilmiştir. Evren hacminin geniş bir alana yayılması ve tam sayıma ulaşmanın mümkün olmamasından dolayı örnekleme yapılmıştır. Bu çerçevede kolayda örnekleme tekniği ile muhasebe meslek mensuplarına ulaşılarak araştırmaya katılmaları sağlanmıştır. Örneklem alınacak en az kişi sayısını belirlemek için ise Krejcie ve Morgan'ın (1970: 608) önermiş oldukları örneklem tablosundan yararlanılmıştır. Tabloda incelenen konunun görülme sıklığı $p=0,5$ 'tir. Görülmeme sıklığı ise $q=0,5$ olarak belirlenmiştir. T tablosunda 0.5 hata payında ve %95 güven aralığında dikkate alınması gereken güven değeri 1.96 olarak tespit edilmiştir (Sekaran, 2003: 294). Bu değerler çerçevesinde 411 kişilik evren için ulaşılması gereken kişi sayısının en az 198 kişi olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında toplam 225 anket dağıtılmıştır. Ancak geri dönüş ve eksik doldurmalar nedeniyle 177 kişiden elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının demografik bilgilerine göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Muhasebe Meslek Mensubu Kişilerin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Karabük		Bartın		Zonguldak		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Cinsiyet								
Kadın	14	19,2	12	28,6	9	14,5	42	23,7
Erkek	59	80,8	30	71,4	53	85,5	135	76,3
Yaş								
30 Yaş ve Altı	10	13,7	10	23,8	10	16,1	30	16,9
31-35 Yaş	8	11,0	8	19,0	15	24,2	31	17,5
36-40 Yaş	9	12,3	8	19,0	2	3,2	19	10,7
41-45 Yaş	10	13,7	7	16,7	7	11,3	24	13,6
46 Yaş ve Üstü	36	49,3	9	21,4	28	45,2	73	41,2
Eğitim Durumu								
Lise	8	11,0	8	19,0	3	4,8	19	10,7
Önlisans	10	13,7	10	23,8	7	11,3	27	15,3
Lisans	45	61,6	15	35,7	39	62,9	99	55,9
Lisansüstü	10	13,7	9	21,4	13	21,0	32	18,1
Mesleki Deneyim								
5 Yıl ve Altı	6	8,2	6	14,3	5	8,1	17	9,6
6-10 Yıl	7	9,6	6	14,3	14	22,6	27	15,3
11-15 Yıl	5	6,8	4	9,5	7	11,3	16	9,0
16-20 Yıl	13	17,8	10	23,8	6	9,7	29	16,4
21 Yıl ve Üstü	42	57,5	16	38,1	30	48,4	88	49,7
Unvan								
SMMM Stajyer	4	5,5	4	9,5	4	6,5	12	6,8
SM	10	13,7	9	21,4	8	12,9	27	15,3
SMMM	58	80,8	29	69,0	50	80,6	138	78,0
Toplam	73	41,2	42	23,7	62	35,0	177	100

Araştırmaya Karabük'ten 73, Bartın'dan 42 ve Zonguldak'tan 62 kişi katılmıştır. Muhasebe meslek mensubu kişilerin genel dağılımlarına göre; 42'si kadın ve 135'i erkektir. Katılımcıların 30'u 30 yaş ve altında, 31'i 31-35 yaşlarında, 19'u 36-40 yaşlarında, 24'ü 41-45 yaşlarında, 73'ü ise 46 yaş ve üzerindedir. Eğitim durumu itibariyle muhasebe mensubu kişilerin 19'u lise, 27'si önlisans, 99'u lisans ve 32'si lisansüstü mezundur. Araştırmaya katılanların büyük bir kısmının 16-20 yıl (n=29) ile 21 yıl ve üstü (n=88) yıllık deneyime sahip oldukları görülmektedir. Katılımcıların 12'si stajyer, 27'si Serbest Muhasebeci (SM) ve 138'i Serbest Muhasebeci Mali Müşavirdir (SMMM). Katılımcıların illere göre dağılımları Tablo 1'de detaylı olarak görülebilmektedir.

3.3. Veri Toplama Yöntemi ve Analizi

Araştırmaya katılan muhasebe mensubu kişilerin hata ve hile ile ilgili algılarını tespit etmek için çevrimiçi anket tekniği kullanılmıştır. Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde

katılımcıların demografik özellikleri yer almaktadır. İkinci bölümde muhasebedeki hatalarla ilgili yargılar; üçüncü bölümde ise hileler ile ilgili yargılar bulunmaktadır. Anketin ikinci ve üçüncü bölümlerinde yer alan hata ve hilelerle ilgili yargılar Özçelik ve arkadaşlarının 2017 yılında gerçekleştirmiş oldukları çalışmadan alınmıştır. Söz konusu çalışmada hatalarla ilgili 13 yargı ve hilelerle ilgili olarak 21 yargı bulunmaktadır. Yazarlar toplam 34 madde için güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,914$ olarak tespit etmişlerdir. Araştırmada kullanılan yargılar 5'li Likert (1=Kesinlikle Katılmıyorum; 5=Kesinlikle Katılıyorum) şeklinde tasarlanmıştır.

Şubat-Nisan 2023 tarihinde Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensupları üzerinde yapılan çalışmada elde edilen veriler SPSS 20 istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle ölçeğin orijinaline benzer yapısal özellikte ve güvenilirlikte olup olmadığına bakılmıştır. Yapısal geçerlilik için Açıklayıcı Faktör Analizi, güvenilirlik için ise Cronbach's Alpha (α) katsayısına bakılmıştır. Ancak AFA sonucunda yargıların gruplandırılması ve isimlendirilmesinde yaşanan zorluk nedeniyle hata ve hile ilgili yargılar orijinal çalışmada olduğu gibi tek boyutlu olarak kabul edilmiştir. Güvenirlik analizi sonucunda hatalarla ilgili 13 yargı için $\alpha=0,926$, hilelerle ilgili 21 yargı için $\alpha=0,913$ ve tüm yargılar için $\alpha=0,953$ oranında güvenilirlik katsayısı bulunmuştur. Analizlerin ikinci aşamasını betimsel analizler oluşturmaktadır. Üçüncü aşamaya geçmeden önce verilerin parametrik test koşullarını sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır. Bu çerçevede basıklık-çarpıklık değerlerinin -1,5 ve +1,5 arasında olup olmadığı kontrol edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Verilerin parametrik test koşulunu sağladığı dikkate alınarak muhasebe meslek mensubu kişilerin hata ve hilelerle ilgili algılarının demografik özellikleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Independent Sample T testi ve One-Way ANOVA testinden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlar çalışmanın ilgili kısımlarında değerlendirilerek çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

4. Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensupları üzerinde gerçekleştirilen alan çalışmasının sonuçları değerlendirilmektedir.

4.1. Betimsel Analizlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında, muhasebe meslek mensubu kişilerin hata ve hilelerle ilgili algı ve düşüncelerinin ne yönde olduğunu tespit etmek için hata ve hile ilgili yargılara verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları hesaplanmıştır. Bu kapsamda Tablo 2'de muhasebe mensubu kişilerin hatalarla ilgili yargılara verdikleri cevapların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri gösterilmiştir.

Tablo 2. Muhasebedeki Hatalarla İlgili Betimsel Analiz Sonuçları

Hatalarla İlgili Yargılar	Karabük		Bartın		Zonguldak	
	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss
Mevzuattaki sürekli değişikliklerden kaynaklanmaktadır.	4,657	0,853	3,638	1,241	4,403	1,193
Matematiksel hatalardan kaynaklanmaktadır.	4,547	0,928	3,851	1,503	4,350	1,077
Bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır	4,657	0,711	4,404	0,712	4,333	0,969
Mükelleflerden kaynaklanmaktadır	4,424	0,926	4,191	1,115	4,140	0,895
Personelin tecrübe yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.	4,479	0,835	3,808	1,096	3,912	1,184
Unutma ve tekrar kayıtlardan kaynaklanmaktadır	4,575	0,911	4,042	1,122	4,228	0,845
İş yoğunluğu ve dikkatsizlikten kaynaklanmaktadır.	4,534	0,834	3,723	1,192	4,087	1,005
Yasal düzenlemelerin güncel olarak takip edilmemesinden kaynaklanmaktadır	4,520	0,728	4,127	0,849	4,263	0,896
Hesapların kayıt ve nakil esnasında kaynaklanmaktadır	4,191	1,174	3,297	1,121	3,631	1,045

Hesapların yanlış kaydedilmesinden kaynaklanmaktadır	4,082	1,210	4,021	1,010	3,982	0,915
Bilançoda yapılan yanlışlıklardan kaynaklanmaktadır.	4,575	1,079	3,766	1,004	4,193	1,259
Teknoloji yetersizliğinden kaynaklanmaktadır	4,150	1,265	3,468	1,120	3,684	1,212
Ülkemizde denetimler muhasebe hata ve hilelerini ortaya çıkartmak için yeterlidir.	4,301	1,162	3,468	1,299	3,842	1,424

Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensubu kişilere göre muhasebedeki hatalar mevzuatlarının sürekli değişmesinden, matematiksel hatalardan, bilgi eksikliğinden, mükelleflerden, personelin tecrübesizliğinden, unutmaya ve tekrar kaydetmeden, iş yoğunluğu ve dikkatsizlikten, yasal düzenlemelerin güncel olarak takip edilmemesinden, hesapların kayıt ve nakil işlemlerinden, hesapların yanlış kaydedilmesinden, bilançoda yapılan yanlışlıklardan, teknoloji yetersizliğinden kaynaklanabildiğini düşündükleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte ülkemizde muhasebe hata ve hilelerini ortaya çıkartmakta denetimlerin yeterli olduğuna inandıkları belirlenmiştir.

Tablo 3'te Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe mensubu kişilerin hilelerle ilgili yargılara verdikleri cevapların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri gösterilmiştir.

Tablo 3. Muhasebedeki Hilelerle İlgili Betimsel Analiz Sonuçları

Hilelerle İlgili Yargılar	Karabük		Bartın		Zonguldak	
	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss	$\bar{X}$	ss
İşletmelerin günlük nakit tahsilatları ile banka raporları arasında büyük farklılıklar olmamalıdır.	4,712	0,696	3,872	1,134	4,175	1,182
BA-BS formları sahte fatura kullanım oranını etkilemektedir.	4,397	1,050	3,574	1,229	4,000	1,349
Mükelleflerden bilanço kârını düşük gösterilmesi talepleri ile karşılaştım.	4,520	0,801	3,723	0,971	4,000	1,035
Hile, Belgesiz yapılan kayıt dışı işlemlerdir.	4,575	0,970	3,787	1,020	4,228	1,134
Kasadaki nakitte normal olmayan artış ve azalışlar işletmelerin hile yapma riskini artırır.	4,575	0,864	3,744	1,112	4,228	0,963
İşletme bordrosuna personelin kayıtlı olmasına rağmen, iş yerinde çalışmayan kişilerle karşılaştım.	4,575	0,848	3,702	1,040	3,982	1,109
İşletme çalışanlarının yolsuzluklarını gizlemek için yapılan işlemlerdir.	3,671	1,118	3,766	0,813	3,350	0,834
Mükelleflerin daha az vergi ödemeleri için hesaplarda yapılan kasti hatalardır.	4,411	1,038	4,127	1,034	4,263	0,791
Mükelleflerden işletme bilanço varlıklarının olduğundan daha yüksek gösterilmesi yönünde isteklerle karşılaştım.	4,520	1,068	4,148	1,233	4,438	1,035
Bilgisayar ortamında, mükelleflerin istekleri doğrultusunda zamanından önce veya sonra yapılan kasti kayıtlardır.	4,054	1,212	3,914	1,059	4,263	0,991
İşletmelerin kamuoyunda imajını güçlendirmek için bilançoda yapılan değişikliklerdir.	4,178	1,032	3,787	0,998	4,000	0,866
Personelin yüksek tutardaki harcama faturalarının nakit olarak ödendi gösterilmesi güçlü bir hile işaretidir.	3,890	0,965	3,638	0,919	3,859	0,766
Satıcılardan gelen fatura numaralarının ardışık olması naylon fatura ihtimalini artırır.	4,082	1,210	3,936	1,258	4,228	0,945
Tahsilatı yapılamayan satışların ve şüpheli alacakların artması çalışanlar tarafından yapılan bir hile belirteçidir.	4,424	0,998	3,829	1,273	4,333	0,969
Aynı firmadan sıklıkla, yüksek düzeylerde mal ve hizmet alımı işletmelerin hile riskini artırır.	4,342	1,003	4,021	0,966	4,210	0,860

Aynı görevde çalışan kişilerin, benzer kalemlerde yaptıkları harcamaların farklı olması personelin hile yaptığının göstergesidir.	4,301	1,036	3,957	0,954	4,175	0,804
Birden fazla fatura bilgisi kullanan firmalar günümüzde faaliyet göstermektedir.	4,013	1,195	3,425	1,263	4,035	1,034
Bağımsız denetimle ilgili düzenlemeler, hilelerin en aza indirilebilmesi için yeterlidir.	4,260	1,093	3,766	0,982	4,140	0,989
Gider raporlarında sürekli olarak faturaların orijinallerinin yerine fotokopisini konulması çalışanlardan kaynaklı hile riskini artırır.	3,739	1,364	3,383	1,207	4,193	0,971
Belirli bir satıcıdan gelen faturaları sürekli olarak aynı çalışanın onaylaması personelin hile yapma riskini artırır.	4,095	1,192	3,659	1,371	4,315	0,928
Kullanılan çek numaralarının birbirini takip etmemesi çeklerin sahte olduğunu göstermektedir.	4,178	1,217	3,531	1,380	4,157	0,959

Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensupları işletmelerin günlük yaptığı nakit tahsilatları ile banka raporları arasında büyük farklılıkların olmaması gerektiğini düşünmektedir. BA-BS formlarının sahte fatura kullanım oranını etkilediğine inanmaktadırlar. Hilenin; belgesiz yapılan kayıt dışı işlemler, işletme çalışanlarının yolsuzluklarını gizlemek için yaptıkları işlemler ve mükelleflerin daha az vergi ödemeleri için hesaplarda yapılan kasti hatalar olduğunun farkındadırlar. Katılımcılara göre hileler; bilgisayar ortamında yapılmakta, mükelleflerin istekleri doğrultusunda zamanından önce veya zamanından sonra yapılan kasti kayıtlardır. İşletmelerin kamuoyundaki imajını güçlendirmek için bilançoda yapılan değişikliklerdir. Personelin yüksek tutardaki harcama faturalarını nakit olarak ödendi göstermesi güçlü bir hile işaretidir. Mükelleflerin bilanço kârını düşük gösterme talepleri, işletmenin bilanço varlıklarını olduğundan daha yüksek gösterilmesi yönündeki istekleri ile personellerden işletme bordrosuna kayıtlı olmalarına rağmen, iş yerinde çalışmayan kişilerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Kasadaki nakitte normal olmayan artış ve azalışların işletmelerin hile yapma riskini artırdığını, satıcılardan gelen fatura numaralarının ardışık olması naylon fatura ihtimalini artırır. Tahsilatı yapılamayan satışların ve şüpheli alacakların artması çalışanlar tarafından yapılan bir hile belirteçidir. Aynı firmadan sık sık, yüksek düzeyde mal ve hizmet alımı işletmelerin hile riskini artırır. Aynı görevde çalışan personellerin, benzer işlemlerde yaptıkları harcamaların farklı olması personelin hile yaptığının bir göstergesidir. Günümüzde bazı firmalar birden fazla fatura bilgisi kullanmaktadır. Bağımsız denetimle ilgili yapılan düzenlemeler, hilelerin en aza indirilebilmesi için yeterli düzeydedir. Gider raporlarında faturaların orijinallerinin yerine sürekli fotokopisinin konulması çalışanlardan kaynaklı hile riskini artırır. Aynı satıcıdan gelen faturaların sürekli olarak aynı çalış tarafından onaylanması personelin hile yapma riskini artırır. Ayrıca birbirini takip etmeyen çek numaralarının kullanılması birer hile olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Hata ve hile ilgili yargılara verilen cevapların genel ortalamaları Tablo 4'te verilmiş olup söz konusu tabloda hem iller hem de genel popülasyon açısından muhasebe meslek mensuplarının algı ve düşüncelerini tespit etmeye yönelik aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri gösterilmiştir.

Tablo 4. Muhasebedeki Hata ve Hilelerle İlgili Betimsel Analiz Sonuçları

İl	Değişkenler	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	ss
Karabük	Hata	73	1,92	5,00	4,438	0,749
	Hile	73	2,29	5,00	4,262	0,623
Bartın	Hata	42	2,31	5,00	3,831	0,685
	Hile	42	2,62	4,76	3,776	0,577
Zonguldak	Hata	62	2,15	5,00	4,081	0,809
	Hile	62	2,62	4,90	4,122	0,657
Genel Popülasyon	Hata	177	1,92	5,00	4,162	0,789
	Hile	177	2,29	5,00	4,088	0,650

Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensubu kişilerin muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili düşüncelerinin genel olarak birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında, muhasebe meslek mensuplarının muhasebede yaşanan hata ve hilelerle ilgili algı ve düşüncelerinin demografik özellikleri açısından karşılaştırılmıştır. Bu çerçevede katılımcıların cinsiyetine göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algı ve düşünceleri arasındaki farkı tespit etmek için yapılan Independent Sample T testi sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Muhasebedeki Hata ve Hilelere İlişkin Algı ve Düşüncenin Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

İl	Değişkenler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Karabük	Hata	1. Kadın	14	3,208	0,740	-11,415	0,000*
		2. Erkek	59	4,730	0,350		
	Hile	1. Kadın	14	3,309	0,573	-9,550	0,000*
		2. Erkek	59	4,489	0,370		
Bartın	Hata	1. Kadın	12	3,138	0,458	-6,560	0,000*
		2. Erkek	30	4,156	0,511		
	Hile	1. Kadın	12	3,244	0,382	-5,549	0,000*
		2. Erkek	30	4,025	0,476		
Zonguldak	Hata	1. Kadın	9	3,177	0,531	-5,745	0,000*
		2. Erkek	53	4,347	0,673		
	Hile	1. Kadın	9	3,381	0,442	-5,844	0,000*
		2. Erkek	53	4,342	0,540		

*p<0,05

Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan erkek muhasebe mensuplarının, kadın muhasebe mensuplarından daha fazla muhasebedeki hata ve hilelere ilişkin yargılara katıldıkları tespit edilmiştir [p<0,05].

Katılımcıların yaşlarına göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algı ve düşünceleri arasındaki farkı tespit etmek için yapılan One-Way ANOVA testi sonuçları Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6. Muhasebedeki Hata ve Hilelere İlişkin Algı ve Düşüncenin Yaş Açısından Karşılaştırılması

İl	Değişkenler	Yaş	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Karabük	Hata	1. 30 Yaş ve Altı	10	4,446	0,779	0,637	0,638	-
		2. 31-35 Yaş	8	4,548	0,391			
		3. 36-40 Yaş	9	4,068	0,685			
		4. 41-45 Yaş	10	4,461	0,529			
		5. 46 Yaş ve Üstü	36	4,497	0,864			
	Hile	1. 30 Yaş ve Altı	10	3,900	0,723	1,688	0,163	-
		2. 31-35 Yaş	8	4,291	0,619			
		3. 36-40 Yaş	9	4,068	0,610			
		4. 41-45 Yaş	10	4,223	0,423			
		5. 46 Yaş ve Üstü	36	4,416	0,620			
Bartın	Hata	1. 30 Yaş ve Altı	10	3,475	0,658	4,172	0,006*	2>1 2>4
		2. 31-35 Yaş	8	4,333	0,628			
		3. 36-40 Yaş	8	3,557	0,511			
		4. 41-45 Yaş	7	3,620	0,576			
		5. 46 Yaş ve Üstü	9	3,974	0,512			
	Hile	1. 30 Yaş ve Altı	10	3,450	0,528	2,748	0,041*	2>1
		2. 31-35 Yaş	8	4,107	0,653			
		3. 36-40 Yaş	8	3,690	0,467			
		4. 41-45 Yaş	7	3,656	0,391			

		5. 46 Yaş ve Üstü	9	3,984	0,602			
Zonguldak	Hata	1. 30 Yaş ve Altı	10	3,827	0,876	11,377	0,000*	2>4,5 3>4,5
		2. 31-35 Yaş	15	4,598	0,435			
		3. 36-40 Yaş	2	4,241	0,735			
		4. 41-45 Yaş	7	3,470	0,709			
		5. 46 Yaş ve Üstü	28	3,038	0,490			
	Hile	1. 30 Yaş ve Altı	10	3,877	0,687	10,033	0,000*	2>4,5 3>5
		2. 31-35 Yaş	15	4,479	0,392			
		3. 36-40 Yaş	2	4,258	0,580			
		4. 41-45 Yaş	7	3,777	0,690			
		5. 46 Yaş ve Üstü	28	3,174	0,323			

*p<0,05

Karabük'te bulunan muhasebe meslek mensuplarının hata ve hilelerle ilgili algı düşünceleri yaşlarına göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Bartın'da bulunan 31-35 yaşlarındaki muhasebe mensubu kişilerin, 30 yaş ve altı ile 41-45 yaşlarındaki kişilere göre hataların kaynaklandığı nedenlere daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte hilelerle ilgili yargılara 31-35 yaşlarındaki kişilerin, 30 yaş ve altındaki kişilere göre daha fazla katıldıkları ortaya çıkmıştır. Zonguldak'ta bulunan 31-35 yaş ile 36-40 yaşındaki kişilerin 41 ve üzeri yaştaki kişilerden daha fazla hata ile ilgili yargılara katıldıkları ortaya çıkmıştır. Muhasebedeki hilelerle ilgili yargılara ise 31-35 yaşındaki kişilerin, 41-45 yaş ile 46 yaş ve üzerindeki kişilerden, 36-40 yaşındaki kişilerin ise 46 yaş ve üzerindeki kişilerden daha fazla katıldıkları belirlenmiştir.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algı ve düşünceleri arasındaki farkı tespit etmek için yapılan One-Way ANOVA testi sonuçları Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo 7. Muhasebedeki Hata ve Hilelere İlişkin Algı ve Düşüncenin Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

İl	Değişkenler	Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Karabük	Hata	1. Lise	8	4,471	1,049	23,234	0,000*	1>2 3>2,4
		2. Önlisans	10	3,330	0,595			
		3. Lisans	45	4,789	0,313			
		4. Lisansüstü	10	3,938	0,737			
	Hile	1. Lise	8	3,928	0,631	20,029	0,000*	3>1 3>2 3>4
		2. Önlisans	10	3,438	0,519			
		3. Lisans	45	4,574	0,300			
		4. Lisansüstü	10	3,952	0,800			
Bartın	Hata	1. Lise	8	3,653	0,534	5,611	0,002*	3>2 3>4
		2. Önlisans	10	3,384	0,374			
		3. Lisans	15	4,277	0,662			
		4. Lisansüstü	9	3,598	0,612			
	Hile	1. Lise	8	3,714	0,362	8,548	0,000*	3>2 3>4
		2. Önlisans	10	3,217	0,289			
		3. Lisans	15	4,182	0,406			
		4. Lisansüstü	9	3,600	0,589			
Zonguldak	Hata	1. Lise	3	3,954	0,651	22,831	0,000*	3>2 4>2
		2. Önlisans	7	3,175	0,515			
		3. Lisans	39	4,509	0,652			
		4. Lisansüstü	13	4,098	0,588			
	Hile	1. Lise	3	3,854	0,876	27,278	0,000*	3>2 4>2
		2. Önlisans	7	3,333	0,464			
		3. Lisans	39	4,461	0,440			
		4. Lisansüstü	13	4,210	0,540			

*p<0,05

Karabük'te bulunan lise mezunu muhasebe mensuplarının, önlisans mezunlarından; lisans mezunlarının da önlisans ve lisansüstü mezunlarından daha fazla hataların kaynaklandığı nedenlere katıldıkları belirlenmiştir. Buna karşın lisans mezunlarının diğer muhasebe mensuplarından daha fazla hile ile ilgili yargılara katıldıkları belirlenmiştir. Bartın ilinde bulunan lisans mezunu muhasebe meslek mensuplarının, önlisans ve lisansüstü mezunlarından daha fazla hata ve hile ile ilgili yargılara katıldıkları görülmektedir. Zonguldak ilinde bulunan muhasebe meslek mensuplarından lisans ve lisansüstü mezunlarının da önlisans mezunlarından daha fazla muhasebedeki hata ve hilelerin kaynaklandığı nedenlere katıldıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların mesleki deneyimlerine göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algı ve düşünceleri arasındaki farkı tespit etmek için yapılan One-Way ANOVA testi sonuçları Tablo 8'de belirtilmiştir.

Tablo 8. Muhasebedeki Hata ve Hilelere İlişkin Algı ve Düşüncenin Mesleki Tecrübe Açısından Karşılaştırılması

İl	Değişkenler	Tecrübe	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Karabük	Hata	1. 5 Yıl ve Altı	6	4,307	0,991	0,761	0,554	-
		2. 6-10 Yıl	7	4,428	0,502			
		3. 11-15 Yıl	5	4,692	0,249			
		4. 16-20 Yıl	13	4,153	0,593			
		5. 21 Yıl ve Üstü	42	4,516	0,823			
	Hile	1. 5 Yıl ve Altı	6	3,690	0,853	2,370	0,061	-
		2. 6-10 Yıl	7	3,952	0,675			
		3. 11-15 Yıl	5	4,285	0,340			
		4. 16-20 Yıl	13	4,245	0,451			
		5. 21 Yıl ve Üstü	42	4,399	0,610			
Bartın	Hata	1. 5 Yıl ve Altı	6	3,307	0,541	2,372	0,068	-
		2. 6-10 Yıl	6	4,060	0,838			
		3. 11-15 Yıl	4	4,120	0,523			
		4. 16-20 Yıl	10	4,000	0,470			
		5. 21 Yıl ve Üstü	16	3,579	0,582			
	Hile	1. 5 Yıl ve Altı	6	3,309	0,427	2,402	0,065	-
		2. 6-10 Yıl	6	3,918	0,684			
		3. 11-15 Yıl	4	3,966	0,673			
		4. 16-20 Yıl	10	4,054	0,339			
		5. 21 Yıl ve Üstü	16	3,586	0,413			
Zonguldak	Hata	1. 5 Yıl ve Altı	5	4,192	1,033	1,443	0,233	-
		2. 6-10 Yıl	14	4,346	0,863			
		3. 11-15 Yıl	7	4,125	0,946			
		4. 16-20 Yıl	6	4,224	0,555			
		5. 21 Yıl ve Üstü	30	3,627	0,993			
	Hile	1. 5 Yıl ve Altı	5	4,142	0,740	2,176	0,085	-
		2. 6-10 Yıl	14	4,246	0,899			
		3. 11-15 Yıl	7	4,039	0,660			
		4. 16-20 Yıl	6	4,339	0,504			
		5. 21 Yıl ve Üstü	30	3,717	0,686			

*p<0,05

Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinden araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının muhasebedeki hata ve hilelerin kaynaklandığı nedenlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [p>0,05].

Katılımcıların unvanlarına göre muhasebedeki hata ve hilelerle ilgili algı ve düşünceleri arasındaki farkı tespit etmek için yapılan One-Way ANOVA testi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Muhasebedeki Hata ve Hilelere İlişkin Algı ve Düşüncenin Mesleki Tecrübe Açısından Karşılaştırılması

İl	Değişkenler	Unvan	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Tukey
Karabük	Hata	1. SMMM Stajyer	4	3,403	0,587	11,906	0,000*	3>1 3>2
		2. SM	10	4,062	0,852			
		3. SMMM	59	4,689	0,557			
	Hile	1. SMMM Stajyer	4	3,023	0,617	22,879	0,000*	2>1 3>1,2
		2. SM	10	3,945	0,623			
		3. SMMM	59	4,505	0,412			
Bartın	Hata	1. SMMM Stajyer	5	3,200	0,529	4,266	0,000*	3>1
		2. SM	9	3,783	0,529			
		3. SMMM	28	4,153	0,851			
	Hile	1. SMMM Stajyer	5	3,142	0,464	4,396	0,018*	2>1 3>1
		2. SM	9	3,790	0,455			
		3. SMMM	28	3,972	0,697			
Zonguldak	Hata	1. SMMM Stajyer	4	2,435	0,044	18,128	0,000*	2>1 3>1,2
		2. SM	8	3,834	0,657			
		3. SMMM	50	4,510	0,640			
	Hile	1. SMMM Stajyer	4	3,142	0,125	10,653	0,000*	3>1,2
		2. SM	8	3,911	0,580			
		3. SMMM	50	4,442	0,573			

*p<0,05

Karabük ilinde bulunana serbest muhasebeci mali müşavirlerin, stajyerler ve serbest muhasebecilerden daha fazla muhasebedeki hataların nedenlerine katıldıkları görülmektedir. Hile konusunda serbest muhasebecilerin stajyerlerden; serbest muhasebeci mali müşavirlerin de hem stajyer hem de serbest muhasebecilerden daha fazla hilelerin kaynaklandığı nedenlere olumlu yönde katıldıkları belirlenmiştir. Bartın ilinde bulunan serbest muhasebeci mali müşavirler stajyerlerden daha fazla muhasebedeki hataların nedenlerine katıldığı belirlenirken; serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirlerin stajyerlerden daha fazla hilelerle ilgili yargılara katıldıkları tespit edilmiştir. Zonguldak ili açısından bakıldığında; serbest muhasebecilerin stajyerlerden; serbest muhasebeci mali müşavirlerin de hem stajyer hem de serbest muhasebecilerden daha fazla hataların nedenlerine katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Bununla birlikte serbest muhasebeci mali müşavirlerin hem stajyer hem de serbest muhasebecilerden daha fazla hilelerin kaynaklandığı nedenlere katıldıkları ortaya çıkmıştır.

5. Sonuç

Çalışma kapsamında, muhasebedeki hata ve hilelerin nedenleri konusunda Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensuplarının algı ve düşünceleri araştırılmıştır. Araştırmaya Karabük'ten 73, Bartın'dan 42 ve Zonguldak'tan 62 olmak üzere toplam 177 muhasebe meslek mensubu katılmıştır. Çalışmada Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan muhasebe meslek mensubu kişilerin muhasebedeki hata ve hilelerin hangi işlemlerden kaynaklandığına ilişkin düşünceleri genel olarak birbirine yakın çıkmıştır.

Araştırmada muhasebe meslek mensuplarının muhasebede yaşanan hata ve hilelerle ilgili algı ve düşünceleri demografik özellikleri açısından karşılaştırılmıştır. Bu çerçevede Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinde bulunan erkek muhasebe mensuplarının, kadın muhasebe mensuplarından daha fazla muhasebedeki hata ve hilelere ilişkin yargılara katıldıkları tespit edilmiştir. Analizler aşamasında; kadınların muhasebedeki hataların matematiksel hatalardan, hesapların kayıt ve nakil edilmesinden, bilançoda yapılan yanlışlıklardan ve teknoloji yetersizliğinden kaynaklandığına yönelik yargılara erkeklerden daha düşük düzeyde katılım gösterdiklerinden ve ülkemizdeki muhasebe hata ve hilelerin ortaya çıkartılmasında yapılan denetimlerin daha yetersiz olduğunu düşünmelerinden dolayı kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılığın çıkmış olduğu düşünülmektedir.

Karabük'te bulunan muhasebe meslek mensuplarının hata ve hilelerle ilgili algı düşünceleri yaşlarına göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Bartın'da bulunan 31-35 yaşlarındaki muhasebe mensubu kişilerin, 30 yaş ve altı ile 41-45 yaşlarındaki kişilere göre hataların kaynaklandığı nedenlere daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. Bununla birlikte hilelerle ilgili yargılara 31-35 yaşlarındaki kişilerin, 30 yaş ve altındaki kişilere göre daha fazla katıldıkları ortaya çıkmıştır. Zonguldak'ta bulunan 31-35 yaş ile 36-40 yaşındaki kişilerin 41 ve üzeri yaştaki kişilerden daha fazla hata ile ilgili yargılara katıldıkları ortaya çıkmıştır. Muhasebedeki hilelerle ilgili yargılara ise 31-35 yaşındaki kişilerin, 41-45 yaş ile 46 yaş ve üzerindeki kişilerden, 36-40 yaşındaki kişilerin ise 46 yaş ve üzerindeki kişilerden daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. 31-35 yaşlarındaki kişiler serbest muhasebecilik faaliyetlerine nispeten yeni başladıklarından, mükellef sayısı az olduğundan ve çalışma hayatına yeni başlayan daha idealist kişilikler olduklarından dolayı muhasebedeki hata ve hilelere neden olan işlemlere karşı daha duyarlı oldukları söylenebilir.

Karabük'te bulunan lise mezunu muhasebe mensuplarının, önlisans mezunlarından; lisans mezunlarının da önlisans ve lisansüstü mezunlarından daha fazla hataların kaynaklandığı nedenlere katıldıkları belirlenmiştir. Buna karşın lisans mezunlarının diğer muhasebe mensuplarından daha fazla hile ile ilgili yargılara katıldıkları belirlenmiştir. Bartın ilinde bulunan lisans mezunu muhasebe meslek mensuplarının, önlisans ve lisansüstü mezunlarından daha fazla hata ve hile ile ilgili yargılara katıldıkları görülmektedir. Zonguldak ilinde bulunan muhasebe meslek mensuplarından lisans ve lisansüstü mezunlarının da ön lisans mezunlarından daha fazla muhasebedeki hata ve hilelerin kaynaklandığı nedenlere katıldıkları tespit edilmiştir. Çalışmada lise ve ön lisans mezunlarının genel olarak serbest muhasebeci oldukları ve sektörde daha deneyimli oldukları belirlenmiştir. Dolayısıyla sektörü ve muhasebedeki hata ve hilelere neden olan etkenleri daha iyi bildiklerinden dolayı diğer mezuniyet grubundaki kişilere göre daha fazla katılım gösterdikleri düşünülmektedir.

Karabük, Bartın ve Zonguldak illerinden araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının tecrübelerine göre muhasebedeki hata ve hilelerin kaynaklandığı nedenlere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Karabük ilinde bulunan serbest muhasebeci mali müşavirlerin, stajyerler ve serbest muhasebecilerden daha fazla muhasebedeki hataların nedenlerine katıldıkları görülmektedir. Hile konusunda serbest muhasebecilerin stajyerlerden; serbest muhasebeci mali müşavirlerin de hem stajyer hem de serbest muhasebecilerden daha fazla hilelerin kaynaklandığı nedenlere olumlu yönde katıldıkları belirlenmiştir. Bartın ilinde bulunan serbest muhasebeci mali müşavirler stajyerlerden daha fazla muhasebedeki hataların nedenlerine katıldığı belirlenirken; serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirlerin stajyerlerden daha fazla hilelerle ilgili yargılara katıldıkları tespit edilmiştir. Zonguldak ili açısından bakıldığında; serbest muhasebecilerin stajyerlerden, serbest muhasebeci mali müşavirlerin de hem stajyer hem de serbest muhasebecilerden daha fazla hataların nedenlerine katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Bununla birlikte serbest muhasebeci mali müşavirlerin hem stajyer hem de serbest muhasebecilerden daha fazla hilelerin kaynaklandığı nedenlere katıldıkları ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada muhasebedeki hata ve hilelere neden olan işlemlerin neler oldukları ile ilgili olarak muhasebe meslek mensuplarının algı ve düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede çalışmaya sadece Karabük, Bartın ve Zonguldak illerindeki muhasebe meslek mensupları dahil edilmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda iller bazında hata ve hilelere neden olan işlem ve faaliyetlerin neler olduğunun karşılaştırmalı olarak ortaya konulması önerilmektedir.

Kaynakça

- ACFE. (Association of Certified Fraud Examiners). (2022). Report to the nation on occupational fraud and abuse. <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2022/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2023).
- Akdoğan, H. ve Süklüm, B. (2019). Muhasebe meslek mensuplarının yaratıcı muhasebe algı düzeylerinin tespiti: Çorum ili uygulaması. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 3(2), 219-238.
- Aslanzade, Ş. (2017). Çalışan hileleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 36, 61-75.

- Baird, J. E. ve Zelin, R. (2008). Understanding employee perceptions of fraudulent activities and their propensity to report those activities using anonymous tip lines: The influence of fraud type, perpetrator gender, and observer demographics. *Southern Business Review*, 33, 1-14.
- Bozkurt, N. (2016). *İşletmelerin kara deliği: Hile çalışan hileleri*. 3. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çatıkkaş, Ö. ve Çalış, E. (2010). Hile denetiminde proaktif yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (45), 146-156.
- Çıtak, N. (2009). Yaratıcı muhasebe hileli finansal raporlama mıdır? *Mali Çözüm Dergisi*, 91, 81-109.
- Dasgupta S. ve Kesharwani, A. (2010). Whistleblowing: A survey of literature. *The IUP Journal of Corporate Governance*, 9 (4), 57-70.
- Demir, S. (2015). *Bağımsız denetimde hata ve hilelerin adli muhasebe açısından değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, S. ve Kayakıran, D. (2017). İşletmelerde hile denetiminin önemi. *Maliye Finans Yazular*, (108), 167-188.
- Doğan, Z. ve Nazlı, E. (2015). Muhasebede hata ve hilelerin önlenmesinde işletme yöneticilerinin sorumluluğunun tespitine yönelik bir araştırma. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(4), 195-212.
- Doğan, Z., Gülçin, K. ve Nazlı, E. (2018). Muhasebe meslek mensuplarının hile yapmaya eğilim düzeylerinin tespitine ilişkin bir araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (4), 64-83.
- Dönmez A. ve Çavuşoğlu, K. (2015). Hilelerin ortaya çıkarılması bakımından bağımsız denetim ile adli muhasebenin karşılaştırılması. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, (3), 34-67.
- Dönmez, A. ve Karausta, T. (2011). Çalışanların mesleki hile algısı ve ihbar hattı kullanarak rapor etme eğilimleri üzerine Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde yapılan bir araştırma. *Mali Çözüm Dergisi*, (104).
- Gül, M. ve Demir, Ö. (2022). Muhasebe hata ve hilelerinde farkındalık araştırması: Elazığ ili örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (2), 663-673.
- Kaval, H. (2008). *Muhasebe denetimi*. 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kaya, H. P. ve Uzun, Ş. (2018). Hileli finansal raporlama ve bağımsız denetçinin sorumluluğu. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, (MODAV 15. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayısı), 721-740.
- Kıllı, M. ve Kutlu, H. (2021). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hata ve hileleri hakkında algı ve tutumlarının incelenmesi: Osmaniye ilinde bir araştırma. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 1-16.
- Krejcie, R. V. ve Morgan, D.W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
- Küçük, E. ve Uzun, Ş. (2009). Hileli finansal raporlamanın oluşumu ve doğurduğu sorunlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 239-258.
- Okutmuş, E. ve Uyar, S. (2014). Departmanında yapılan bir hilenin tespiti: Vaka analizi. *Mali Çözüm Dergisi*, Ocak-Şubat.
- Ömürbek, V. ve Durgunböcü, Ö. (2018). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hata ve hileleri ile ilgili algılarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 1251-1265.
- Özçelik H., Karataş-Aracı, Ö. N. ve Keskin S. (2017). Muhasebe hata ve hileleri: meslek mensupları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 197-214.
- Özeroğlu, A. İ. (2014). Finansal aldatmaca ve işletme hileleri. *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*, (2), 1-80-196.
- Öztürk, S. ve Hüryurt, K. (2020). Muhasebe çalışanları açısından vergi ahlakını etkileyen faktörler: Kars, Ardahan, Iğdır örneği. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 13(1), 51-71.

- Saban, N. (2006). Bir analiz: Türk Hukuku'nda hile kavramının unsurları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 31, 59-62.
- Sekaran, U. (2003). *Research methods for business*. Fourth Edition, John Wiley & Sons Inc.
- Sevilengül, O. (2016). *Genel muhasebe*. 18. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Singleton, T., Singleton, A. ve Lindquist, R. (2006). *Fraud auditing and forensic accounting*. Third Edition, USA: John Wiley & Sons Inc.
- Tabachnick, B. G. ve Fidel, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. USA: Pearson Education Limited.
- Tayman, M. ve Tekşen, Ö. (2019). Muhasebe denetiminde karşılaşılan hata ve hileler: meslek mensupları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 455-477.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2023). <https://sozluk.gov.tr/?kelime>, (Erişim Tarihi: 21.02.2023).
- Temelli, F. ve Yurt, R. (2022). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısı: Ağrı ili örneği. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 2(2), 135-150.
- Ulucan-Özkul, F. ve Özdemir, Z. (2013). Çalışan hilelerinin önlenmesinde proaktif yaklaşımlar: kurumsal işletmelerde insan kaynakları yöneticileri üzerine nitel bir araştırma. *Öneri Dergisi*, (40), 75-89.
- Wells, J. T. (2008). *Principles of fraud examination*. Fourth Edition, New Jersey: John Willey & Sons Inc.
- Yürekli, E. ve Gönen, S. (2019). Muhasebe meslek mensuplarının mesleki uygulamalarındaki etik algılarına yönelik bir araştırma Denizli-Bişkek örneği. *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(22), 78-86.
- <http://www.sozluk.gov.tr>, (Erişim tarihi 03.04.2023).
- <https://www.accafin.com>, (Erişim Tarihi: 05.03.2023).

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA SOMUT NORM DENETİMİ

Nematollah AGHABALAEI FANID* ve Zülal AYKUT**

Öz

Anayasa yargısının doğuşuyla birlikte devlet organları tarafından düzenlenen hukuki normların anayasaya uygunluklarının denetlenmesi sağlanmıştır. Türk anayasacılık tarihinde 1961 Anayasasıyla, Anayasa Mahkemesi kurulmuş ve mahkemeye uygunluk denetimi yapma yetkisi verilmiştir. Anayasa Mahkemesi de bu uygunluk denetimini; soyut norm denetimi, somut norm denetimi ve bireysel başvuru olmak üzere üç yolla yerine getirmektedir. Çalışmanın temelini de uygunluk denetimi yollarından biri olan somut norm denetimi oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı, günümüz yargı alanı kapsamındaki mahkemelerin somut norm denetimi yolunu işleterek Anayasa Mahkemesine başvurması sonucunda verilen kararların analiz edilmesi ve adli yargı ile idari yargıya yönelik verilen kararların karşılaştırılarak gösterilmesidir. Çalışma kapsamında yer alan veriler, Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda verdiği kararlardan elde edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda günümüz yargı alanındaki mahkemelere yönelik toplam 2.373 karar verildiği tespit edilmiştir. Yargı boyutundan bakıldığında en fazla adli yargı alanının itiraz başvurusunda bulunduğu görülmüştür. Mahkeme bazından ise en fazla asliye ceza mahkemelerinin başvurduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Anayasa yargısı, Anayasa mahkemesi.

CONCRETE CONSTITUTIONALITY REVIEW IN LINE WITH CONSTITUTIONAL COURT DECISIONS

Abstract

With the emergence of the Constitutional judiciary it was ensured that the legal norm regulated by the state organs were reviewed for their compatibility with the constitutional principles. With the 1961 Constitution, the Constitutional Court was established and the court was given the authority to compliance audit. The Constitutional Court performs this compliance control in three ways; abstract review of norms, concrete review of norms and individual application. The basis of the study is consisted of concrete review of norms. The aim of this study is to analyze the decisions made as a result of the application of the courts within the scope of today's jurisdiction to the Constitutional Court by using the concrete constitutionality review method and to show the decisions made for the judicial and administrative justice by comparing them. The data included in the study were obtained from the Constitutional Court as a result of concrete constitutionality review. In accordance with these data, it was determined that a total of 2.373 decisions were made for the courts in today's jurisdiction. Considering the judicial dimension, it was seen that the highest number of judicial jurisdictions filed an objection. On the basis of the court, it was determined that criminal court of first instance applied the most.

Key Words: Constitution, Constitutional jurisdiction, Constitutional court.

1. Giriş

Günümüz itibarıyla bütün demokratik ülkelerin bir anayasası bulunmaktadır. Anayasaların genellikle devletin yönetim yapısını, temel hak ve özgürlükleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını düzenlediğini söyleyebiliriz. Ayrıca anayasaların, demokratik bir devletin temelini oluşturduğunu ve vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine katılımını sağladığını da belirtebiliriz. Ancak bazı ülkelerde anayasaların uygulanması konusunda sorunlar yaşanabilir. Başta temel hak ve özgürlüklerin koruyuculuğunu üstlenmiş olan bu anayasalar, hukuk devletini sağlama noktasında önemli bir yere sahiptirler. Hukuk devletinin tam olarak işlevsel hale gelmesi için tek başına anayasaların varlığı yeterli olmamaktadır. Bu yüzden anayasaları da koruyan ve güçlü yetkilerle donatılmış bağımsız mekanizmalara gerek duyulmaktadır. Böyle bir gerekliliğin sonucunda anayasa yargısı sisteminin temelleri atılmıştır (Soysal, 1968: 8). Türkiye'de de anayasa yargısı sisteminin başında Anayasa Mahkemesi bulunmaktadır (Tunç, 2019: 387).

Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasasıyla oluşturularak temel hak ve özgürlükler güvence altına alınmıştır (Kili, 1984: 25; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 478). 1961 Anayasasından önceki anayasalarda ise Anayasa Mahkemesine yönelik hükümlere yer verilmemiştir (Aliefendioğlu, 1986: 24). Ancak 1876 yılında kabul edilen Kanuni Esaside siyasal denetim sistemi benimsenmiş ve mecliste hukuki normların anayasaya uygunluğunu kontrol eden bir kurul oluşturulmuştur

*Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, nfanid@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4846-5491

**Yüksek lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, zllaykt15@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9610-4741

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Aghabalaie Fanid, F. ve Aykut, Z. (2023). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Somut Norm Denetimi. *UNIKA Toplum ve Bilim Dergisi*, 3(1), 16-30.

(Aliefendioğlu, 1991: 28). 1982 Anayasası da 1961 Anayasasında olduğu gibi Anayasa Mahkemesine ve dolayısıyla anayasa yargısına yer vermiştir (Aliefendioğlu, 1998: 225). Böylece 1982 Anayasasına göre kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve diğer hukuki normların anayasaya uygunluklarını Anayasa Mahkemesi denetlemektedir.

1982 Anayasasına göre Anayasa Mahkemesi, uygunluk denetimini üç esasta yerine getirmektedir. Bunlar; soyut norm denetimi, somut norm denetimi ve bireysel başvuru şeklinde düzenlenmiştir. Bu denetimler yapılan başvuruya göre işlevsel hale gelmektedir. Nitekim söz konusu denetimler literatürde de başvuru şekli bakımından yapılan denetim olarak adlandırılmaktadır. Başvuru şekline göre yapılan denetimlerde, uygunluk kontrolünü başlatacak denetim usulleri ve bu usullerin işleyiş biçimleri ön plana çıkmaktadır. Burada yer alan denetim, anayasaya aykırı olan bir normun herhangi bir somut olayla bağlantılı olmaksızın soyut olarak aykırılığın ileri sürülmesiyle başlayabilmektedir. Diğer taraftan anayasaya aykırı bir normun somut bir olaya uygulanmasıyla dava yolu işletilerek uygunluk denetimi gerçekleştirilebilmektedir (Bilgin, 1988: 351). Başka bir ifadeyle bu denetim türünde, yetkili kişilerce açılabilen doğrudan iptal davaları ile bakılmakta olan bir dava sırasında ortaya çıkan aykırılığın Anayasa Mahkemesine iletildiği itiraz davaları bulunmaktadır (Cuhruk, 1987: 13). Dolayısıyla denetimin yapılma şekli bakımında önemli olan husus Anayasa Mahkemesine yapılan aykırılık başvurusudur. Bu başvuru soyut norm denetimi (iptal davası) veya somut norm denetimi (itiraz yolu) şeklinde yapılabilmektedir (İba, 2006: 190). Ayrıca iptal ve itiraz denetim türlerine ek olarak üçüncü bir başvuru yolu da “Anayasa Şikâyeti” olarak yer almaktadır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 516). Başka bir ifadeyle kişilere doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurma yetkisi veren “Bireysel Başvuru” şeklinde ifade edilmektedir (Kaya, 2018: 39).

Bütün bu denetim mekanizmalarının temel amacı anayasayla güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin herhangi bir hukuk normu tarafından ihlal edilmesinin önüne geçmektir (Kaboğlu, 1991: 321). Burada söz edilen anayasaya uygunluk denetiminin mekanizmalarından biri olan somut norm denetimi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu konu bağlamında Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlardan bir analiz çalışması yapılmıştır. Somut norm denetimi sonucunda verilen kararların analizinde Anayasa Mahkemesinin kararlarından yararlanılmıştır. Analizde yer alan veriler, Anayasa Mahkemesinin, “Kararlar Bilgi Bankası¹” başlıklı internet adresinden elde edilmiştir. Bununla birlikte 1982 Anayasası başta olmak üzere diğer anayasalardan ve konuyla bağlantılı çeşitli kanunlardan da yararlanılmıştır.

Çalışmanın amacı, günümüz adli ve idari mahkemelerinin ileri sürdüğü anayasaya aykırılık itirazlarına verilen kararların incelenmesidir. Bu bağlamda mahkemeler bazından analiz yapılarak her bir mahkemenin yaptığı itiraz başvurularına verilen kararlar veriler halinde açıklanmıştır. Ayrıca yapılan analizler sonucunda adli yargı ve idari yargı alanları arasında karşılaştırma yapılarak en fazla hangi yargı alanı ile mahkemelerin aykırılık itirazında bulunduğunu gösteren bilgiler tespit edilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan günümüze kadarki olan süreçte bazı mahkemelerin yapısına son verilmiş bazı mahkemeler ise değişikliğe uğramıştır. Son verilen bazı mahkemelerin yerine de yeni yargı yerleri kurulmuştur. Nitekim Anayasa Mahkemesinin kararları incelendiğinde bugün geçerliliği kalmayan veya değiştirilen yargı yerlerine dair verilmiş kararların da olduğu görülmektedir. Çalışmada yapılan analiz, günümüz yargı yerleri bazından ele alındığı için bugün geçerliliği kalmayan mahkemelere yönelik verilen kararlar analize dahil edilmemiştir.

2. Anayasa Mahkemesinin Somut Norm Denetimi Sonucunda Verdiği Kararların Genel Analizi

Anayasa Mahkemesinin kararlarının analizi yapılırken günümüz yargı teşkilatı baz alınarak adli ve idari yargı alanları kendi bünyesinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle “Adli Yargı” ve “İdari Yargı” adıyla başlıklar düzenlenerek, Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi ile ilgili kararlarından

¹ <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

alınan bilgiler veriler halinde sunulmuştur. Ayrıca analizde kullanılan kararlar, Anayasa Mahkemesinin kuruluşundan 2021 yılına kadarki (1962-2021) verdiği kararlarından oluşmaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimiyle ilgili kararlarına bakıldığında bugün geçerliği kalmayan veya değiştirilen çok sayıda mahkemenin aykırılık itirazında bulunduğu görülmektedir. Çalışmanın ele aldığı analiz, günümüz yargı alanı içerisinde bulunan mahkemeler üzerinden yapıldığı için söz konusu geçerliği kalmayan ya da değiştirilen mahkemeler analize dahil edilmemiştir. Diğer taraftan Anayasa Mahkemesinin kararlarında, günümüz adli ve idari yargı içerisinde yer almayıp aykırılık itirazında bulunan yargı yerlerinin de olduğu göze çarpmaktadır. Bu yerlerin de günümüz yargı alanlarından olmamasından dolayı “Adli ve İdari Yargı Alanı Dışındaki Kararlar” adlı başlık altında ele alınmıştır.

Anayasa Mahkemesi, somut norm denetimi yoluyla yapılan itiraz başvurularını ilk inceleme ve esas inceleme evrelerine göre sonuçlandırmaktadır (Ergül, 2019: 319). Anayasa Mahkemesinin norm denetimi aşamalarından biri olan ilk incelemede, aykırılık itirazıyla başvuruda bulunan mahkemenin dava açma koşullarını taşıyıp taşımadığı, davanın açılması gereken süreye uyulup uyulmadığı ve aykırılık itirazında bulunan mahkemenin o davaya bakmakla görevli olup olmadığı gibi konular araştırılmaktadır. İlk inceleme evresinde yapılan bu araştırmalar sonucunda dava veya başvurunun uygun olduğu saptanmışsa işin esas yönünden incelenmesine geçilmektedir (Anayurt, 2020: 373). Anayasaya aykırılığı ileri sürülen normların asıl araştırıldığı evre ise esas inceleme aşamasında yapılmaktadır. Bu evrelerde iptal, ret ve diğer olmak üzere üç farklı karar sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda nasıl bir karar vereceğine dair 1982 Anayasasında açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 1982 Anayasanın 152. maddesinin son fıkrasında geçen “*Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının...*” ifadesinden Anayasa Mahkemesinin, somut norm denetimi sonucunda ret kararı verdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda 1982 Anayasanın 153. maddesinin 2. fıkrasında geçen “*Anayasa Mahkemesi bir kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken...*” ifadeden Anayasa Mahkemesinin iptal kararı verebildiği de görülmektedir. Böylelikle Anayasa Mahkemesi, somut norm denetimi sonucunda iptal kararı ve ret kararı olmak üzere iki ayrı karara hükmetmektedir. Öte yandan Anayasa Mahkemesinin kararları incelendiğinde “Diğer” başlığı altında verdiği kararları da bulunmaktadır. Her ne kadar 1982 Anayasasında ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da, diğer kararıyla ilgili bir ibare yer almasa da Anayasa Mahkemesinin kararlarına bakıldığında bu yöndeki verilmiş kararlara rastlanılmaktadır. Dolayısıyla 1982 Anayasası, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi içtihatları doğrultusunda somut norm denetimi sonucunda verilebilecek karar türlerinin iptal, ret ve diğer kararlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucu verdiği kararları incelendiğinde, her bir karar inceleme evrelerine göre açıklanmış ve karar sonucu bu evrelerle birlikte yayımlanmıştır. Çalışmada yer alan analiz sonuçları da bu evrelere göre açıklanarak kararların alınma şekillerine de (oy birliği, oy çokluğu) değinilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda her mahkemenin kaç tane başvuru yaptığı, kararlardan kaç tanesinin iptal ve retle sonuçlandırıldığı ve bu kararlardan kaç tanesinin oy birliği veya oy çokluğuyla alındığını gösteren sayısal verilere ulaşılmıştır. Bu sonuçlarla birlikte adli yargı ile idari yargı alanı arasında karşılaştırma yapılarak hem yargı alanı hem de mahkemeler boyutunda bir somut norm denetimi analizinde bulunulmuştur. Analize geçmeden önce konunun anlaşılır olması bakımından burada Türk yargı teşkilatı ve mahkemeler hakkında bilgi verilerek mahkemelerin yerini gösteren şemalar sunulmuştur.

Tablo 1. Adli Yargı Teşkilat Şeması²

YARGITAY	
BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİ	
İLK DERECE MAHKEMELERİ	
HUKUK MAHKEMELERİ	CEZA MAHKEMELERİ
GENEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Asliye Hukuk Mahkemesi • Sulh Hukuk Mahkemesi ÖZEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Asliye Ticaret Mahkemesi • Aile Mahkemesi • Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi • İcra Hukuk Mahkemesi • İş Mahkemesi • Kadastro Mahkemesi • Tüketici Mahkemesi 	GENEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Asliye Ceza Mahkemesi • Ağır Ceza Mahkemesi • Sulh Ceza Hakimliği ÖZEL MAHKEMELER <ul style="list-style-type: none"> • Çocuk Mahkemesi • Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi • Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemesi • İcra Ceza Mahkemesi • İnfaz Hakimliği

Kaynak: Türkiye Adalet Akademisi, 2020: 17.

Tablo 2. İdari Yargı Teşkilat Şeması³

DANIŞTAY	
BÖLGE İDARE MAHKEMELERİ	
İLK DERECE MAHKEMELERİ	
İDARE MAHKEMELERİ	VERGİ MAHKEMELERİ

Kaynak: Türkiye Adalet Akademisi, 2020: 24.

Türk yargı teşkilatı adli yargı, idari yargı, anayasa yargısı ve uyuşmazlık yargısı olmak üzere dört ana yargı sisteminden oluşmaktadır. Kollara ayrılan bu yargı sistemlerinin her birinde benzer hukuki uyuşmazlıklar aynı yargı kolu içinde değerlendirilerek, o yargı koluna özgü olan yargılama usulüne göre sonuçlandırılmaktadır. Söz konusu bu yargı sistemlerinin başında yüksek mahkeme sıfatıyla bir mahkeme bulunmaktadır. İdari yargı alanında Danıştay, adli yargı alanında Yargıtay, anayasa yargısı alanında Anayasa Mahkemesi ve uyuşmazlık yargısı alanında da Uyuşmazlık Mahkemesi yüksek mahkeme sıfatıyla görev yapmaktadır. Bununla birlikte adli ve idari yargı kollarında yer alan her bir yüksek mahkemenin altında birinci ve ikinci derece yargılama yapmakla görevli mahkemeler yer almaktadır. Bu yargı kollarında ikinci derece mahkemeler istinaf mercii olarak ifade edilirken, yüksek mahkemeler de temyiz mercii olarak belirtilmektedir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi ile Uyuşmazlık Mahkemesinin alt derece mahkemeleri olmadığı için kendi alanlarında teklik özelliği göstermektedir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi ile Uyuşmazlık Mahkemesi ilk ve son inceleme mercii olarak, anayasa yargısı ve uyuşmazlık yargısında tek dereceli yargılama sistemi uygulanmaktadır. Bu yüzden hem ilk derece hem de son derece sıfatıyla yargılama yapmaktadırlar (Ermenek vd., 2021: 24).

Her bir yüksek mahkeme 1982 Anayasasında ayrıca düzenlenerek tek tek sayılmıştır. Ayrıca 2017 yılındaki anayasa değişikliğinden önce yüksek mahkemeler arasında Askeri Yargıtay ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) de bulunmaktaydı. Ancak 2017 yılında yapılan anayasada değişikliği ile bu mahkemelerin varlığına son verilmiştir (Kayar ve Üzülmüş, 2018: 131). Böylece daha önce sayısı altı olan yüksek mahkemeler dörde indirilmiştir. Diğer taraftan adli ve idari yargı alanındaki mahkemeler nitelik bakımından üç dereceye ayrılmıştır. Bunlar, bir davanın ilk evrede görüldüğü ilk derece (birinci) mahkemeleri, birinci mahkemelerin verdiği kararları hukuki ya da

² Türkiye Adalet Akademisinden alınan bilgiler doğrultusunda tablolaştırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.taa.gov.tr/sayfa/turk-adalet-sistemi> Erişim Tarihi: 12.10.2022.

³ Türkiye Adalet Akademisinden alınan bilgiler doğrultusunda tablolaştırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.taa.gov.tr/sayfa/turk-adalet-sistemi> Erişim Tarihi: 17.10.2022.

maddi bakımdan tekrar inceleyen ikinci derece (istinaf) mahkemeleri ve alt derece mahkeme kararlarının hukuka uygunluğunu denetleyen üst derece (temyiz) mahkemeleridir. Türk yargı teşkilatında bölge adliye mahkemeleri ile bölge idare mahkemeleri istinaf mahkemeleriye, Yargıtay ve Danıştay da temyiz mahkemeleri olarak yer almaktadır (Ermenek vd., 2021: 26).

2. 1. Adli Yargı Alanındaki Kararlar

Türk yargı teşkilatının kollarından birini adli yargı oluşturmaktadır. Anayasa yargısı, uyuşmazlık yargısı ve idari yargı alanlarının dışında kalan bütün yargısal faaliyetler adli yargının içinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda da en geniş uygulama sahasına sahip olan bir yargı alanı görünümündedir (Kalabalık, 2020: 468). Aynı zamanda yargı kolları arasındaki en eski yargı alanı olup diğer yargı kolları da adli yargının içinden çıkarak gelişmiştir. Bununla birlikte adli yargı kendi içerisinde hukuki (medeni) yargı ve ceza yargısı olarak da ayrılmaktadır (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 222). Diğer taraftan adli yargı alanı üç dereceden oluşmakta olup birinci derece mahkemeler (ilk derece veya hüküm mahkemeleri), ikinci derece mahkemeler (istinaf) ve üst derece mahkemeler (temyiz veya kontrol mahkemeleri) bulunmaktadır (Kalabalık, 2020: 468). Tablo 1’de de derecelerine göre mahkemelerin yeri gösterilmiştir. Bu doğrultuda somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine başvuran mahkemeler şunlardır:

- (1) Yargıtay
- (2) Bölge Adliye Mahkemeleri
- (3) Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri
  - a. İlk Derece Hukuk Genel Mahkemeleri
    - Asliye Hukuk Mahkemeleri
    - Sulh Hukuk Mahkemeleri
  - b. İlk Derece Hukuk Özel Mahkemeleri
    - Asliye Ticaret Mahkemeleri
    - Aile Mahkemeleri
    - Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi
    - İcra Hukuk Mahkemesi
    - İş Mahkemesi
    - Kadastro Mahkemesi
    - Tüketici Mahkemesi
  - c. İlk Derece Ceza Genel Mahkemeleri
    - Asliye Ceza Mahkemeleri
    - Ağır Ceza Mahkemeleri
    - Sulh Ceza Hakimliği
  - d. İlk Derece Ceza Özel Mahkemeleri
    - Çocuk Mahkemeleri
    - Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri
    - Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemesi
    - İcra Ceza Mahkemesi
    - İnfaz Hakimliği

Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi kararları incelendiğinde yukarıda verilen mahkemelerin başvuru yaptığı görülmektedir. Her başvuru Anayasa Mahkemesince görüşülerek bir karara hükmedilmiştir. Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda verdiği kararlara bakıldığında adli yargı boyutundan 18 farklı türdeki mahkeme alanına karar verdiği görülmektedir. İlk derece mahkemeleri toplam 16 mahkeme türünden oluşmakta olup 9'u hukuk mahkemeleri, 7'si de ceza mahkemeleridir.

Tablo 3. Adli Yargı Alanındaki Toplam Kararlar

Yargıtay	66
Bölge Adliye Mahkemeleri	8
İlk Derece Mahkemeleri	1.458
Toplam	1.532

Yukarıda gösterilen Tablo 3'te Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi başvuruları sonucunda verdiği iptal, ret ve diğer kararlarının hepsi dahil edilerek genel toplam sonuçlar verilmiştir. Her başvuru Anayasa Mahkemesince görüşülerek bir karara hükmedilmiştir. Anayasaya aykırılık itirazıyla yapılan başvurulardan bazıları kabul edilerek itiraz konusu kanun hükümleri iptal edilmiştir. Bazı başvuruların aykırılık itirazı uygun görülmeyle reddedilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu kararlarını ilk inceleme evresinde ya da esas inceleme sonucunda vermektedir. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bu kararlarını inceleme evrelerine göre açıklayarak iptal ve ret yönünde bir karara hükmetmektedir. Anayasa Mahkemesinin iptal ve ret kararlarından ayrı olarak bir de esas inceleme evresinde diğer başlığı altında verdiği kararları da bulunmaktadır. Bu kararları da somut norm denetimiyle ilgili olması bakımından analiz sonuçlarına dahil edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, somut norm denetimi sonucunda toplam 1.458 kararı adli yargı ilk derece kapsamında bulunan 16 mahkeme türünün her birine ayrı ayrı vermiştir. Diğer taraftan tabloda belirtildiği gibi adli yargı alanındaki mahkemelerinin yaptığı aykırılık itirazlarına toplam 1.532 karar vermiştir. Bunlardan 66'sı Yargıtay'a yönelik kararları, 8'i bölge adliye mahkemelerine yönelik kararları, 1.458'i de ilk derece mahkemelere yönelik verilen kararları oluşturmaktadır. İlk derece mahkemelerinin kapsamına hukuk ve ceza mahkemelerine yönelik verilen kararların hepsi dahil edilmiştir. Bu kararların detayları her bir mahkemeye göre sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

Yargıtay başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (21), ret (17) ve diğer (28) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (7), oy çokluğu (12) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (2) karar alınmıştır. Ret kararlarından 8'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (1), oy çokluğu (7) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 9 karar verilerek oy birliği (8), oy çokluğu (1) olarak saptanmıştır. Bunun dışında diğer kararlarına yönelik verilen 28 kararın hepsi oy birliğiyle alınmıştır. Böylelikle Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi neticesinde toplam 66 kararı, Yargıtay'ın itiraz başvurularına yönelik verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bölge adliye mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal ve ret türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (3) ve ret (5) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (1), oy çokluğu (2) şeklindedir. Ret kararlarından 2'si esas inceleme sonucunda oy çokluğuyla alınmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 3 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. Böylece Anayasa Mahkemesinin toplam 8 kararı, bölge adliye mahkemelerinin itiraz başvurularına verdiği saptanmıştır.

Asliye hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (43), ret (275) ve diğer (8) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (30), oy çokluğu (12) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 113'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (70), oy çokluğu (36) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 162 karar verilerek oy birliği (143), oy çokluğu da (18) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte diğer kararlarına yönelik

toplam 8 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır. Ayrıca asliye hukuk mahkemelerinin özel mahkeme sıfatıyla başvurduğu itirazlara yönelik verilen kararlar da görülmüştür. Bu kararlar, yukarıda belirtilen sayısal verilerin hepsine dahil edilmiştir.

Sulh hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; karşımıza yine iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar çıkmaktadır. Bunlardan iptal (5), ret (63) ve diğer (4) şeklindedir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (2), oy çokluğu (3) olarak tespit edilmiştir. Ret kararlarında, 41'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (23), oy çokluğu (17) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır İlk inceleme sonucunda toplamda 22 karar verilmiş, kararların 19'u oy birliğiyle, 3'ü oy çokluğu ile saptanmıştır. Diğer kararlarına yönelik toplam 4 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır.

Asliye ticaret mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; karşımıza iptal ve ret türünden verilen kararlar çıkmakta, diğer türünden verilen bir karar ise bulunmamaktadır. Bunlardan iptal (6) ve ret (36) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (4), oy çokluğu (1) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 13'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (9), oy çokluğu (1) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (3) karar alınmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 23 karar verilerek oy birliği (21), oy çokluğu da (2) olarak saptanmıştır. Aynı zamanda ilk inceleme sonucunda oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır.

Aile mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (3) ve ret (18) şeklindedir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (1), oy çokluğu (2) olarak tespit edilmiştir. Ret kararlarında, 7'si esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (2), oy çokluğu (5)'tir. İlk inceleme sonucunda ise 11 karar verilerek oy birliği (10), oy çokluğu da (1) olarak saptanmıştır. Her iki inceleme evresinde de oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan karar bulunmamaktadır.

Fikri ve sınai haklar hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; kararlar yine iptal ve ret olarak verilmiştir. Bunlardan iptal (8) ve ret (7) şeklindedir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (7), oy çokluğu (1) olarak tespit edilmiştir. Ret kararlarında, 4'ü esas inceleme aşamasında alınarak hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 3 karar verilerek oy birliği (2), oy çokluğu da (1) olarak saptanmıştır. Her iki inceleme evresinde de oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır.

İcra hukuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (7), ret (38) ve diğer (1) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (6) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 15'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (9), oy çokluğu (6) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 23 karar verilerek oy birliği (21), oy çokluğu da (2) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte diğer kararına yönelik sadece 1 karar verilerek oy birliğiyle alınmıştır.

İş mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (19), ret (126) ve diğer (5) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (4), oy çokluğu (14) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 58'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (70), oy çokluğu (36) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 162 karar verilerek oy birliği (26), oy çokluğu da (32) olarak saptanmıştır. Bununla birlikte diğer kararlarının oy birliği (4), oy çokluğu da (1) şeklindedir.

Kadastro mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (6), ret (20) ve diğer (3) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (4), oy çokluğu (1) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 9'u esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (8), oy çokluğu (1) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 11 karar verilerek oy birliği (9), oy çokluğu da (2) olarak saptanmıştır. Her iki inceleme evresinde de

oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır. Bununla birlikte diğer kararlarına yönelik toplam 3 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır.

Tüketici mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal ve ret türünden verilen kararlar bulunurken diğer türünden verilen bir karara rastlanmamıştır. Bunlardan iptal (1) ve ret (4) olduğu tespit edilmiştir. İptale yönelik sadece bir karar verilerek oy birliği sonucunda alınmıştır. Ret kararlarında, 3'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (2), oy çokluğu (1) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise sadece 1 karar verilerek oy birliğiyle sonuçlanmıştır. Tüketici mahkemelerinin de ilk inceleme ile esas inceleme evrelerinde oy birliği ve oy çokluğuyla birlikte alınan herhangi bir karara rastlanmamıştır.

Asliye ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (46), ret (407) ve diğer (31) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (21), oy çokluğu (21) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (4) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 216'sı esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (134), oy çokluğu (70) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (12) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 191 karar verilerek oy birliği (168), oy çokluğu (22) ve her iki şekilde birlikte alınan karar sayısı (1) olarak saptanmıştır. Bunun dışında diğer kararlarının oy birliği (29), oy çokluğu (1) ve her iki şekilde beraber alınan karar sayısının ise (1) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca asliye ceza mahkemelerinin özel mahkeme sıfatıyla başvurduğu itirazlara yönelik verilen kararların hepsi bu sayısal verilere dahil edilmiştir.

Ağır ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (25), ret (142) ve diğer (12) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (7), oy çokluğu (17) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (1) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 58'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (38), oy çokluğu (18) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (2) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 84 karar verilerek oy birliği (69), oy çokluğu (12) ve her iki şekilde birlikte alınan karar sayısı (3) olarak saptanmıştır. Öte yandan diğer kararlarına yönelik toplam 12 karar verilerek hepsi oy birliğiyle alınmıştır.

Sulh ceza hakimliklerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; karşımıza ret (2) ve diğer (1) türünden verilen kararlar çıkmıştır. Ret kararlarından 1'i esas inceleme sonucunda verilerek oy birliğiyle alınmıştır. Öteki ret kararı ise ilk inceleme sonucunda oy birliğiyle verilmiştir. Diğer yönünde sadece 1 kararın bulunmasıyla birlikte oy birliğiyle sonuçlanmıştır.

Çocuk mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (1) ve ret (7) olduğu tespit edilmiştir. İptalle sonuçlanan kararın oy çokluğuyla alındığı görülmüştür. Ret kararlarından 5'i esas inceleme sonucunda alınarak hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. İlk inceleme neticesinde ise 2 karar verilerek hepsinin oy birliğiyle alındığı saptanmıştır.

Çocuk ağır ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde sadece 1 kararın olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kararın, ilk inceleme sonucunda oy birliğiyle ret kararına hükmedildiği saptanmıştır.

Fikri ve sınai haklar ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (5), ret (6) ve diğer (1) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (1), oy çokluğu (4)'tür. Ret kararlarından 3'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (2), oy çokluğu (1) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 3 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır. Sadece bir tane bulunan diğer kararı da oy birliğiyle alınmıştır.

İcra ceza mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (2) ve ret (34) olduğu tespit edilmiştir. İptalle sonuçlanan kararların hepsi oy birliğiyle alınmıştır. Ret kararlarında, 14'ü esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (10), oy çokluğu (4) şeklindedir. İlk inceleme sonucunda ise 20 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır.

İnfaz hakimliklerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (3) ve ret (27) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy çokluğu (2), oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı (1) şeklindedir. Ret kararlarında, 11'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (6), oy çokluğu (4)'tür. İlk inceleme sonucunda ise 16 karar verilerek hepsi oy birliğiyle sonuçlanmıştır.

Yukarıda adli yargı mahkemelerinin itiraz başvurularına yönelik verilen kararların detayları açıklanmıştır. Ulaşılan sonuçlar ilk derece hukuk ile ceza mahkemeleri olarak ayrılarak değerlendirilmiştir. Buna göre ilk derece hukuk mahkemeleri bağlamında en fazla genel mahkemelere karar verildiği tespit edilmiştir. Genel mahkemeler kapsamında ise en fazla asliye hukuk mahkemelerinin itiraz başvurusunda bulunduğu ve bu yönde verilen kararların yer aldığı saptanmıştır. Adli yargının ilk derece özel mahkemelerine gelince en fazla kararın, iş mahkemelerinin itirazlarına verildiği görülmüştür. En az karar ise tüketici mahkemelerine yönelik verilmiştir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırılık itirazını yerinde bularak en fazla iptal kararını asliye hukuk mahkemelerinin başvurularına vermiştir. Aynı zamanda ret kararını da en çok asliye hukuk mahkemeleri almıştır. Adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden en fazla kararının asliye hukuk mahkemelerine verilmesi kuşkusuz bu mahkemelerin hem genel mahkeme olması hem de özel mahkeme sıfatıyla baktığı davaların bulunmasından kaynaklandığı kanaatine varılmıştır. İlk derece ceza mahkemeleri bağlamında ise en fazla genel mahkemelere karar verildiği tespit edilmiştir. Genel mahkemeler kapsamında en fazla asliye ceza mahkemelerinin itiraz başvurusunda bulunduğu ve bu yönde verilen kararların yer aldığı saptanmıştır. Adli yargının ilk derece ceza özel mahkemelerine gelince en fazla kararın, icra ceza mahkemelerinin itirazlarına verildiği görülmüştür. En az karar ise çocuk ağır ceza mahkemelerine yönelik verilmiştir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi anayasaya aykırılık itirazını yerinde bularak en fazla iptal kararını asliye ceza mahkemelerinin başvurularına vermiştir. Aynı zamanda ret kararını da en çok asliye ceza mahkemeleri almıştır. Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerinden en fazla kararının asliye ceza mahkemelerine verilmesi asliye hukuk mahkemelerinde olduğu gibi kuşkusuz bu mahkemelerin de hem genel mahkeme olması hem de özel mahkeme sıfatıyla baktığı davaların bulunmasından kaynaklı olduğu söylenebilmektedir.

2.2. İdari Yargı Alanındaki Kararlar

Türk yargı teşkilatının kollarından bir diğerini de idari yargı oluşturmaktadır. Adından da anlaşılacağı gibi idari yargının kapsamına idari işlem ve eylemler ile kamu hukukuyla ilgili faaliyetler sonucu ortaya çıkan uyuşmazlıklar girmektedir. Başka bir ifadeyle devlet, belediye ve köy gibi idari kurumlardan oluşan kamu tüzel kişilerinin işlem ve eylemlerinden kaynaklı uyuşmazlıkları çözümleyen yargı yeridir (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 218). Nitekim 1982 Anayasasının 125. maddesine göre de idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yoluna gidilebilmektedir. Böylece bu türdeki uyuşmazlık konuları idari yargı alanındaki mahkemelerce görülmektedir.

Anayasaya ve ilgili kanunlara göre idari yargı alanı üç dereceli mahkemelerden oluşmaktadır. Son derece sıfatıyla Danıştay, ikinci derece sıfatıyla bölge idare mahkemeleri ve birinci derece sıfatıyla idare ile vergi mahkemeleri (Kayıhan, 2021: 478) yer almaktadır. İdari yargı alanının konusuna kamu tüzel kişileri ve bunlara bağlı kuruluşlar ile ilgili uyuşmazlıklar (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 218) girdiği için adli yargı alanındaki mahkemelere oranla oldukça düşük sayıda bir mahkeme teşkilatlanmasına sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca adli yargının ilk derece mahkemelerinde görülen çeşitlilik, idari yargı alanındaki mahkemelerde görülmemektedir. Adli yargının ilk derece mahkemeleri 16 farklı tür mahkemeden oluşurken idari yargının ilk derece mahkemeleri ise sadece 2 türden oluşmaktadır. Özellikle adli yargı ilk derece mahkemelerinin genel ve ceza mahkemeleri olarak yapılanması da bu hususu doğrular niteliktedir. Zaten Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilen adli ve idari yargı sistemi karşılaştırıldığında mahkemeler arasındaki farklılık açık şekilde anlaşılmaktadır. Somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine aykırılık itirazında bulunan idari yargı alanındaki mahkemeler şunlardır:

(1) Danıştay

- (2) Bölge İdare Mahkemeleri
 (3) İdari Yargı İlk Derece Mahkemeleri;
 a. İdare Mahkemeleri
 b. Vergi Mahkemeleri

Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi kararları incelendiğinde idari yargı alanından yukarıdaki mahkemelerin itiraz başvurusunda bulunduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesinin idari yargı boyutunda yer alan 4 farklı türdeki mahkemeye karar verdiği tespit edilmiştir. Bu mahkemeler temyiz mahkemesi olarak anılan Danıştay, istinaf mahkemesi sıfatıyla bölge idare mahkemeleri ve ilk derece genel mahkeme sıfatıyla idare ile vergi mahkemelerinden oluşmaktadır. İdari yargıya verilen toplam kararlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. İdari Yargı Alanındaki Toplam Kararlar

Danıştay	272
Bölge İdare Mahkemeleri	23
İlk Derece Mahkemeleri	533
Toplam	828

Yukarıdaki Tablo 4'te, Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi başvuruları sonucunda verdiği iptal, ret ve diğer kararlarının hepsi dahil edilerek genel toplam sonuçlar verilmiştir. Tabloda belirtildiği gibi Anayasa Mahkemesi, idari yargı alanındaki mahkemelerin yaptığı aykırılık itirazlarına yönelik toplam 828 karar vermiştir. Bunlardan 272'si Danıştay'a yönelik kararları, 23'ü bölge idare mahkemelerine yönelik kararları ve 533'ü de ilk derece mahkemelere yönelik verilen kararları oluşturmaktadır. İlk derece mahkemelerinin kapsamına idare ve vergi mahkemelerine yönelik verilen kararların hepsi dahil edilmiştir. Bu kararların detayları her bir mahkemeye göre sırasıyla aşağıda gösterilmiştir.

Danıştay başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (148), ret (111) ve diğer (13) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (92), oy çokluğu (49) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (7) karar alınmıştır. Ret kararlarından 80'ni esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (22), oy çokluğu (57) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (1) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 31 adet karar verilerek oy birliği (19), oy çokluğu (12) şeklindedir. Öte yandan diğer kararlarının oy birliği (9) ve oy çokluğu (4) olduğu saptanmıştır.

Bölge idare mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (5) ve ret (18) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (3), oy çokluğu (2) şeklindedir. Ret kararlarından 11'i esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (8), oy çokluğu (3) olduğu saptanmıştır. İlk inceleme sonucunda ise 7 karar verilerek oy birliği (6) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan (1) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İdare mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal, ret ve diğer türünden verilen kararlar bulunmaktadır. Bunlardan iptal (126), ret (288) ve diğer (25) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (76), oy çokluğu (41) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (9) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 136'sı esas inceleme sonucunda alınarak oy birliği (65), oy çokluğu (66) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (5) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 152 karar verilerek oy birliği (123), oy çokluğu (29) olarak saptanmıştır. Bunun dışında diğer kararlarının oy birliği (18), oy çokluğu (7) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi mahkemelerinin başvurularına yönelik verilen kararlar incelendiğinde; iptal (19), ret (70) ve diğer (5) olduğu tespit edilmiştir. İptal kararlarının alınma şekli bakımından oy birliği (10), oy çokluğu (6) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte (3) karar alınmıştır. Ret kararlarında, 55'i esas

inceleme sonucunda alınarak oy birliği (35), oy çokluğu (16) şeklindedir. Oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan karar sayısı da (4) olarak bulunmuştur. İlk inceleme sonucunda ise 15 karar verilerek oy birliği (11), oy çokluğu (3) ve oy birliği ile oy çokluğuyla birlikte alınan (1) olarak saptanmıştır. Öte yandan diğer kararlarının 5'inin de oy birliğiyle alındığı görülmüştür.

Yukarıda idari yargının kapsamında bulunan mahkemelerinin itiraz başvurularına yönelik verilen kararların detayları açıklanmıştır. Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi neticesinde idari yargıya yönelik toplam 828 karar verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre idari yargının ilk derece mahkemelerinden en fazla idare mahkemelerinin itiraz başvurusunda bulunduğu ve bu yönde verilen kararların yer aldığı saptanmıştır. İdari yargı boyutunda en az kararın ise bölge idare mahkemelerine verildiği tespit edilmiştir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırılık itirazını yerinde bularak en fazla iptal kararını Danıştay başvurularına vermiştir. Ret kararlarının ise en çok idare mahkemelerine verildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte idare mahkemelerinin başvurularına verilen kararların Danıştay'a verilenlerden iki kat daha fazla olmasına rağmen en çok iptal kararının Danıştay'a yönelik verilen kararlarda olduğu görülmüştür. Nitekim adli yargıda hem en fazla karar hem de en fazla iptal kararı ilk derece ceza genel mahkemesi olan asliye ceza mahkemesine verilmiştir. Ancak idari yargıda en fazla başvuru idare mahkemelerinden olmasına rağmen iptal kararları bakımından bu mahkemeler ikinci sırada yer almaktadır. Böylece adli yargıda tespit edilen en çok başvuruya en fazla iptal kararı oranının idari yargıda geçerli olmadığı saptanmıştır.

2.3. Adli ve İdari Yargı Alanı Dışındaki Kararlar

Anayasa Mahkemesinin kararları incelendiğinde günümüz adli ve idari yargı dışında olup aykırılık itirazında bulunan yargı yerlerinin de olduğu görülmektedir. Bu yerler Anayasa Mahkemesi ile Sayıştay'dır. Anayasa Mahkemesi, anayasa yargısının tek mahkemesi olarak sayılırken Sayıştay da hesap yargısı olarak nitelendirilmektedir (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 214; Kayıhan, 2021: 491). Bununla birlikte 1982 Anayasasına göre Uyuşmazlık Mahkemesi de günümüz yargı yerlerinden olmasına rağmen Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi kararlarına bakıldığında Uyuşmazlık Mahkemesine yönelik verilen herhangi bir karara rastlanılmamıştır. Bu yüzden adli ve idari yargı alanları dışındaki kararların analizinde Uyuşmazlık Mahkemesi dahil edilmemiştir.

Tablo 5. Adli ve İdari Yargı Alanı Dışındaki Toplam Kararlar

Anayasa Mahkemesi	7
Sayıştay	6
Toplam	13

Bu tabloda Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi başvuruları sonucunda verdiği iptal, ret ve diğer kararlarının hepsi dahil edilerek genel toplam sonuçlar gösterilmiştir. Tablo 5'e göre Anayasa Mahkemesinin, adli ve idari yargı alanı dışındaki yargı yerlerinin yaptığı aykırılık itirazlarına yönelik toplam 13 karar verdiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesine yönelik 7 karar bulunurken, Sayıştay'a yönelik 6 karar yer almaktadır.

1982 Anayasasının 148. maddesine göre Anayasa Mahkemesinin temel görevi uygunluk denetimi yapmaktır ancak kendisine karşı da somut norm denetimi yoluyla aykırılık itirazında bulunduğu gözlemlenmiştir. Anayasa Mahkemesi bu yola siyasi parti kapatma davalarına bakan mahkeme sıfatıyla gitmiştir. Bu doğrultuda Anayasa Mahkemesi, yaptığı itiraz başvurularına yönelik toplam 7 karar vermiştir. Kararların hepsi iptalle sonuçlanmıştır. Böylece anayasaya aykırılığı ileri sürülen kanun hükümlerinin tümü iptal edilmiştir. İptal kararlarının 5'i oy çokluğu ile alınmışken, 2'si de oy birliğiyle alınmıştır. Bununla birlikte diğer mahkemelere göre Anayasa Mahkemesinin bütün itiraz başvuruları iptalle sonuçlanmıştır. Kuşkusuz bu durum Anayasa Mahkemesinin temel görevinin uygunluk denetimi olmasından kaynaklanmaktadır.

Sayıştay'ın aykırılık itirazlarına yönelik verilen kararlara gelince toplam 6 karar verildiği tespit edilmiştir. Bu kararlar iptal ve retle sonuçlanan kararlardan oluşmaktadır. Kararlardan 4'ü iptale

yönelikken 2'si retle sonuçlanmıştır. İptal kararlarının hepsi oy birliğiyle alınırken ret kararlardan biri oy birliği diğeri ise oy çokluğuyla verilmiştir. Aynı zamanda ret kararlarının hepsine esas inceleme sonucunda hükmedilmiştir. Bununla birlikte 1961 Anayasasından itibaren Sayıştay'ın mahkeme sıfatına yönelik çeşitli tartışmalar meydana gelmiştir (Aliefendioğlu, 1984: 119). Bazı yazarlar Sayıştay'ı mahkeme olarak kabul ederken bazı yazarlar da hesap işlemleriyle ilgili uygulamalarda yargılama yapabileceğini savunmuştur (Anayurt, 2021: 477-478; Özbilen, 2013: 456; Şişman, 2017: 42). Yazarlardaki bu görüş ayrılıkları Anayasa Mahkemesinin kararlarında da ortaya çıkmıştır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2015: 523). Anayasa Mahkemesi kimi kararında Sayıştay'ı mahkeme olarak kabul ederken kimi kararında da hiçbir şekilde mahkeme olarak sayılmayacağını vurgulamıştır⁴. Ancak Anayasa mahkemesi, 2012 yılında verdiği kararında Sayıştay'ı mahkeme olarak kabul ederek onun yargılama yönüne açıklık getirmiştir⁵. Ayrıca Sayıştay'ın itiraz başvurularını esastan görüşerek verdiği kararlarının bulunmasından dolayı da Anayasa Mahkemesinin Sayıştay'ı kesin olarak mahkeme saydığı anlaşılmıştır. Zaten Anayasa Mahkemesi, Sayıştay'ın itiraz başvurularından 4'ünün anayasaya aykırılığını yerinde bularak iptal kararına hükmetmiştir.

3. Sonuç

Anayasa Mahkemesinin kararlarından yapılan somut norm denetimi analizinde günümüz yargı yerleri bazından bir inceleme yapılmıştır. Bu bağlamda adli ve idari yargı yerleri ile bu yargı yerleri dışında kalan mahkemeler olmak üzere üç kısımda incelenmiştir. Öncelikle adli ve idari yargı alanlarının bünyesinde bulunan mahkemelere yönelik verilen karar sayıları açıklanmıştır. Ardından Anayasa Mahkemesi ile Sayıştay'a dair verilen karar sayılarına değinilmiştir. Tespit edilen bu sayısal veriler neticesinde hangi yargı yerlerinin ne kadar itiraz başvurusu yaptığı, başvurular neticesinde hangi yargı alanına yönelik ne kadar karar verildiği, bu kararlardan kaçının iptal veya retle sonuçlandığı gibi konularda detaylı bilgiler elde edilmiştir. Aynı zamanda analiz sonuçları, adli ve idari yargı boyutunda bir karşılaştırma yapılmasına da katkı sağlamıştır. Bu sayede en fazla kararın hangi yargı alanı ile mahkemelere verildiğini gösterir sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan genel sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

1. Somut norm denetimi sonucunda yargı boyutundan en fazla karar adli yargı alanına verilmiştir. Adli yargı, uygulama sahası bakımından en geniş ve tarihsel açıdan en eski yargı alanlarından birini oluşturmaktadır. Öte yandan Anayasa Mahkemesinin somut norm denetimi sonucunda verdiği kararlar incelendiğinde adli yargı alanından temyiz ve istinaf mahkemeleri dahil olmak üzere toplam 19 farklı türden mahkemeye karar verildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yargı boyutunda en fazla kararın adli yargı alanına verildiği saptanmıştır.

2. Somut norm denetimi sonucunda mahkeme bazından en fazla karar asliye ceza mahkemelerine verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda 484 kararın sadece asliye ceza mahkemelerine verildiği görülmüştür. Söz konusu bu sayısal veri, mahkemeler içindeki en yüksek karar payını vermektedir. Dolayısıyla diğer mahkemelere göre asliye ceza mahkemeleri ilk sırada yer almaktadır.

3. Somut norm denetimi sonucunda yargı boyutundan en fazla iptal kararı idari yargı alanına verilmiştir. Çalışmanın ele aldığı analiz sonucunda en fazla itiraz başvurusu adli yargı alanından olmasına rağmen en fazla iptal kararı ise idari yargı alanına verilmiştir. Kuşkusuz bu durum idari yargının bağlı olduğu idare hukukunun genç ve tedvin edilmemiş bir hukuk dalı olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca idare hukukunda mevzuat birliğinin yokluğundan dolayı belli bir kanun yerine birçok kanun kullanılmaktadır (Mirzaoğlu, 2022: 26). Bütün bu nedenler doğrultusunda en fazla iptal kararının verildiği yargı alanının idari yargı alanı olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁴ AYM, T. 16.01.1969, E. 1967/19, K. 1969/6

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1969/6?EsasNo=1967%2F19> Erişim Tarihi: 12.10.2022; AYM, T. 06.03.1973, E. 1972/56, K. 1973/11, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1973/11?EsasNo=1972%2F56> Erişim Tarihi: 12.10.2022.

⁵ AYM, T. 27.12.2012, E. 2012/102, K. 2012/207,

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2012/207?EsasNo=2012%2F102> Erişim Tarihi: 13.10.2022.

4. Somut norm denetimi sonucunda mahkeme bazında en fazla iptal kararı Danıştay başvurularına verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda adli ve idari yargı alanındaki bütün mahkemeler içinden en fazla iptal kararının Danıştay başvurularına verildiği tespit edilmiştir. Kuşkusuz Danıştay'ın bir yüksek mahkeme olması bu sonucun ortaya çıkmasında rol oynadığı düşünülebilir. Analizde yer alan Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay da bir yüksek mahkeme olmasına rağmen başvuru sayıları düşüktür. Anayasa Mahkemesinin 7 başvurusunun hepsine iptal kararı verilmişken, Yargıtay'ın 66 başvurusundan 21'i iptalle sonuçlanmıştır. Danıştay'ın ise 272 başvurusundan 148'ine iptal kararı verilmiştir. Aynı zamanda bu 148 iptal kararı diğer bütün mahkemeler içindeki en yüksek payı göstermektedir. Bu yüzden mahkeme bazından en fazla iptal kararının Danıştay başvurularına verildiği saptanmıştır.

5. Somut norm denetimi sonucunda en fazla karar adli yargı alanına verilirken, en fazla iptal kararı idari yargı alanına verilmiştir. Üçüncü maddede değindiğimiz gibi en fazla iptal kararının idari yargı alanına verilmesi idare hukukunun mevzuat birliği olmayan ve genç bir hukuk dalı olarak sayılmasından dolayı ileri gelebilmektedir (Mirzaoğlu, 2022: 26). En fazla kararın adli yargı alanına verilmesi ise onun eski bir yargı alanı ve geniş bir faaliyet sahasına sahip olmasından kaynaklandığı düşünülebilir (Bilgili ve Demirkapı, 2021: 222; Kalabalık, 2020: 468). Ayrıca adli yargıdaki mahkemelerin sayısının ve türünün çokluğundan dolayı en çok itiraz başvurusunun da bu yargı alanından geldiği söylenebilir. Bu yüzden en fazla karar adli yargı, en fazla iptal kararı ise idari yargıya verilmiştir.

6. Adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden en fazla karar asliye hukuk mahkemelerine verilmiştir. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 2. maddesi uyarınca adli yargının ilk derece mahkemeleri hukuk ve ceza olmak üzere iki ayrı kısma ayrılmaktadır. Aynı Kanun'un 4. maddesinde ise hukuk mahkemelerinin genel ve özel mahkemelerden oluştuğu belirtilmiştir. Genel mahkemelerin de asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleri olarak ayrıldığı düzenlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda adli yargının ilk derece hukuk mahkemelerinden 326 kararla en çok asliye hukuk mahkemelerine karar verildiği tespit edilmiştir.

7. Adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinden en az karar tüketici mahkemelerine verilmiştir. Altıncı maddede adli yargının ilk derece hukuk mahkemelerinden en fazla kararın verildiği mahkemeye yönelik bir sonuca ulaşılmışken bu maddede ise hukuk mahkemelerinden en az kararın verildiği mahkeme açısından bir değerlendirme yapılmıştır. Böylece 5 kararla en az tüketici mahkemelerine karar verildiği bulunmuştur.

8. Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerinden en fazla karar asliye ceza mahkemelerine verilmiştir. Yukarıdaki maddelerde adli yargının hukuk mahkemelerine yönelik bir açıklama yapılmışken bu maddede ise adli yargının ilk derece ceza mahkemeleri bakımından analiz sonucu verilmiştir. Altıncı maddede belirtildiği gibi adli yargının ilk derece mahkemeleri hukuk ve ceza mahkemelerinden oluşmaktadır. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 8. maddesine göre ceza mahkemeleri de asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinden oluştuğu düzenlenmiştir. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda adli yargının ilk derece ceza mahkemelerinden 484 kararla en çok asliye ceza mahkemelerine karar verildiği tespit edilmiştir.

9. Adli yargı ilk derece ceza mahkemelerinden en az karar çocuk ağır ceza mahkemelerine verilmiştir. Bir üst maddede adli yargının ilk derece ceza mahkemelerinden en fazla karar verilen mahkeme açısından bir sonuca ulaşılmışken bu maddede ise ceza mahkemelerinden en az kararın verildiği mahkemeye yönelik bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Bu doğrultuda sadece 1 kararın çocuk ağır ceza mahkemelerine verildiği bulunarak en az kararın verildiği ceza mahkemesi saptanmıştır.

10. İdari yargının ilk derece mahkemelerinden en fazla karar idare mahkemelerine verilmiştir. Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 1. maddesi uyarınca idari yargının genel mahkemelerinden birini idare mahkemeleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda Kayıhan'ın belirttiği gibi idare mahkemeleri idari yargının ilk derece mahkemelerini oluşturmaktadır (Kayıhan, 2011: 478). Bununla birlikte Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 5. maddesinde idare mahkemelerinin görevleri sayılmıştır. Söz konusu madde uyarınca idari yargı alanında idare mahkemelerinin görevleri geniş tutulmuştur. Bu doğrultuda yapılan analiz sonucunda da 439 kararla en fazla kararın idare mahkemelerine verildiği tespit edilmiştir.

11. İdari yargının ilk derece mahkemelerinden en az karar vergi mahkemelerine verilmiştir. Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 1. maddesine göre idari yargının genel ve ilk derece mahkemelerinden (Kayıhan, 2011: 478) bir diğerini de vergi mahkemeleri oluşturmaktadır. Yapılan analiz sonucunda 94 kararla en az kararın bu mahkemelere verildiği bulunmuştur. Daha önce açıklandığı gibi idari yargının ilk derece mahkemeleri idare ve vergi mahkemeleridir. Bir üst maddede en fazla kararın idare mahkemelerine verildiği ve bu yüzden dolaylı olarak en az kararın da vergi mahkemelerine verildiği anlaşılmaktadır.

12. Yargı ve mahkemeler bazından en fazla itiraz başvurusu asliye ceza mahkemelerinden gelmişken, en az başvuru ise çocuk ağır ceza mahkemelerinden gelmiştir. Yapılan analiz doğrultusunda ulaşılan somut norm denetimiyle verilen iptal kararlarının sonuçları yukarıdaki maddelerde hem yargı hem de mahkeme bazında ayrı ayrı verilmiştir. Ayrıca ulaşılan analiz sonuçları adli ve idari yargı alanındaki mahkemelerin buldukları yargı boyutuna göre açıklanarak hangi mahkemeye az veya çok karar verildiğini gösterir bilgiler sunulmuştur. Söz konusu bu son maddede ise adli ve idari yargı alanı ile bütün mahkemeler bir arada değerlendirilerek genel bir sonuca ulaşılmıştır. Bu bakımdan çalışma kapsamında yer alan bütün mahkemeler içinde en fazla itiraz başvurusu asliye ceza mahkemelerinden, en az başvuru ise çocuk ağır ceza mahkemelerinden gelmiştir. Aynı zamanda en fazla ve en az başvurunun yapıldığı yargı alanının adli yargı alanı olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler neticesinde azımsanmayacak derecede somut norm denetimi yoluyla anayasaya aykırılık itirazında bulunulduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda çıkarılan kanunların veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin titizlikle hazırlanması önem taşımaktadır. Çalışmada yer alan kararların genelinde kanun hükümlerine yönelik itirazlar ileri sürülmüştür. Dolayısıyla Fransa'nın da geleneksel denetim yöntemlerinden biri olan kanun hükümlerinin anayasaya aykırılıklarını en az seviyeye düşürmek için yasama organı bünyesinde ön denetim mekanizmaları kurulabilir (Erdoğan, 2011: 42). Kurul şeklinde oluşturulabilecek bu mekanizmada, kanunlar yasalasmadan önce bir uygunluk denetimi gerçekleştirilebilir. Böylece hem anayasaya aykırı olmayan kanun veya kanun hükümlerinin yürürlüğe girmesi sağlanacak hem de Anayasa Mahkemesinin iş yükü azalacaktır.

Kaynakça

- Aliefendioğlu, Y. (1984). Türk anayasa yargısında iptal davası ve itiraz yolu. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1, 101-137.
- Aliefendioğlu, Y. (1986). Anayasa mahkemesinin işlevsel yönü. *Amme İdaresi Dergisi*, 19(1), 23-54.
- Aliefendioğlu, Y. (1991). Temel hak ve özgürlükler açısından anayasa yargısı. *Amme İdaresi Dergisi*, 24(3), 101-107.
- Aliefendioğlu, Y. (1998). Yeni bir anayasa yargısı ve anayasa mahkemesi. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 14, 225-246.
- Anayurt, Ö. (2020). *Anayasa hukuku (temel kavramlar ve Türk anayasa hukuku)*. (3.baskı). Seçkin Yayıncılık.

- Anayurt, Ö. (2021). *Hukuka giriş ve hukukun temel kavramları*. (21. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2021). *Hukukun temel kavramları*. (18. baskı). Dora-Basım Yayın.
- Bilgin, Ç. (1988). Türk anayasa yargısında somut norm denetimi yolu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 3, 350-376.
- Cuhruk, M. C. (1987). Türk anayasa mahkemesi. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 4, 5-15.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa hukuku*. (7. baskı). Orion Kitapevi.
- Ergül, E. (2019). *Anayasa hukukuna başlangıç (Ders notları)*. (1. baskı), Adalet Yayınevi.
- Ermenek, İ., Atalı, M. ve Kaya, H. Ü. (2021). *Yargı örgütü*. (4. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- İba, Ş. (2006). *Anayasa ve siyasal kurumlar (100 soruda)*. (1. baskı). Turhan Kitabevi.
- Kaboğlu, İ. Ö. (1991). Hukukun genel ilkeleri ve anayasa yargısı (Özgürlükler hukuku açısından bir yaklaşım). *Anayasa Yargısı Dergisi*, 8, 291-320.
- Kalabalık, H. (2020). *Temel hukuk bilgisi*. (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kaya, S. (2018). *2017 Anayasa değişiklikleri çerçevesinde anayasa yargısı ve bireysel başvuru*. (1.baskı). Adalet Yayınevi.
- Kayar, İ. ve Üzülmez, İ. (2018). *Hukukun temel kavramları*. (11. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kayihan, Ş. (2011). *Hukukun temel kavramları*. (4. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kayihan, Ş. (2021). *Hukukun temel kavramları*. (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kili, S. (1984). Temel hak ve özgürlükler yönünden 1961 ve 1982 anayasaları. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 1, 23-28.
- Mirzaoğlu, Y. (2022). *Alesta idare hukuku*. (6. baskı). Lex & Tax Yayınları.
- Özbilen, Ş. (2013). *Hukukun temel kavramları*. (1. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Soysal, M. (1968). *Anayasaya giriş*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no:240. Sevinç Matbaası.
- Şişman, G. (2017). *Sayıştay yargısında vergi alacağı açısından kamu zararı*. (1. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2015). *1982 anayasasına göre Türk anayasa hukuku*. (15. baskı). Beta Yayıncılık.
- T.C. Anayasa Mahkemesi. (01 Ocak 2022). Kararlar Bilgi Bankası. *Norm Denetimi Kararları*. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> Erişim Tarihi: 19.01.2023.
- Tunç, H. (2019). *Türk anayasa hukuku*. (2. baskı). Gazi Kitabevi.
- Türkiye Adalet Akademisi (2020). *Türk adalet sistemi*. <https://www.taa.gov.tr/> Erişim Tarihi: 19.08.2022.

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EATING ADDICTION, APPETITE STATUS AND SMARTPHONE ADDICTION

Oğuzhan ZENGİN*, Abdulkadir ILGAZ** ve Hilal DOĞAN GÜNEY***

Öz

Addiction is defined as the inability to stop using a substance or control any behaviour. This study aims to reveal the relationships between food addiction, appetite status and smartphone addiction, which are very common today. 425 university students including 306 females and 119 males, with a mean age of 21.83±9.43 (years) were included in the study. Within the scope of the study, a questionnaire including personal information, nutritional status and habits, general health status and physical activity records was applied to the participants by the researchers. In addition, Simplified Nutrition Evaluation Questionnaire (SNAQ), Yale Eating Addiction Scale and Smartphone Addiction Scale were applied. One of the important findings obtained within the scope of the study is that there is a statistically significant difference between Yale Eating Addiction Scale and Smartphone Addiction Scale scores ($t=4.871$; $p=0.000$). Based on this finding, the phone addiction scale scores of individuals with food addiction are significantly higher than those without food addiction. In this direction, the authors suggest that the concept of addiction should be considered without separating it into independent sub-categories such as alcohol or drug addiction or behavioural addictions such as gambling addiction and smartphone addiction, and that addiction should be addressed from a holistic biopsychosocial perspective.

Anahtar Kelimeler: Food addiction, Smartphone addiction, Appetite status.

YEME BAĞIMLILIĞI, İŞTAH DURUMU VE AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Abstract

While the developments especially in technology and medicine fields prolong average human life span, they have also paved the way for the emergence of a regularly increasing elderly population and in parallel with this process quite many problems to which modern societies need to find solutions have come to the agenda. For instance, it is possible to evaluate the limitations of elderly populations in accessing facilities in the city among these problems. Considering this, it is thought that an alternative perspective for the reasons creating age discrimination in the context of urban space and for the solutions of these reasons in terms of the quality of social practices can be developed. In this study shaped in this way, the answer to the question "How suitable is Safranbolu for the elderly people in terms of socio-cultural life quality?" is searched. This study, in which a qualitative research method was preferred, was realised with the participation of 8 individuals aged 65 and over in the town square of Safranbolu district of Karabük province between the dates 6 -7 August 2022. As the result of the study, there seemed no distinctive problems regarding accessing in Safranbolu or outer places physically, and it is understood that town square is seen as an important place where they can socialize. However, results achieved show that alternative venues where elderly people can be involved are needed.

Key Words: Disadvantaged group, Urban life, Social policy, Social work, Elderly individual.

1. Introduction

Addiction is defined as the inability to stop using or control a substance or behaviour. Addiction is a wide spectrum, and any object can lead to addiction for individuals (Blüher, 2019; Pineda et al., 2018). Individuals can be addicted to many substances such as cigarettes, alcohol, drugs. They may also develop addictions to behaviours such as eating, gaming, sex, computer, smartphone, television, shopping, and internet addiction, which are considered behavioural addictions (Chu et al., 2018; Rohde et al., 2019). Studies have reported that individuals with internet addiction, social media addiction, smartphone addiction, and food addiction show similar symptoms to individuals with other behavioural addictions or chemical addictions. These individuals commonly exhibit features such as not being able to control their behaviour or actions and the continuity of their behaviour or actions despite negative consequences (Rohde et al., 2019; Qi et al., 2012; Leigh et al., 2018). Addictions have been observed to be related to each other and are related to the dependent personality trait (Leigh et al., 2018; Ziauddeen et al., 2015; Schulte et al., 2017). From this point of view, this study aims to reveal the relationship between food addiction and smartphone addiction.

1.1. Eating Addiction

*Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, oguzhazengin@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2682-0870

**Öğr. Gör., Karabük Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, abdulcadirilgaz@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0031-7203

***Uzman Diyetisyen, Safranbolu İlçe Sağlık Müdürlüğü Obezite Polikliniği, Karabük, hilaldogan21@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1770-711X

Over the past half-century, there has been a notable rise in the prevalence of obesity globally, which can be attributed to changes in eating patterns and more inactive ways of life (Schulte et al., 2017). The World Health Organization (WHO) defines excessive weight gain and obesity as the accumulation of fat that jeopardizes one's health (Meule et al., 2014). Projections suggest that if this trend persists, almost 38% of the world's adult population could be overweight and 20% could be obese by 2030 (Gordon et al., 2018). In addition to behavioural and genetic risk factors, a sedentary lifestyle and irregular eating habits can lead to weight gain (Gordon et al., 2018; Burrows et al., 2018; Pursey et al., 2014). Overweight and obesity have been linked to various health conditions such as dyslipidaemia, type 2 diabetes, hypertension, certain types of cancer, and reproductive disorders (Pursey et al., 2014). Although both genetic and non-genetic factors are associated with weight gain, non-genetic factors like eating behaviour can affect genetic susceptibility to obesity via epigenetic mechanisms (Pursey et al., 2014; Hauck et al., 2017; Bradbury et al., 2019).

Today's people are not biologically hungry for many foods; they consume them because of emotional or sensory hunger. Even when not hungry, environmental factors, advertising campaigns, or satisfying experiences can lead to higher consumption of certain foods (Kenney et al., 2017). This urge to overeat certain foods causes an eating style that focuses on tasty foods and is defined as food addiction. This pleasure associated with eating affects reward circuits in the same way as other addictive substances such as alcohol or opioids. There is some debate about the exact name of the disorder because only certain foods, not any type of food, cause this addiction (Wasa et al., 2019). In a survey conducted by the North American Health Organization with more than 5000 members, 66% of individuals believe that certain foods are addictive, and this belief is common among those who are overweight and have a high tendency to eat. Foods high in fat, salt, and sugar have the greatest addiction potential. Addiction to these foods is thought to be the underlying cause of many obesity cases (Odgers et al., 2020; Eunice Kennedy Shriver National Institute of Childhood Health and Human Development, 2019).

In the latest edition of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5), food addiction and many other types of addiction are not addressed (Eunice Kennedy Shriver National Institute of Childhood Health and Human Development, 2019). Discussions about the inclusion of food addiction are on the agenda, and scientific articles examining this disorder have increased in recent years (Kwon et al., 2013). Most studies evaluating food addiction have primarily focused on evaluating patients with overweight/obesity or other mental disorders (Kwon et al., 2013; Kuss & Griffiths, 2011). It has been observed that young people are affected by external factors at a higher rate in the non-clinical population and food addiction is more common in the 18-29 age group (Hwang et al., 2012). Health professionals who can provide treatment to these individuals include dietitians, psychologists or psychiatrists, and these specialists should thoroughly investigate the clinical picture underlying the addictive eating disorder (Kim et al., 2014).

1.2. Smartphone Addiction

The use of mobile phones has surpassed watching television, with the emergence of smartphones (Griffiths, 2005). Similar to internet addiction, the increasing use of smartphones and the many features of these phones have brought smartphone addiction to the agenda (American Psychiatric Association, 2013). About half of parents in the United States report that their children are addicted to mobile devices (Henderson, 2009). Smartphone addiction is not yet a diagnosis in official diagnostic systems, but many addiction features have been reported (Schulte et al., 2020). When the smartphone is used excessively; it can cause maladaptive behavioural problems and mental problems such as problems in school, business life, decrease in social interaction, decrease in academic achievement, and disorders in relationships (Lee et al., 2013). Excessive smartphone use can cause maladaptive behavioural and mental problems, including depression and trait anxiety (Günüç et al., 2010). Impulsivity and depressive symptoms were found to be higher in individuals considered at risk for addiction (Süler, 2016). Increased screen time has been associated with physical health

outcomes such as obesity and less sleep, and limited research has examined the relationship between smartphone use and obesity risk (Süler,2016; Lin et al., 2012; Minaz & Çetinkaya Bozkurt, 2017). Considering the concerns about smartphone addiction, it is discussed whether this situation can cause problematic eating behaviour and obesity in individuals. The gradual increase in addictive food consumption and smartphone usage habits suggests the relationship between these two types of addiction.

In summary; although many studies have examined the relationship between smartphone use and mental health, studies examining smartphone use and obesity risk are limited (Kutlu et al., 2016). The World Health Organization Strategic Plan prioritizes examining whether addictive smartphone use increases the risk of obesity (Kim et al., 2012). The aim of this study is to analyse the relationship between food addiction and smartphone addiction and to evaluate whether this relationship is related to individuals' body mass index, physical activity level, dietary styles, smoking habits, alcohol consumption, and health status.

2. Method

2.1. Study Design and Population

A total of 425 students from Karabük University, including 306 females and 119 males, with a mean age of 21.83 ± 9.43 (years) were included in the study. Within the scope of the research, a questionnaire containing personal information, nutritional status and habits, general health status and physical activity records was applied to the participants by the researchers. Except for the sociodemographic characteristics and eating habits questionnaire; to assess appetite status, SNAQ (Simplified Nutrition Appetite Questionnaire), to question the eating habits of the past year; Yale Eating Addiction Scale; The Smartphone Addiction Scale was applied to the participants to inquire about smartphone usage. Reliability analyses of the scales are given in Table 1.

Table 1. Examining the reliability coefficient of the scales

Scale	Number of items	Cronbach - α coefficient
SNAQ	4	0.694
YALE Food Addiction Scale	13	0.870
Smartphone Addiction Scale	33	0.948

2.2. Data collection tools

2.2.1. SNAQ

SNAQ is a questionnaire consisting of 4 questions in total and 5 options in each question, and the total score range in the evaluation is 4-25. In line with the answers given by the individual, it is shown that individuals with a total score of 14 and below have a risk of losing 5% of their body weight within six months, and there is no risk if it is above 14 points (Wilson et al., 2005).

2.2.2. Yale Eating Addiction Scale

In 2016, Gearhardt et al. developed the LLL version 2.0. This scale, which consists of 35 items in total, includes the 11-item use disorder criterion in DSM 5 and its clinical significance (Rice ve Dolgin, 2002). Schulte et al. (2020) developed Modified LLL Version 2.0, which is a shorter version of LLL Version 2.0. This scale consists of a total of 13 items, including 11 substance use disorder criteria in DSM 5 and 2 statements reflecting clinical deterioration plus tension. The validity and reliability study of the modified YYBÖ 2.0 scale was conducted in our country in 2018 (Tok, 2018).

2.2.3. Smartphone Addiction Scale

The Smartphone Addiction Scale, developed by Kwon et al., is a 6-point Likert-type scale consisting of 33 questions. In the scale consisting of all plain items, each item was rated as “1=Absolutely No”, “2=No”, “3=Partly No”, “4=Partly Yes”, “5=Yes”, “6=Absolutely Yes” (Kwon et al., 2013). The Turkish adaptation was made by Demirci, Orhan, Demirdağ, Akpınar and Sert in

2014. The lowest score that can be obtained from the scale is 33, and the highest score is 198. The cut-off score was not specified in the original form of the scale. As the score obtained increases, the risk of smartphone addiction also increases. The scale has a total of seven subgroups.

2.3. Ethical considerations

After the participants were given general information about the study, their declarations that they accepted the study on a voluntary basis were obtained with the "Informed Consent Form for Study for Research Purposes". Ethics committee approval also was obtained for the study with the decision of Karabük University Social and Human Sciences Research Ethics Committee dated 18/01/2022 and numbered 2022/01-19.

2.4. Data analysis

The data was interpreted using descriptive statistics and frequency tables. For measurement values that followed a normal distribution, parametric methods were used. The "Independent Sample-t" test (t-table value) was used to compare the measurement values of two independent groups, and the "ANOVA" test (F-table value) was used to compare the measurement values of three or more independent groups. For measurement values that did not follow a normal distribution, non-parametric methods were used. The "Mann-Whitney U" test (Z-table value) was used to compare the measured values of two independent groups. To examine the relationships between two qualitative variables, Pearson- χ^2 cross tables were used. To determine the factors that influence the risk status of food addiction (YALE), Binary Logistic Regression: Backward LR model was used.

3. Results

It was determined that the mean age of the subjects in the study was 21.83 ± 9.43 (years) and 300 (70.6%) were in the 20-24 age group. It was determined that 306 people (72%) were women, 402 (94.6%) were single, 418 (98.4%) were at higher education level and 307 (72.2%) were at medium economic level. 293 people (68.9%) were in normal BMI class, 256 people (39.8%) thought they did not have adequate/balanced nutrition, 221 (52%) skipped meals, and 220 (51.8%) total number of meals was 3- It has been determined that 4. According to the SNAQ scoring, it was determined that 264 people (62.1%) were at serious risk for weight loss, 225 (52.9%) were not addicted to food, and 98 (49%) were addicted to eating disorders (Table 2).

Table 2. Sociodemographics and Eating Habits

Variable (N=425)	n	%
Gender		
Woman	306	72.0
Male	119	28.0
Age classes ($\bar{X} \pm S.S. \rightarrow 21,83 \pm 9,43$ (yıl))		
<20	92	21.6
20-24	300	70.6
≥ 25	33	7.8
Marital status		
Married	23	5.4
Single	402	94.6
Level of education		
High school and equivalent	7	1.6
College and above	418	98.4
Economic level		
High	67	15.8
Moderate	307	72.2
Low	51	12.0
BMI classes ($\bar{X} \pm S.S. \rightarrow 21,92 \pm 3,62$ (kg/m²))		
Weak	66	15.6
Normal	293	68.9
Overweight	54	12.7

Obese	12	2.8
Working status		
Yes	48	11.3
No	377	88.7
Smoking		
Yes	108	25.4
No	265	62.4
Sometimes	52	12.2
Drinking alcohol		
Yes	35	8.2
No	326	76.7
Sometimes	64	15.1
Thinking that you have an adequate and balanced diet		
Yes	169	39.8
No	256	60.2
Meal skipping status		
Yes	221	52.0
No	50	11.8
Sometimes	154	36.2
Skipped meal		
Morning	130	33.1
Noon	171	43.5
Evening	21	5.3
Snack	71	18.1
Reason for skipping meals		
Not wanting to	169	43.0
Lack of time	118	30.0
Other	106	27.0
Total number of meals		
1-2 meals	165	38.8
3-4 meals	220	51.8
≥5 meals	40	9.4
SNAQ category		
Has serious risk for weight loss	264	62.1
No risk for weight loss	161	37.9
YALE food addiction category		
There is addiction	200	47.1
No addiction	225	52.9
YALE food addiction severity		
Light	38	19.0
Middle	64	32.0
Serious	98	49.0

According to Table 3, there is no statistically significant relationship between food addiction status and age classes, education level, economic level, employment status, smoking and alcohol use ($p > 0.05$). However, a statistically significant relationship was found between food addiction status and gender ($\chi^2 = 4.685$; $p < 0.030$). It was determined that 154 people (77%) who were addicted to food were women, and 73 people (32.4%) who were not addicted to food were men. A statistically significant relationship was found between food addiction status and marital status ($\chi^2 = 4.944$; $p < 0.026$). It was determined that 16 people (8%) with food addiction were married, and 218 people (96.9%) who were not addicted to food were single. A statistically significant relationship was found between food addiction status and BMI classes ($\chi^2 = 12.600$; $p < 0.006$). It was determined that 34 people with food addiction (17%) were overweight, and 160 people who were not addicted to food (71.1%) were in the normal BMI class. A statistically significant relationship was found between food addiction status and regular drug use ($\chi^2 = 4.639$; $p < 0.031$). It was determined that 37 (18.5%) people who were food addicts used drugs regularly, and 200 people who were not addicted to food (88.9%) did not use drugs regularly.

Table 3. Examination of the Relationships between Food Addiction and Some Characteristics

Variable	YALE		Addiction (+) (n=200)		Dependency (-) (n=225)		Statistical analysis* Possibility
	n	%	n	%	n	%	
Gender							
Woman	154	77.0	152	67.6			$\chi^2=4.685$ p = 0.030
Male	46	23.0	73	32.4			
Age classes							
<20	40	20.0	52	23.1			$\chi^2=2,923$ p = 0.232
20-24	140	70.0	160	71.1			
≥25	20	10.0	13	5.8			
Marital status							
Married	16	8.0	7	3.1			$\chi^2=4.944$ p = 0.026
Single	184	92.0	218	96.9			
Level of education							
High school and equivalent	5	2,5	2	0.9			$\chi^2= 1.697$ p = 0.193
College and above	195	97.5	223	99.1			
Economic level							
High	29	14.5	38	16.9			$\chi^2= 0.966$ p = 0.617
Moderate	149	74.5	158	70.2			
Low	22	11.0	29	12.9			
BMI classes							
Weak	24	12.0	42	18.7			$\chi^2=12,600$ p = 0.006
Normal	133	66.5	160	71.1			
Overweight	34	17.0	20	8.9			
Obese	9	4.5	3	1.3			
Working status							
Yes	27	13.5	21	9.3			$\chi^2=1,835$ p = 0.176
No	173	86.5	204	90.7			
smoking							
Yes	53	26.5	55	24.4			$\chi^2=0.649$ p = 0.723
No	125	62.5	140	62.2			
Sometimes	22	11.0	30	13.4			
Drinking alcohol							
Yes	16	8.0	19	8.4			$\chi^2=0.076$ p = 0.963
No	153	76.5	173	76.9			
Sometimes	31	15.5	33	14.7			
Regular medication							
Yes	37	18.5	25	11.1			$\chi^2=4.639$ p = 0.031
No	163	81.5	200	88.9			
Adequate nutrition							
Yes	60	30.0	109	48.4			$\chi^2=15,039$ p = 0.000
No	140	70.0	116	51.6			
Skip meals							
Yes	115	57.5	106	47.1			$\chi^2=4.723$ p = 0.094
No	22	11.0	28	12.5			
Sometimes	63	31.5	91	40.4			
Skipped meal							
Morning	62	33.0	68	33.2			$\chi^2=0.077$ p = 0.994
Noon	81	43.1	90	43.8			
Evening	10	5.3	11th	5.4			
Snack	35	18.6	36	17.6			
Reason for skipping meals							
Not wanting to	81	42.6	88	43.3			$\chi^2=0.165$ p = 0.921
Lack of time	56	29.5	62	30.5			
Other	53	27.9	53	26.2			
Total number of meals							
1-2 meals	80	40.0	85	37.8			$\chi^2=1,641$ p = 0.440
3-4 meals	105	52.5	115	51.1			

≥5 meals	15	7.5	25	11.1	
----------	----	-----	----	------	--

A statistically significant relationship was found between food addiction status and adequate/balanced nutrition status ($\chi^2=15,039$; $p<0,000$). It was determined that 140 people (70%) who were addicted to food did not have an adequate/balanced diet, and 109 people (48.4%) who were not addicted to food had an adequate/balanced diet. It was determined that those who did not have an adequate/balanced diet were predominantly addicted to food, while those who had an adequate/balanced diet were not predominantly addicted to food (Table 3).

Table 4. Examination of the Relationships between Smartphone Addiction and Some Characteristics

Variable (N=425)	n	Smartphone addiction scale		Statistical analysis* Possibility
		$\bar{X} \pm S. S.$	Median (IQR)	
Gender				
Woman	306	101.41±28.81	101.0 (38.0)	Z=-2.243 p = 0.025
Male	119	94.03±29.44	93.0 (41.0)	
Age classes				
<20 ⁽¹⁾	92	107.76±27.65	108.5 (31,3)	F=11.556 p = 0.000 (1-2,3) (2-3)
20-24 ⁽²⁾	300	98.87±28.87	98.0 (40.0)	
≥25 ⁽³⁾	33	80.18±26.61	77.0 (41.5)	
Marital status				
Married	23	78.74±22.08	74.0 (38.0)	t = -3.533 p = 0.000
Single	402	100.52±29.08	100.0 (41.0)	
Level of education				
High school and equivalent	7	104.14±26.62	110.0 (43.0)	t = 0.439 p = 0.661
College and above	418	99.26±29.21	100.0 (40.0)	
Economic level				
High	67	96.31±30.47	98.0 (34.0)	F=0.718 p = 0.489
Moderate	307	100.38±29.04	100.0 (39.0)	
Low	51	97.04±28.16	100.0 (47.0)	
BMI classes				
Weak	66	98.58±28.54	96.5 (36,3)	F=0.270 p = 0.847
Normal	293	99.19±29.15	100.0 (43.0)	
Overweight	54	102.07±31.23	98.5 (46,3)	
Obese	12	94.83±24.59	85.5 (35.0)	
Working status				
Yes	48	90.35±29.92	83.5 (46.5)	Z=-2.292 p = 0.022
No	377	100.48±28.89	100.0 (40.5)	
smoking				
Yes	108	97.74±31.26	92.5 (40.8)	F=0.280 p = 0.756
No	265	99.63±28.23	100.0 (40.0)	
Sometimes	52	101.19±29.63	103.0 (42,3)	
Drinking alcohol				
Yes	35	93.60±32.06	91.0 (45.0)	F=0.819 p = 0.441
No	326	99.59±29.15	100.0 (40.5)	
Sometimes	64	101.19±27.50	98.0 (35.0)	
Adequate nutrition				
Yes	169	92.08±28.46	92.0 (38.0)	t = -4,260 p = 0.000
No	256	104.14±28.64	104.5 (38,8)	
Meal skipping status				
Yes	221	101.79±28.58	104.0 (43.0)	F=2.246 p = 0.107
No	50	92.74±31.98	95.5 (49.3)	
Sometimes	154	97.97±28.76	97.5 (36,3)	
Skipped meal				
Morning	130	100.14±28.89	100.0 (40.5)	F=0.070 p = 0.976
Noon	171	100.75±27.95	100.0 (37.0)	
Evening	21	97.76±34.57	100.0 (58.5)	
Snack	71	100.18±28.84	105.0 (45.0)	

Reason for skipping meals				
Not wanting to	169	101.01±30.21	100.0 (43.0)	F=0.271 p = 0.763
Lack of time	118	101.13±29.84	101.5 (44,3)	
Other	106	98.65±24.98	100.5 (34,3)	
Total number of meals				
1-2 meals ⁽¹⁾	165	100.78±28.50	102.0 (40.5)	F=3,590 p = 0.028 (1,2-3)
3-4 meals ⁽²⁾	220	100.39±29.19	99.0 (39.5)	
≥5 meals ⁽³⁾	40	87.68±29.62	82.0 (38.5)	
SNAQ category				
Carries serious risk	264	98.58±28.13	100.0 (40.0)	Z=-0.107 p = 0.915
No risk	161	100.60±30.79	99.0 (42.0)	
YALE addiction				
There is addiction	200	106.46±28.42	107.0 (40.8)	t = 4.871 p = 0.000
No addiction	225	93.01±28.37	92.0 (38.0)	

According to Table 4, there is no statistically significant difference in smartphone addiction scale scores according to education level, economic status, BMI classes, smoking, alcohol and regular drug use ($p > 0.05$). A statistically significant difference was found in terms of smartphone addiction scale scores according to gender ($Z = -2.243$; $p < 0.025$). Smartphone addiction scale scores of women are significantly higher than men. A statistically significant difference was found in terms of smartphone addiction scale scores according to age classes ($F = 11.556$; $p < 0.000$). As a result of the Tukey pairwise comparisons made by considering the homogeneity of the variances in order to determine from which group the significant difference originated; a significant difference was found between those in the < 20 age group and those in the 20-24 and ≥ 25 age group. Smartphone addiction scale scores of those in the < 20 age group are significantly higher than those in the 20-24 and ≥ 25 age group. Likewise, a significant difference was found between those in the 20-24 age group and those in the ≥ 25 age group. The smartphone addiction scale scores of those in the 20-24 age group are significantly higher than those in the ≥ 25 age group. A statistically significant difference was found in terms of smartphone addiction scale scores according to marital status ($t = 3.533$; $p < 0.000$). The smartphone addiction scale scores of the singles are significantly higher than those of the married ones. A statistically significant difference was found in terms of smartphone addiction scale scores according to employment status ($Z = -2.292$; $p < 0.022$). The smartphone addiction scale scores of those who do not work are significantly higher than those who work.

There was no statistically significant difference in smartphone addiction scale scores according to meal skipping status, skipped meal, reason for skipping meals, and SNAQ classes ($p > 0.05$). A statistically significant difference was found in terms of smartphone addiction scale scores according to adequate/balanced nutrition status ($t = -4.260$; $p < 0.000$). Smartphone addiction scale scores of those who do not think they have an adequate/balanced diet are significantly higher than those who think they have an adequate/balanced diet. A statistically significant difference was found in terms of smartphone addiction scale scores according to total meal number classes ($F = 3.590$; $p < 0.028$).

As a result of the Tukey pairwise comparisons made by considering the homogeneity of the variances in order to determine from which group the significant difference originated; there was a significant difference between the total number of meals 1-2 and 3-4 and ≥ 5 meals. Those with 1-2 and 3-4 have significantly higher smartphone addiction scale scores than those with ≥ 5 . A statistically significant difference was found in terms of smartphone addiction scale scores according to food addiction status ($t = 4.871$; $p < 0.000$).

4. Discussion and Conclusion

Prevention of obesity is a critical concern for public health. Numerous studies have investigated the relationship between smartphone use and mental health. The primary objective of this study is to investigate the association between addictive smartphone use and individuals' eating behaviours, which are consistently linked to obesity risk, and which has not been studied extensively in the

literature, particularly in Turkey. The majority of participants in the study were female, single, between the ages of 20-24, had a higher education level, and were at a middle socioeconomic level.

The findings of this study are consistent with previous research on non-mobile media (e.g., TV, computer, gaming) (Wilson et al., 2005; Rice et al., 2002). Similarly, addictive smartphone use has been found to be associated with several obesogenic risk factors, such as disordered eating, food addiction, and body fat percentage. The internet, particularly mobile phones, has become an essential tool for communication, lifestyle, and access to media. While most research on addictive smartphone use has been conducted among college students and other adult populations (Wilson et al., 2005; Rice et al., 2002), only a limited number of studies have examined addictive smartphone use among adolescents in Europe, Asia, and the United States (Mathias et al., 2018). The study by Boutelle et al. demonstrated that addictive smartphone use can lead to severe sleep problems, behavioural issues, and other addictions. Findings from studies conducted in Turkey support these results (Schiestl et al., 2018; Grant et al., 2019).

Age is a potential factor that influences ready-to-eat food intake. Generally, as people age, their level of education, experience, and knowledge increases, and they become more health-conscious, resulting in a decrease in the rate of weight gain (Kim et al., 2014; Griffiths et al., 2005). Consistent with previous studies, this study found that ready-to-eat food intake decreases significantly in both sexes with age. As individuals become older, their level of education and nutritional knowledge tends to increase (Kutlu et al., 2016; Kim et al., 2012). In this study, younger participants reported that they did not eat enough or have balanced meals and frequently skipped meals. In contrast, older participants reported the opposite. The majority of participants consumed 3-4 meals per day, with lunch being the most frequently skipped meal. Participants do not have a high rate of food addiction, but participants who are addicted to food seem to have a serious eating disorder.

Limited research that considers smartphone use and health risks examines total time spent on smartphones. However, it is not just smartphone use that is addictive; considering the smartphone usage rates and concerns about smartphone addiction, it is necessary to evaluate whether addictive smartphone use contributes to problematic eating behaviours and obesity in individuals (Lee et al., 2013). In this study; on all estimated parameters that may have an impact; gender, BMI value, regular drug use, adequate/balanced nutritional status are important parameters affecting the risk of food addiction. It has been determined that the smartphone use addiction scale is an important parameter that affects the risk of food addiction. Smartphone addiction scale scores of those who do not think that they have a sufficient/balanced diet are significantly higher. Smartphone addiction scale scores of those who skip meals and those who are addicted to food are significantly higher.

Watching TV for extended periods has been linked to negative health outcomes such as obesity and insufficient sleep in children and teenagers. However, there are still significant knowledge gaps regarding the effects of excessive smartphone use on young people's physical health (Boutelle et al., 2018; Miller et al., 2018), as research has not yet thoroughly examined the relationship between addictive smartphone use and health issues like problematic eating behaviours, food addiction, and lubrication. While interrupted sleep and shorter sleep duration are commonly associated with smartphone use, there is limited research on the connection between addictive smartphone use and these other health concerns. In the study conducted by Eirini et al., it was observed that female individuals who skip meals are more likely to become addicted to phone, and the degree of food addiction increases as the duration of smartphone use increases (Eunice Kennedy Shriver National Institute of Childhood Health and Human Development, 2019). Studies conducted in Turkey are also limited (Kwon et al., 2013; Tatsi et al., 2019). In this study, there is a relationship between SNAQ category and adequate/balanced nutrition status, skipping meals, and total number of meals. It has been observed that individuals who spend a lot of time in front of the smartphone do not have an adequate/balanced diet and skip meals. There is a relationship between food addiction status and

gender, marital status, BMI classes and regular drug use. Those who are addicted to food mainly; women, married, overweight and obese.

Consistent with previous research; women have higher rates of addictive smartphone use (Tatsi et al., 2019; Kenney et al., 2017). Considering the social features of several popular smartphone apps (for example, social media, messaging or communication apps), women's greater use of social media, and the prominence of peer relationships in women during adolescence, more social media and excessive phone calls by girls are due to their higher use of these apps. It is understandable that smartphone use is also at high risk for smartphone use-related dysfunction (Ashton et al., 2020). Similar findings have emerged in individuals from other Western countries when previous research has examined problematic smartphone use (Ashton et al., 2020; Rideout et al., 2015; Lopez-Fernandez et al., 2015).

4.1. Limitations of the study

Future research should address some limitations of this study. One of the limitations is the relatively small sample size, which could be expanded in order to conduct more precise analyses on how demographic factors such as race, ethnicity, and gender influence different types of addictions. Moreover, future studies should aim to replicate the current findings in larger and more representative samples. Another limitation of the current study is that it was cross-sectional, which precludes drawing definitive conclusions regarding temporal priority and direction of effects. However, given that this is one of the first studies to explore the links and underlying mechanisms between addictive smartphone use and obesity, conducting a longitudinal design would be premature. This study can provide a basis for future research on the biopsychosocial health correlates of addictive smartphone use, which should incorporate a longitudinal design.

References

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*. Arlington: American Psychiatric Publishing.
- Ashton, L. M., Sharkey, T., Whatnall, M. C., Haslam, R. L., Bezzina, A., Aguiar, E. J. & Hutchesson, M. J. (2020). Which behaviour change techniques within interventions to prevent weight gain and/or initiate weight loss improve adiposity outcomes in young adults? A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Obesity Reviews*, 21(6), 1-19.
- Boutelle, K. N., Braden, A., Knatz-Peck, S., Anderson, L. K. & Rhee, K. E. (2018). An open trial targeting emotional eating among adolescents with overweight or obesity. *Eating Disorders*, 26(1), 79-91.
- Blüher, M. (2019). Obesity: global epidemiology and pathogenesis. *Nature Reviews Endocrinology*, 15(5), 288-298.
- Bradbury, K. M., Turel, O. & Morrison, K. M. (2019). Electronic device use and beverage related sugar and caffeine intake in US adolescents. *PLoS One*, 14(10), e0223912.
- Burrows, T., Kay-Lambkin, F., Pursey, K., Skinner, J. & Dayas, C. (2018). Food addiction and associations with mental health symptoms: A systematic review with meta-analysis. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*, 31(4), 544-572.
- Chu, D. T., Nguyet, N. T. M., Dinh, T. C., Lien, N. V. T., Nguyen, K. H., Ngoc, V. T. N. & Pham, V. H. (2018). An update on physical health and economic consequences of overweight and obesity. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews*, 12(6), 1095-1100.
- Eunice Kennedy Shriver National Institute of Childhood Health and Human Development (2019). *NICHD Strategic Plan 2020*. Government Printing Office: Washington, DC, USA.
- Grant, J. E., Lust, K. & Chamberlain, S. R. (2019). Problematic smartphone use associated with greater alcohol consumption, mental health issues, poorer academic performance, and impulsivity. *Journal of Behavioral Addictions*, 8(2), 335-342.

- Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191-197.
- Gordon, E. L., Ariel-Donges, A. H., Bauman, V. & Merlo, L. J. (2018). What is the evidence for "food addiction?" A systematic review. *Nutrients*, 10(4), 477-507.
- Günüç, S. & Kayrı, M. (2010). The profile of internet dependency in Turkey and development of internet addiction scale study of validity & reliability. *Hacettepe University Journal of Education Faculty*, 39, 220-232.
- Hauck, C., Weiß, A., Schulte, E. M., Meule, A. & Ellrott, T. (2017). Prevalence of 'food addiction' as measured with the Yale Food Addiction Scale 2.0 in a representative German sample and its association with sex, age and weight categories. *Obesity Facts*, 10(1), 12-24.
- Henderson, E. C. (2009). *Understanding addiction*. Univ. Press of Mississippi.
- Hwang, K. H., Yoo, Y. S. & Cho, O. H. (2012). Smartphone overuse and upper extremity pain, anxiety, depression, and interpersonal relationships among college students. *The Journal of the Korea Contents Association*, 12(10), 365-375.
- Kenney, E. L. & Gortmaker, S. L. (2017). United States adolescents' television, computer, videogame, smartphone, and tablet use: Associations with sugary drinks, sleep, physical activity, and obesity. *The Journal of Pediatrics*, 182, 144-149.
- Kim, S. M., Huh, H. J., Cho, H., Kwon, M., Choi, J. H., Ahn, H. J. & Kim, Y. J. (2014). The effect of depression, impulsivity, and resilience on smartphone addiction in university students. *Journal of Korean Neuropsychiatric Association*, 53(4), 214-220.
- Kim, D. I., Lee, Y. H., Lee, J. Y., Kim, M. C., Keum, C. M., et al. (2012). New patterns in media addiction: Is smartphone a substitute or a complement to the Internet?. *The Korea Journal of Youth Counseling*, 20(1), 71-88.
- Kuss, D. J. & Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction—A review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(9), 3528-3552.
- Kutlu, M., Savci, M., Demir, Y. & Aysan, F. (2016). Turkish adaptation of Young's Internet Addiction Test-Short Form: A reliability and validity study on university students and adolescents. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 17(1), 69-77.
- Kwon, M., Lee, J. Y., Won, W. Y., Park, J. W., Min, J. A., Hahn, C. & Kim, D. J. (2013). Development and validation of a smartphone addiction scale (SAS). *PloS One*, 8(2), e56936.
- Lee, N. M., Lucke, J., Hall, W. D., Meurk, C., Boyle, F. M. & Carter, A. (2013). Public views on food addiction and obesity: implications for policy and treatment. *PloS One*, 8(9), e74836.
- Leigh, S. J. & Morris, M. J. (2018). The role of reward circuitry and food addiction in the obesity epidemic: An update. *Biological Psychology*, 131, 31-42.
- Lin, Y. H. & Chen, C. Y. (2012). Adolescents' impulse buying susceptibility to interpersonal influence and fear of negative evaluation. *Social Behavior and Personality*, 40(3), 353-358.
- Lopez-Fernandez, O., Losada-Lopez, J. L. & Honrubia-Serrano, M. L. (2015). *Predictors of problematic Internet and mobile phone usage in adolescents*. Aloma: Revista de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport, 33(2), 49-58.
- Lee, S. Y., Lee, D., Nam, C. R., Kim, D. Y., Park, S., Kwon, J. G. & Choi, J. S. (2018). Distinct patterns of internet and smartphone-related problems among adolescents by gender: Latent class analysis. *Journal of Behavioural Addictions*, 7(2), 454-465.
- Mathias, C. W., Stanford, M. S., Liang, Y., Goros, M., Charles, N. E., Sheftall, A. H. & Dougherty, D. M. (2018). A test of the psychometric characteristics of the BIS-Brief among three groups of youth. *Psychological Assessment*, 30(7), 847-856.
- Meule, A. & Gearhardt, A. N. (2014). Food addiction in the light of DSM-5. *Nutrients*, 6(9), 3653-3671.

- Miller, A. L., Gearhardt, A. N., Fredericks, E. M., Katz, B., Shapiro, L. F., Holden, K. & Lumeng, J. C. (2018). Targeting self-regulation to promote health behaviors in children. *Behaviour Research and Therapy*, 101, 71-81.
- Minaz, A. & Çetinkaya Bozkurt, O. (2017). Examining the smartphone addiction levels and usage purposes of university students in terms of different variables, *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences*, 9(21), 266-286.
- Odgers, C. L. & Jensen, M. R. (2020). Annual research review: Adolescent mental health in the digital age: Facts, fears, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(3), 336-348.
- Pineda, E., Sanchez-Romero, L. M., Brown, M., Jaccard, A., Jewell, J., Galea, G. & Breda, J. (2018). Forecasting future trends in obesity across Europe: the value of improving surveillance. *Obesity Facts*, 11(5), 360-371.
- Pursey, K. M., Stanwell, P., Gearhardt, A. N., Collins, C. E. & Burrows, T. L. (2014). The prevalence of food addiction as assessed by the Yale Food Addiction Scale: a systematic review. *Nutrients*, 6(10), 4552-4590.
- Rice, F. P. & Dolgin, K. G. (2002). *The adolescent: Development, relationships, and culture*. Allyn & Bacon.
- Rideout, V. J. (2015). *The common sense census: Media use by tweens and teens*. San Francisco, CA: Common Sense Media.
- Rohde, K., Keller, M., la Cour Poulsen, L., Blüher, M., Kovacs, P. & Böttcher, Y. (2019). Genetics and epigenetics in obesity. *Metabolism*, 92, 37-50.
- Schiestl, E. T. & Gearhardt, A. N. (2018). Preliminary validation of the Yale Food Addiction Scale for Children 2.0: A dimensional approach to scoring. *European Eating Disorders Review*, 26(6), 605-617.
- Schulte, E. M., Potenza, M. N. & Gearhardt, A. N. (2017). A commentary on the “eating addiction” versus “food addiction” perspectives on addictive-like food consumption. *Appetite*, 115, 9-15.
- Süler, M. (2016). *Investigation of the effect of smartphone addiction on subjective happiness level in terms of various variables*. Master dissertation, Sakarya University. YÖKTEZ. <https://tez.yok.gov.tr>.
- Tatsi, E., Kamal, A., Turvill, A. & Regina, H. (2019). Emotion dysregulation and loneliness as predictors of food addiction. *Journal of Health and Social Sciences*, 4(1), 43–58.
- Tok, Ş. (2018). *The validity and reliability study of the adaptation of modified Yale food addiction scale version 2.0 to Turkish*. Unpublished Expertise Thesis, Sakarya University.
- Qi, Q., Chu, A. Y., Kang, J. H., Jensen, M. K., Curhan, G. C., Pasquale, L. R. & Qi, L. (2012). Sugar-sweetened beverages and genetic risk of obesity. *New England Journal of Medicine*, 367(15), 1387-1396.
- Wada, K., Yamakawa, M., Konishi, K., Goto, Y., Mizuta, F., Koda, S. & Nagata, C. (2019). Associations of cell phone use and screen viewing with overweight in children. *Childhood Obesity*, 15(7), 417-425.
- Wilson, M. M. G., Thomas, D. R., Rubenstein, L. Z., Chibnall, J. T., Anderson, S., Baxi, A., et al. (2005). Appetite assessment: Simple appetite questionnaire predicts weight loss in community-dwelling adults and nursing home residents. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 82(5), 1074-1081.
- Ziauddeen, H., Alonso-Alonso, M., Hill, J. O., Kelley, M. & Khan, N. A. (2015). Obesity and the neurocognitive basis of food reward and the control of intake. *Advances in Nutrition*, 6(4), 474-486.

FİNANS SEKTÖRÜNDE İNOVASYON

Mustafa Gökhan İBEÇOĞLU*

Öz

Bu çalışmada, inovasyonun tanımı, özellikle finans sektörü açısından ne anlam ifade ettiği, inovasyonun finans sektörüne sağladığı faydalar, bu faydaların finansal performansa ve dolayısıyla müşteri memnuniyeti ile satışlara olan etkileri, sağladığı rekabet avantajları ile olumlu ve olumsuz yönleri karşılaştırmalı bir metodoloji ile açıklanmaya çalışılacaktır. Literatürde, üzerinde konsensüs sağlanan bir finansal inovasyon tanımı ve sınıflandırmasının söz konusu olmadığı ve amaca göre tanım ve sınıflandırmaların tercih edildiği, bu nedenle genel-geçer bir finansal inovasyon ölçüm yönteminden de bahsedilemeyeceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, yaşanan son küresel krizden önce finansal inovasyonun ekonomisi gelişmiş ülkelerin performansında oldukça etkili olduğu, kredi büyümesi, pazarın tamamlanması ve risk paylaşımına önemli katkılar sağladığı düşünülmekte iken finansal kriz ile birlikte literatür yönünden de önemli kaymalar meydana gelmiş ve yeni bir finansal inovasyon teorisinin ortaya konulması gereği doğmuştur. Çalışma sonucunda, finansal hizmet ve ürünlerdeki inovasyonun mevcut sistemin güncellenmesi ve devamının sağlanabilmesi ölçüsünde başarılı sayılacağı, aksi takdirde sürdürülebilirliğinin sorgulanmaya başlanacağı ve yerel/küresel krizlerin zemini olarak kabul edilebileceği bir vakıa olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finans, İnovasyon, Teknoloji, Rekabet avantajı, Müşteri memnuniyeti.

INNOVATION IN THE FINANCE INDUSTRY

Abstract

In this study, the definition of innovation, especially what it means for the financial sector, the benefits of innovation for the financial sector, the effects of these benefits on financial performance and therefore on customer satisfaction and sales, the competitive advantages it provides and its positive and negative aspects will be tried to be explained with a comparative methodology. In the literature, it is stated that there is no consensus definition and classification of financial innovation, and definitions and classifications are preferred according to the purpose, therefore, a general-valid financial innovation measurement method cannot be mentioned. Besides, before the last global crisis, it was thought that financial innovation was very effective in the performance of developed countries and contributed significantly to credit growth, market completion and risk sharing. However, with the financial crisis, significant shifts have occurred in the literature, and a new theory of financial innovation has emerged. As a result of the study, it is a fact that innovation in financial services and products will be considered successful to the extent that the current system can be updated and maintained, otherwise its sustainability will be questioned and it can be accepted as the ground of local/global crises.

Key Words: Finance, Innovation, Technology, Competitive advantage, Customer satisfaction.

1. Giriş ve İnovasyon Kavramına Kısa Bir Bakış

İnovasyon kelimesi Türkçeye kısaca “yenilikçilik” olarak çevrilebilir ise de kapsam itibariyle farklılaşmak, benzer bir duruma yeni fikirler ortaya koymak suretiyle farklı bir açıdan bakmak ve tüm bunları uygulayarak sorunlara fayda sağlayan ve başkaları tarafından da benimsenen çözümler getirmek olarak daha kapsamlı şekilde açıklanabilir. Bu anlamda inovasyon, başlı başına orijinal bir fikir, ürün veya işletme stratejisi olarak ortaya çıkabileceği gibi mevcut bir ürün ya da hizmetin farklı şekillerde sunulması olarak da ifade edilebilir (Arıkan, 2015). Benzer şekilde inovasyon kavramına belirli bir ürünün yayılmasını ve müşteriler tarafından kabullenilmesi sürecini ilave eden tanımlar da mevcuttur (Harmancıoğlu, 2012).

Finans sektöründe yenilik olgusu, mevcut finansal araçların yetersizliği ve piyasa oluşumundaki aksaklıklar nedeniyle meydana çıkan daha önce kullanılmamış bir finansal ürün ya da süreç olarak tanımlanmasının yanısıra (Van Horne, 1985) finansal servis hizmetleri, araçlar ve finans piyasalarında gözlemlenen önemli değişiklikler olarak da ifade edilebilir (Akçomak, 2016). Yine bu yenilik, riski ve maliyeti düşüren ve yeni finansal araçlar ile servisleri geliştirmeye odaklanan faaliyetler (Frame ve White, 2004) şeklinde de ele anılabilmektedir.

Her ne kadar modern kapitalizmin ortaya çıkması ile birlikte finansal inovasyonun da önem kazandığı ve çeşitlendiği söylene de anılan yeniliklerin yalnızca modern zamanlara özgü bir gelişme olmadığı, örneğin milattan önce kurulmuş Mezopotamya şehir devletleri arasında kullanılan vadeli mal ve hizmet teslimine ilişkin finansal araçlardan 9. yüzyılda Çin’de kullanıma sunulan kağıt paraya,

*Doktora Öğrencisi, Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Bankacılık ve Finans Bölümü, gokhanibec@superonline.com, ORCID: 0000-0003-3806-5400

Venediklilerce kullanılan mevduat çeklerinden 17. yüzyılda Hollanda’da görülen emtia borsası yapılanmaları ve türev araçlara varıncaya dek tarih boyunca piyasa ihtiyaçlarına dayalı olarak finansal yenilik ve çeşitlendirmelerin kullanılageldiği ve özellikle 1970’li yıllardan sonra finansal inovasyon pratiklerinin kayda değer şekilde gelişme gösterdiği belirtilmektedir (Cömert ve Epstein, 2016). Telgrafın icat edilmesi ile birlikte 1800’lü yılların ortalarından itibaren yerel ve küresel anlamda bilgi akışı ve fon transferlerinin mümkün hale gelmesi, yine aynı yüzyıl içerisinde telefonun ortaya çıkması ile birlikte 1913 yılı itibariyle ilk EFT sisteminin Federal Reserve Bank tarafından kullanılmaya başlaması, modern zamanlardaki bu finansal gelişimin aynı zamanda teknolojik gelişmelere de doğrudan bağlı olduğunu göstermektedir (Yetiz ve Ünal, 2018).

Bununla birlikte literatürde; üzerinde konsensüs sağlanan bir finansal inovasyon tanımı ve sınıflandırmasının söz konusu olmadığı ve amaca göre tanım ve sınıflandırmaların tercih edildiği, bu nedenle genel-geçer bir finansal inovasyon ölçüm yönteminden de bahsedilemeyeceği, zira; çoğu çalışmada gelişmiş yöntemlerin kullanıldığı, finansal inovasyon tanımındaki belirsizlikler ve veri toplamada karşılaşılan sıkıntılar nedeniyle derinlikli bir finansal inovasyon endeksi oluşturmanın da zor olduğundan bahsedilmektedir. Ötesinde bazı yazarlarca, finansal inovasyonu ortaya çıkaran asıl nedenin tatmin edici bir cevabının olmadığı ve finansal inovasyonun esasen finansal sistem üzerindeki kısıtlayıcı yasal düzenlemelere ve bağlı olarak kısıtlamalara karşı bir tepki olarak gelişim gösterdiği, bu tepkinin motor gücünün ise finansal kurumlar özelinde büyük bankalar olduğu öne sürülmektedir (Cömert ve Epstein, 2016). Teknolojik gelişmeler de dahil olmak üzere aslında yenilik denilen olgunun altında yatan asıl motivasyonun pratik hayatta karşılaşılan güçlüklerin çözüme kavuşturulması olduğu nazara alınırca yukarıdaki görüşte haklılık payı olabileceği düşünülmektedir.

2. Literatür

Akçomak (2016), ülkelerin ekonomik kalkınma hedefleri içerisinde yer alan bilim, yenilik ve teknoloji politikalarının ana çerçevesi ve özellikle bu yöndeki devlet politikalarını şekillendiren teorik yaklaşımların pratikteki tasarım ve uygulamaları ile uygulamada karşılaşılan sorunlar üzerinde durmuştur.

Çağıl ve Candemir (2020) tarafından yürütülen bir çalışmada, Türkiye’deki bankacılık sektörünün FinTek’lere nazaran durumunu A’WOT yöntemi ile analiz etmiş ve bu yöndeki stratejik tavsiyelerinde, bankalar özelinde finans kuruluşlarının müşteri ihtiyaçlarını hızlı şekilde karşılamak adına sahip oldukları geniş finansal kaynakları ve marka bilinirliklerini kullanarak FinTek’lerden yararlanmaları gerektiğini ancak bunu yaparken pazar ve müşteri kaybına duyarlı olmaları gerektiğini ortaya koymuştur.

Değirmen ve Karaçoban (2019), özellikle Türkiye’deki bölgesel ekonomik büyüme ile finansal inovasyon arasındaki ilişkiyi araştırma konusu yapmış, bölgeler bazında kullanılan bankacılık teknolojisi ile inovatif hizmet ve ürünlerin ilgili bölgenin ekonomisine pozitif yönde/olumlu katkıda bulunduğu ve bu durumun içsel büyüme teorilerini desteklediği sonucuna ulaşmıştır.

Çelik ve Ölçen (2019), finansal inovasyon süreçlerinin doğası ve sahip olduğu etkiler üzerinde yaptıkları çalışmada, sistematik bakış açısı yaklaşımının finansal inovasyon süreçlerinin doğru şekilde tasarlanıp uygulanabilmesi için elzem olduğu ön kabulünden hareketle finansal inovasyonun kapsamı, sınıflandırılması, kurulan modeller, ortaya çıkan olumlu ve olumsuz etkiler ile finansal liberalleşme ve ekonomik krizler bağlamında finansal inovasyon kavramını incelemiştir.

Taştan ve Uralcan (2019), yenilikçi bir hizmet anlayışını ifade eden FinTek kavramının temeli olan ve kredilendirme, sigorta, sermaye piyasaları, kitle fonlaması, ödeme ve varlık yönetimi gibi geniş bir finansal yelpazede faaliyet gösteren FinTek girişimi kuruluşların finansal yaşama girmesine neden olan teknolojik ve ekonomik nedenleri incelemiş, finans sektöründeki gelişmenin FinTek girişimlerinin sayıca artışında olumlu etki sahibi olduğunu ortaya koymuş ve finansal kuruluşların maliyet/gelir oranındaki artışların da bu sayıyı yine olumlu yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

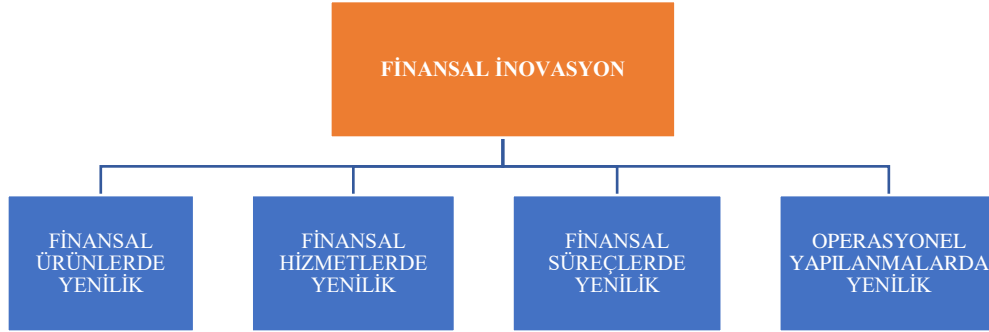
Özkan (2007), bilgi teknolojilerinin finansal kurumlardaki verimliliğe olan etkilerini verimlilik, kalite, risk ve kalite ve diğer unsurlar yönünden araştırma konusu yaptığı çalışmasında, bilgi teknolojilerinin finansal kurumlar için operasyonel işlemler ve rekabet avantajı anlamında hayati bir konuma geldiği, ABD dışında kalan ülkeler için verimlilik katkısının sınırlı olduğu gözlemlenmekle birlikte özellikle Türkiye ölçeğinde yapılan analizlerde bilgi teknolojileri ve verimlilik arasındaki ilişkin pozitif olduğu ortaya konulmuştur.

Henderson ve Pearson (2011) tarafından finansal inovasyon ürünü sayılan perakende yapılandırılmış sermaye piyasası ürünlerinin piyasa değerleri üzerinden yapılan akademik çalışmada, bu yapılandırılmış ürünler için tespit edilen fiyatların adil piyasa değerinden yaklaşık %8 daha yüksek olduğu, dayanak varlıkların ortalama beklenen getirilerine nazaran ise perakende yapılandırılmış sermaye piyasası ürünlerinin beklenen getirilerinin sıfırın altına düştüğü öne sürülmüştür. Yanısıra, ihraççı kurumların anılan yapılandırılmış ürünlerin bir kısım özellik ve risklerini yatırımcıdan gizlemek suretiyle zarara neden olabileceği, vergi ve likidite avantajı sağlanmadığı takdirde perakende yapılandırılmış sermaye piyasası ürünlerinin özellikle donanımlı yatırımcılar tarafından tercih edilmeyeceği belirtilmiştir.

3. Finans Sektöründe İnovasyonun Kapsamı

Genel itibariyle finans sektöründe inovasyonun, “dört ana başlık” altında incelendiği görülmektedir (Frame ve White, 2014).

Tablo 1. Finansal inovasyonun uygulama alanları

Finansal ürünlerdeki başat yenilikler olarak son yüzyılda gelişen ipoteğe dayalı sözleşmeler ve özellikle küresel bir ekonomik krize de neden olan konut kredisi sözleşmeleri, hayat sigortaları, yatırım hesapları, vadeli işlem sözleşmeleri, tahvil ve opsiyon sözleşmeleri ile diğer türev araçlar sayılabilir.

Finansal hizmetlerdeki yenilikler kapsamında genel itibariyle; müşteri taleplerine hızlı çözümler getiren sistemler anlaşılmakta olup kredi kartları ve ön ödemeli kartlar, ATM kullanımı, internet ve telefon bankacılığı, bankalara ait aracı kurumlar üzerinden verilen yatırım ve danışmanlık hizmetleri ile özel bankacılık hizmetleri bu türden yenilikler arasındadır.

Finansal süreçlerdeki yenilikler, finansal işlemlerde piyasaya alan kazandıran ve verimlilik sağlayan teknolojilere dayalı gelişmeler olup bu türden yeniliklere Takasbank işlemleri, kredi derecelendirme ve notlandırma kuruluşları, menkul kıymetleştirme ve risk yönetimi sistemleri örnek gösterilebilir.

Operasyonel yapılanmalarda yenilikler arasında ise; finansal kurumların ürün ve hizmetlerini geliştirmeyi ve maliyet optimizasyonunu hedefleyen kurumsal organizasyon yapılarından finansal holdingler ve sadece internet üzerinden hizmet veren şubesiz bankalar öne çıkmaktadır.

Finans sektöründeki inovasyonların yukarıda belirtildiği üzere; maliyetleri düşürme, finansal büyümeyi artırma, operasyonel iyileşmelerin verimli kararlar alma üzerindeki pozitif etkileri, çok çeşitli ve birbirlerine alternatif olabilecek finansal ürünler sunma ve böylece risk yönetimini sağlama

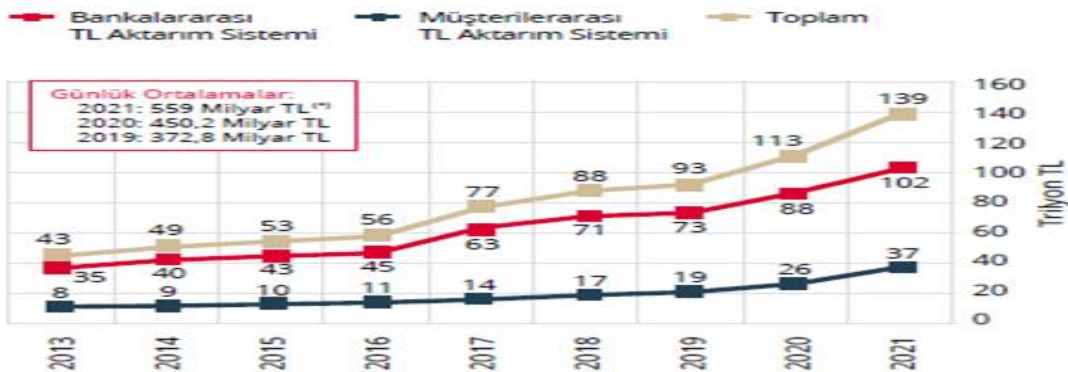
ve rekabetin artması ile birlikte ortaya çıkan tüketici faydası gibi olumlu yönleri (Gökmen, 2010) baskın olmakla birlikte yeni nesil kaldıraçlı finansal ürünlerin barındırdığı yüksek riskler, bankacılık sistemlerine ve müşterilere karşı yapılan internet korsanlığı ve dijital dolandırıcılık eylemleri, konut ipoteklerine dayalı son finansal krizde de görüldüğü üzere tüm finansal sektörün birbirine entegre hale gelmesinden kaynaklanan küresel etkilenme durumu nazara alındığında finans sektöründe inovasyona dayalı ürün ve hizmetlerin olumsuz sonuçlarının da olduğu söylenebilir.

4. Finans Sektöründe İnovasyonun Yeri ve Türkiye'nin Durumu

Finans ve özellikle bankacılık sektöründe finansal inovasyon; müşteri çeşitliliği sağlamayı, coğrafi dağılımı genişletmek suretiyle farklı hizmet kanallarından müşteriye ulaşmayı; diğer sektörlerde verimlilik sağlamış uygulamaları finansal ürün ve hizmetlere entegre etmeyi ve böylece çalışan ve müşteri profilini geliştirmeyi hedeflemektedir (Yetiz ve Ünal, 2018). Türkiye'de 1960'lı yıllarda küresel işletmeler ile yerli bankaların daha rahat çalışabilmesi için leasing uygulamaları ile başlayan yenilik süreci, değişken faiz oranlı tasarruf bonoları, tüketici kredileri, taksitli borçlandırma araçları, para piyasası/küçük tasarrufçu sertifikaları ve şirket bonoları ihracı ile devam etmiş, 1980'li yıllarda serbest kambiyo rejimine ve piyasa ekonomisine geçişle birlikte İMKB'nin açılması ve elektronik takas sisteminin getirilmesi, EFT ve SWIFT sistemlerinin kullanılmaya başlanması ve 2000'li yılların başında ATM ve diğer kartlı ödeme sistemlerinin altyapısının kurulması ile birlikte özellikle kredi kartı kullanımının yaygınlaşması Türkiye'de finansal yenilikler anlamında başı çeken uygulamalar olmuştur. Son on yıllık süreçte, internet ve mobil bankacılık hizmetleri, VTM olarak adlandırılan görüntülü işlem merkezleri, internet ve kart tabanlı dijital para uygulamaları, sanal kartlar, NFC tabanlı temassız ödeme sistemleri (Aldış, 2012) ve en son, fonların anlık ve sürekli transferi olarak nitelenen FAST uygulaması, finansal inovasyonun pratik hayata kazandırdığı belli başlı yeniliklerdir.

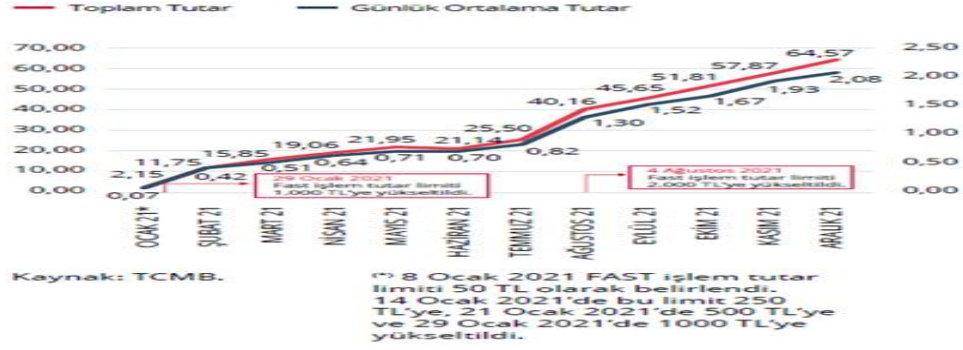
TCMB 2021 yılı faaliyet raporuna göre Türkiye'de mevcut ödeme sistemlerinde gerçekleşen toplam ödeme tutarları aşağıdaki tabloda gösterilmekte olup 2021 yılı için günlük ödeme ortalamasının 559 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. Aynı rapor uyarınca FAST türünden para transferlerinin 2021 yılı için günlük ortalamasının 2 Milyar TL'nin üzerine çıktığı, yılda yaklaşık 65 Milyar TL'nin ise yine FAST kullanılarak transfer edildiği görülmektedir. Anılan tutarlar oldukça önemli olup finansal inovasyonun hayatı kolaylaştırması anlamında geldiği noktanın değerlendirilmesi açısından da önemlidir.

Tablo 2. TCMB ödeme sistemlerinde gerçekleşen toplam ödeme tutarı (Trilyon TL.)

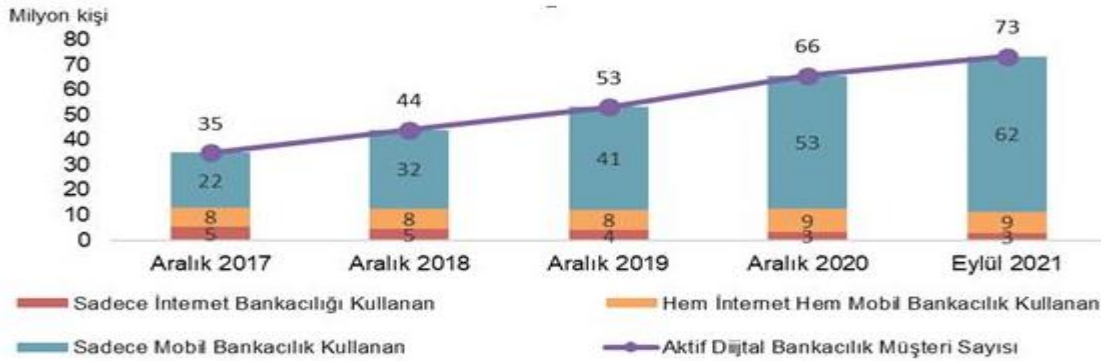

Kaynak: TCMB.

(*) 411 milyar TL Bankalararası TL Aktarım Sisteminden ve 148 milyar TL Müşterilerarası TL Aktarım Sisteminde gerçekleşen ödemedir.

Tablo 3. Fonların anlık ve sürekli transferi sisteminde gerçekleşen ödeme tutarı

Yine 2021 yılı itibariyle aktif dijital bankacılık müşteri sayısının 73 milyon kişiye ulaştığı, bu gruptaki 62 milyon kişinin ise sadece mobil bankacılık kullanarak işlem yaptığı görülmektedir (Türkiye Barolar Birliği, 2021).

Tablo 4. Dijital bankacılık müşteri dağılımı

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri, Eylül 2021.

Finansal inovasyonun yukarıda açıklanmaya çalışılan şekilde gün geçtikçe artan kullanımını bir kısım olumlu ve olumsuz etkileri de beraberinde getirmektedir.

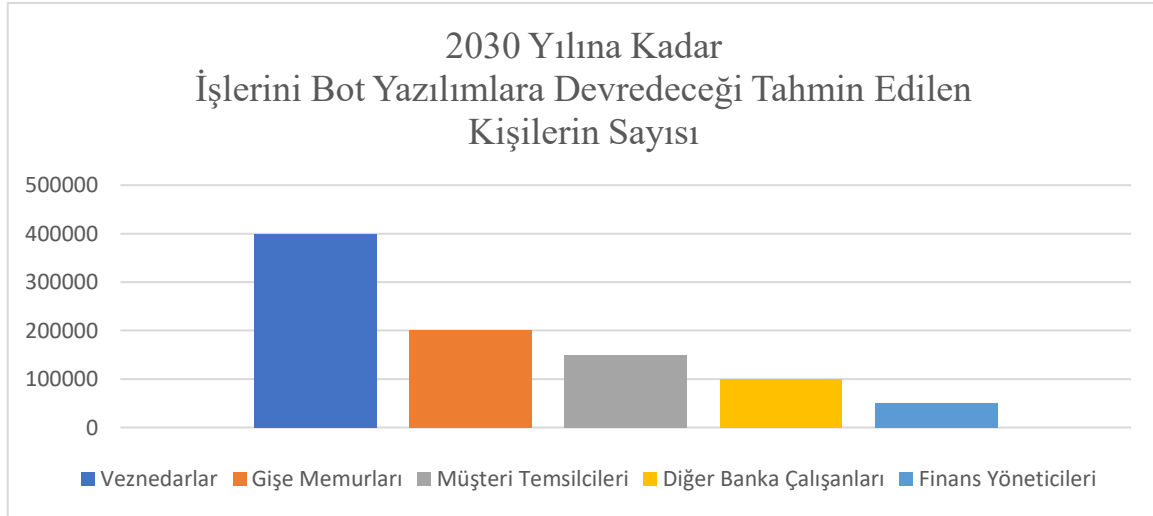
Tablo 5. Finansal inovasyonun olumlu ve olumsuz etkileri

Finansal inovasyonun neden olduğu finansal ilerlemenin bölgesel gelişime etkileri açısından gelişmekte olan 10 ülke için yapılan bir akademik çalışmanın ampirik sonuçlarına göre (Christopoulos ve Tsionas, 2004); finansal derinlik, büyüme ve diğer yardımcı değişkenler arasında tek bir eş bütünleşme ilişkisinin bulunduğu ve bu ilişkinin finansal derinlikten büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik anlamına geldiği ortaya konulmuştur. Tayvan için 1962-1998 yılları arasındaki dönem için yapılan benzer bir çalışmada (Chang ve Caudill, 2005) da benzer sonuçlara ulaşılmış, nedensellik ilişkisinin finansal gelişmişlik düzeyinden ekonomik büyüme olgusuna doğru hareket

ettiği tespit edilmiştir. Ülkemiz açısından, 1998-2007 yıllarını kapsayan diğer bir akademik çalışmada (Karaçoban ve Değirmen, 2021) ise yurt geneli ve bölgeler için bankacılık sektöründeki finansal inovasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki tartışılmış, inovasyon eseri ürün ve hizmetlerin ekonomik büyümeye pozitif katkı sağladığı ifade edilerek bölgeler arasındaki sosyoekonomik farklılıkların azaltılabilmesi için finansal inovasyona yapılan yatırımların artırılması tavsiye edilmiştir.

Finansal inovasyonun verimliliğe etkileri anlamında, kurumların varlıklarını sürdürebilmeleri için verimliliklerini de düzenli şekilde artırmaları gerektiği nazara alındığında, küresel finans kurumlarının verimlilikte en baskın değişken olarak görülen inovasyon ve bilgi teknolojisi stratejilerini bu unsur üzerine kurmuş olmaları şaşırtıcı değildir. Özellikle büyük verinin yönetilmesi, tüm gelişmiş teknolojilere rağmen halen finans sektörü çalışanlarının fikri emeğini gerektirdiği gibi inovasyon ve dayalı olduğu bilgi teknolojileri kullanımının verimliliği artırabilmesi için genel piyasa gerçekleri, teknolojinin gelişim yönü, demografik dalgalanmalara bağlı hedef müşteri profilindeki değişiklikler gibi sektör dışında gelişebilecek durumların da göz önüne alınarak kapsayıcı inovasyon ve bilgi teknolojileri stratejileri oluşturulması ve buna göre yatırım yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Özkan, 2012). Buna karşılık, 2010 yılında Birleşik Krallık sınırları içerisinde yapılan bir akademik çalışmada (Haskel ve Pesole, 2011); finansal servisler her ne kadar yenilikçi olarak kabul edilse de bu ön kabulü, standart inovasyon ve verimlilik ölçütleri anlamında fiilen görmenin zor olduğu, çalışmanın yapıldığı zaman itibariyle Birleşik Krallık'ta patenti alınmış herhangi bir finansal ürünün bulunmadığı, ötesinde; finansal inovasyonların hızlıca kopyalanabilir olmaları ile ürün geliştirme, yazılım, pazarlama, eğitim ve operasyonel süreç değişikliği maliyetleri nazara alındığında bir finansal inovasyona iyi ya da kötü diyebilmek için hizmet alan bireylerin o yenilik için ödemeye gönüllü oldukları karşılığın değerlendirilmesi gerektiği öne sürülmektedir.

Tablo 6. Finansal inovasyonun istihdama etkileri

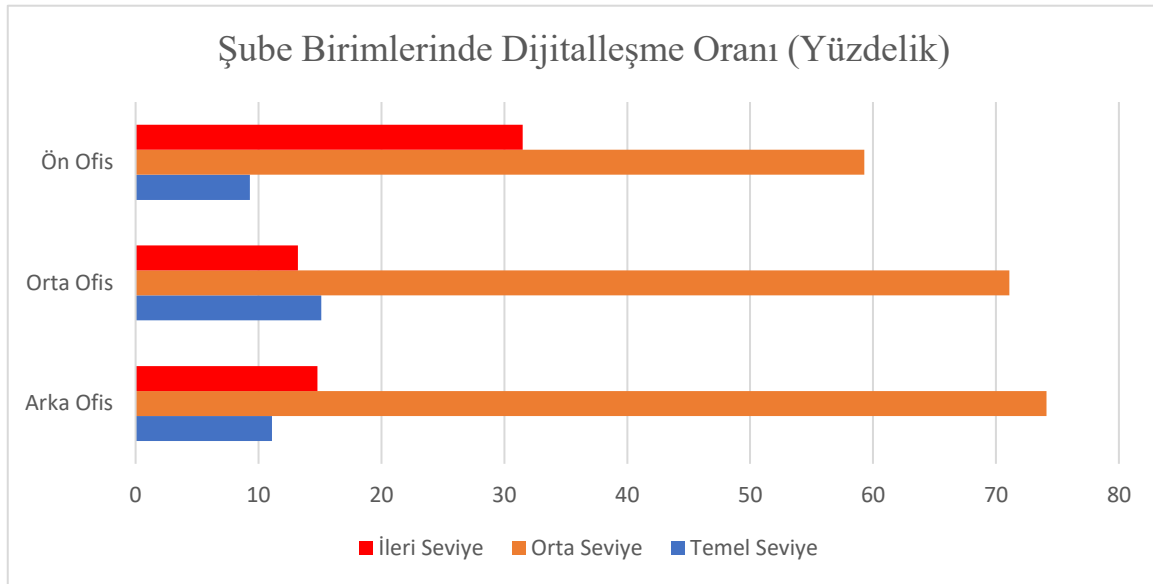
Kaynak: BBNtimes.

Finansal inovasyonun çalışan istihdamına yönelik etkilerinin tartışıldığı bir akademik çalışmada (Yıldız, 2017); finansal inovasyon ürünü teknolojilerin sektörde kullanımının kayda değer biçimde artış göstermesi ile birlikte bir kısım operasyonel birimlerdeki istihdamın azaldığı ancak inovasyonun uygulanmasına ilişkin alanlarda ise yeni istihdam imkanlarının oluştuğu, özellikle bilişim/mühendislik eğitimi almış çalışanların finans sektöründe yoğun şekilde çalışmaya başladığı ifade edilmiş; ekonometrik modelleme yöntemiyle gerçekleştirilen diğer bir akademik çalışmada (Ulusoy, 2021) ise elde edilen bulguların finans sektöründe inovasyona bağlı dijitalleşmenin, şube sayısı ve banka çalışanı sayılarını ters orantılı olarak etkilediği ve bu durumun ciddi bir işsizlik potansiyeline işaret ettiği sonucuna varılmıştır. Yurt dışı özelinde yapılan dikkat çekici bir çalışmada

(Crosman, 2018), sadece Amerika'da 2.5 milyon finans sektörü çalışanınin yapay zeka teknolojilerinden etkileneceği ve ön büro işlerinin %70'nin yapay zeka tarafından yerine getirileceği, 2030 yılına kadar finans sektörünün geneli için yapılacak 1 trilyon dolar, sadece bankacılık sektörü için yapılacak 450 milyon dolar muhtemel teknoloji yatırımının, bakış açısına göre %20 ile %40 arasında bir verimlilik ya da aynı oranda bir işsizlik anlamına geleceği vurgulanmaktadır.

Başka bir çalışmada (Meena ve Parimalarani, 2020) ise Capgemini tarafından yayınlanan Dünya Perakende Bankacılık Raporuna göre araştırma kapsamında görüşleri alınan banka yöneticilerinden %31,5'inin ön büro hizmetlerindeki dijitalleşmenin gelişmiş olduğunu, %14,8'inin ise arka ofis hizmetlerindeki dijitalleşmenin gelişmiş olduğunu ifade ettiklerini ortaya koymuş, dijitalleşmenin artmasının sektörde işsizlik eğilimini arttırdığı kabul edilmekle birlikte yapay zekaya dayalı dijital dönüşümün robotik programlama, blok zincir mimarlığı, süreç modelleme ve siber güvenlik uzmanlığı gibi teknolojik iş kollarını geliştirdiği, bu durumun bankacılık sektöründe insan kaynakları yapısının zenginleşmesi ve çeşitlenmesini sağlayarak gelişime katkıda bulunacağı öne sürülmüştür.

Tablo 5. Finansal inovasyonun maliyete etkileri

Kaynak: American Banker.

Finansal inovasyonun rekabete etkilerine değinilecek olursa, finans ve özelinde bankacılık sektöründe sürdürülebilirlik ve diğer rakiplerin önüne geçilebilmesi için finansal inovasyonun çeşitli olanaklar sunduğu, gerek bankalar ve gerekse diğer finans kurumları arasındaki yoğun rekabet nedeniyle finansal inovasyonun sektörde farklılaşmak suretiyle rekabet avantajı sağlamanın yanısıra, yukarıda da değinildiği üzere; fayda/maliyet dengesinin de gözden kaçırılmaması gerektiği, bunun da ancak finansal inovasyonun etkin kullanımı ve uygulanan inovasyon sonuçlarının ölçülüp değerlendirilmesi ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Al, 2017). İnternet ve mobil bankacılığın perakende bankacılık piyasasında rekabete olan etkilerini araştırman bir akademik çalışmada (Mariotto ve Verdier, 2015); bazı ülkelerde, banka dışı finansal kurumların mevduat bankacılığı ve para transferi aracılığı yapmalarına izin veren yasal düzenlemelerin getirildiğine dikkat çekilmiş, bu durumun ise finansal inovasyon ve yeni finansal ürün pazarlaması anlamında müşterilere sunduğu seçenekler üzerinden rekabete katkı sağladığı belirtilmekle birlikte, düzenleyici kurumların rekabet ortamının oluşması ile tüketicinin korunması arasındaki hassas dengeyi sağlamanın gerektiği, dijital ortamdaki rekabet bozucu dikey yapılanmaların ve birleşmelerin önüne geçilerek standart

güvenlik protokolleri ile kişisel veri güvenliğinin sağlanmasına önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Yukarıda belirtilen görüşler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapıldığında, finansal inovasyonun olumlu taraflarına dikkat çeken görüşler genel olarak “geleneksel inovasyon/büyüme yaklaşımı” başlığı altında toplanmakta olup bu yaklaşıma göre finansal inovasyon olgusu, aracılık maliyetlerini düşüren, pazarı tamamlayan, risk paylaşımına imkân sağlayan, piyasadaki dağıtımı homojen hale getiren ve böylece ekonomik büyümeye katkı sağlayan bir fonksiyon icra etmektedir. Buna mukabil “inovasyon/kırılganlık yaklaşımı” olarak adlandırılan diğer yaklaşım finansal inovasyonu, 2009 küresel finans krizine de sebep olan devasa kredi genişlemesini tetikleyen, güvenli sanılan finansal mühendislik ürünlerinin risklerini ortaya çıkaran, özellikle yatırım bankalarının müşterilerin hatalı algılarından faydalanan finansal ürün ve hizmetler geliştirmelerini sağlayan, yasal boşluklardan kaynaklanan arbitraj imkanlarını sonuna kadar sömüren süreçlerden sorumlu tutmaktadır (Beck, 2014).

Geleneksel inovasyon/büyüme yaklaşımını savunan bir kısım akademik çalışmada, politik karar süreçlerinde, finans sektörüne ilişkin mevzuatın ve düzenleyici kurumların öneminden bahsedilerek teknolojik girişimleri destekleyen finansal inovasyonların yokluğunda ekonomik bir yavaşlamanın beklenmesi gerektiğinden bahsedilmiş (Michalopoulos, Laeven ve Levine , 2019), yine finansal inovasyonların ekonomik darboğazların etkilerinin azaltılması, piyasaların dengeye oturtulması ve daha iyi finansal politikalar geliştirilmesine yardımcı olduğu belirtilmiştir (Dyan, Elmendorf ve Sichel, 2006). İnovasyon/kırılganlık yaklaşımı tarafında duran bir çalışmada (Henderson ve Pearson, 2011) ise finansal inovasyon ürünü 64 popüler türev ürünün fiyatları incelendiğinde ihraç fiyatlarının opsiyon fiyatlama yöntemleriyle hesaplanan adil piyasa fiyatlarından ortalama %8 oranında daha yüksek olduğu, buna karşılık, anılan türev ürünlerinin muhtemel getirilerinin hisse senedi getirileri ile karşılaştırıldığında sıfırın altında kaldığı ve yatırımcısına vergi avantajı ve likidite gibi faydaları da sağlamadığı belirtilmektedir. Başka bir akademik çalışmada (Allen, 2012) ise, risk sermayesi ve kaldıraçlı türev ürünler ile oluşturulan fonların finansal krizlere neden olduğu ve anılan türde finansal inovasyon ürünü araçlarda değerlendirilen kaynakların Ar-Ge ve endüstriyel faaliyetlerde kullanılmasının daha faydalı bulunduğu söylenmektedir.

5. Sonuç

Cömert ve Bernstein (2016) tarafından da ifade edildiği üzere, yaşanan son küresel krizden önce finansal inovasyonun ekonomisi gelişmiş ülkelerin performansında oldukça etkili olduğu, kredi büyümesi, pazarın tamamlanması ve risk paylaşımına önemli katkılar sağladığı düşünülmekte iken finansal kriz ile birlikte literatür yönünden de önemli kaymalar meydana gelmiş ve yeni bir finansal inovasyon teorisinin ortaya konulması gereği doğmuştur. Bu noktada, Post Keynesyen ve Shumpeteryan yaklaşımların harmanlanmasının iyi bir seçenek olabileceği ifade edilmektedir. Yanısıra, finansal inovasyonun ölçülmesi sorununun halen devam ettiği ve bu konudaki mevcut araştırma sayısınınca finansal inovasyon göstergesi kullanılmasının da kafa karışıklığına neden olduğu ayrıca belirtilmektedir. Yine, bugüne değin finansal inovasyona yönelik akademik çalışmalar, genel itibarıyla finansal inovasyonun -olumlu tarafta- makroekonomik değişkenlerde oynaklığı azaltırken finansal varlıklardaki oynaklığı artırdığı yönünde iken özellikle krizden sonra yapılan çalışmalarda -olumsuz şekilde- bu tespitin krize katkı sağladığı ve derinleşmesine neden olduğu ileri sürülmüştür. Ötesinde, finansal inovasyonun göreceli etkilerinin tartışıldığı akademik çalışmaların neredeyse tamamının ABD piyasalarını konu edindiği ve diğer gelişmiş ülkelerin finansal inovasyon karşısındaki durumlarının yeterince araştırma konusu yapılmadığı da eleştirilen hususlardan bir diğeridir.

İlave olarak, bu makalenin konusu olmamakla birlikte finansal inovasyonun başat aktörlerinden olan Fintek girişimlerinin, finans sektöründeki banka ve diğer finans kuruluşlarının inovatif hizmet ve ürünlere taleplerinin artması ile doğru orantılı olarak geliştiği de ortadadır (Taştan ve Uralcan, 2019). Ancak bu aşamada, Fintek girişimlerinin özellikle bankacılık sektörü için fırsatlar

sunmakla birlikte tehdit olarak da kabul edilebilecekleri, finansal inovasyon alanındaki trendleri yakalamak isteyen ve son teknolojiye hızla uyum sağlamayı amaçlayan marka bilinirliği yüksek ve kaynakları geniş bankaların, bu esnada Fintek girişimleri lehine müşteri ve pazar payı kaybedebilecekleri değerlendirilmektedir. Bu nedenle, özellikle bankaların Fintek şirketleri ile rekabete girmek yerine kendi Fintek şirketlerini kurma ya da mevcut şirketleri satın alma noktasında tercihlerde buldukları görülmektedir (Çağıl ve Candemir, 2020).

Sonuç olarak, finansal hizmet ve ürünlerdeki inovasyonun mevcut sistemin güncellenmesi ve devamının sağlanabilmesi ölçüsünde başarılı sayılacağı, aksi takdirde sürdürülebilirliğinin sorgulanmaya başlanacağı ve yerel/küresel krizlerin zemini olarak kabul edilebileceği bir vakıa olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada, finansal inovasyonların planlanması, pratiğe dökülmesi ve ölçme/değerlendirmelerinin sağlıklı bir şekilde yapılması noktasında genel ve sektörler özel süreç yönetim mekanizmalarının kurulması ve yaygınlaştırılması tavsiye edilmektedir (Çelik ve Ölçen, 2019). Diğer taraftan, araştırmacıların finansal inovasyonun gelecekteki olumsuz sonuçları ve özellikle finans sektöründeki istihdama olan yıkıcı etkileri üzerinde derinlikli çalışmalar yapmaları son derece önemlidir.

Kaynakça

- Akçomak, İ. S. (2016). *Bilim, teknoloji ve yenilik politikalarının kuramsal çerçevesi*. Bilim Teknoloji ve Yenilik: Kavramlar Kuramlar ve Politika. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Al, B. (2017). *Bankacılık sektöründe inovasyon: inovasyon performans analizi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Bankacılık Ana Bilim Dalı.
- Aldış, A.Ö. (2012). *Finansal yeniliklerin piyasalara olan etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.
- Allen, F. (2012). Trends in financial innovation and their welfare impact: an overview. *European Financial Management*, 18(4), 493-514.
- Arıkan, B. (2015). *Türk bankacılığında inovasyon*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Bankacılık ve Finans Bölümü
- Beck, T. (2014). Finance, growth, and stability: Lessons from the crisis. *Journal of Financial Stability*, 10, 1-6.
- Chang, T. ve Caudill, S. B. (2005). Financial development and economic growth: the case of Taiwan. *Applied economics*, 37(12), 1329-1335.
- Christopoulos, D. K. ve Tsionas, E. G. (2004). Financial development and economic growth: evidence from panel unit root and cointegration tests. *Journal of Development Economics*, 73(1), 55-74.
- Cömert, H. ve Epstein, G. (2016). *Finansal Yenilik Yazınındaki Son Gelismeler (No. 1604)*. STPS-Science and Technology Policy Studies Center, Middle East Technical University.
- Crosman, P. (2018). How Artificial Intelligence is reshaping jobs in banking. *American Banker*, 1, 183(88).
- Çağıl, G. ve Candemir, G. (2020). Türk bankacılık sektörünün fintek'ler karşısında A'WOT analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 113, 207-238.
- Çelik, A. E. ve Ölçen, O. (2019). Finansal inovasyonların doğası ve etkileri üzerine bir değerlendirme. *Akademik Çalışmalar*, 2, 87.
- Dynan, K. E., Elmendorf, D. W. ve Sichel, D. E. (2006). Can financial innovation help to explain the reduced volatility of economic activity?. *Journal of monetary Economics*, 53(1), 123-150.
- Frame, W. S. ve White, L. J. (2004). Empirical studies of financial innovation: lots of talk, little action?. *Journal of economic literature*, 42(1), 116-144.
- Frame, W. S. ve White, L. J. (2014). *Technological change, financial innovation, and diffusion in banking* (pp. 1-5). Atlanta, GA, USA: Leonard N. Stern School of Business, Department of Economics.

- Gökmen, H. (2010). *Finansal yenilik finansal yenilik kavramı-türleri ve finansal yeniliğin belirleyicileri-etkileri*, (Editörler: Ö.N.T. Özmen, P.S. Özer, E.D. Eriş. Seçme Yazılarla Örgütler ve Yenilik.
- Harmancıoğlu, N. (2012). İnovasyon süreci: Yeni ürün geliştirmede inovasyon literatürünün teorik meta analizi. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 1(1), 1-23.
- Haskel, J. ve Pesole, A. (2011). *Productivity and innovation in UK financial services: an intangible assets approach*. Imperial College Business School.
- Henderson, B. J. ve Pearson, N. D. (2011). The dark side of financial innovation: A case study of the pricing of a retail financial product. *Journal of Financial Economics*, 100(2), 227-247.
- Karaçoban, A. ve Değirmen, S. (2021). Bankacılık Sektöründe Finansal İnovasyonun Bölgelerin Büyümesine Etkileri. *Sosyoekonomi*, 29(47), 201-228.
- Mariotto, C. ve Verdier, M. (2015). Innovation and competition in internet and mobile banking: An industrial organization perspective. *Bank of Finland Research Discussion Paper*, (23).
- Meena, M. M. R. ve Parimalarani, G. (2020). Impact of digital transformation on employment in banking sector. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 9(1), 4912-4916.
- Michalopoulos, S., Laeven, L. ve Levine, R. (2009). *Financial innovation and endogenous growth (No. w15356)*. National Bureau of Economic Research.
- Özkan, H. (2007). *Bilgi teknolojilerinin finansal kurumlarda verimlilik üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.
- Taştan, S. ve Uralcan, G. S. (2019). Küresel finansal teknoloji sektöründe ortaya çıkan yeni girişimlerin ekonomik ve teknolojik belirleyicileri. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 41-69.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 2021 Yıllık Faaliyet Raporu.
- Türkiye Bankalar Birliği Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri, Eylül 2021.
- Ulusoy, A. (2021) Bankacılık sektöründe dijital dönüşümün istihdam üzerine etkisi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 10(27), 256-267.
- Van Horne, J. C. (1985). Of financial innovations and excesses. *The Journal of Finance*, 40(3), 620-631.
- Yetiz, F. ve Ünal, A. E. (2018). Finansal yeniliklerin gelişimi ve Türk bankacılık sektörüne etkileri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 117-135.
- Yıldız, Ç.Ç. (2017) *Yeni teknolojilerin bankacılık sektörüne olan sosyoekonomik etkileri: Türkiye örneği*. Yayınlanmamış bitirme projesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı.